DE POESI AMATORIA A COMICIS ATTICIS EXCVLTA, AB ELEGIACIS IMITATIONE EXPRESSA.

PARS PRIOR.

DISSERTATIO INAVGVRALIS,

QVAM AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES AB AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM MARPVRGENSIVM ORDINE RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

VOLKMAR HOELZER
ERFORDIENSIS.

MARPVRGI CATTORVM
TYPIS FRIEDERICI TYPOGRAPHI ACADEMICI
MDCCCIC.

Dissertatio inauguralis ab amplissimo philosophorum ordine probata a. d. V Kal. Mart. anni h. s. IC.

Patris memoriae sacrum.

πετόμενος. διὰ τοῦτο καὶ νεότητι χαίρει καὶ κάλλος διώκει καὶ τὰς ψυχὰς ἀναπτεροῖ.

Sed pergam locos afferre, quibus Amorem in corde amantis versari neque removeri posse legimus:

Plaut. Poenul. 196

quamquam Cupido in corde versatur eqs.

Ovid. amor. I 1, 26

uror et in vacuo pectore regnat Amor.

Ovid. amor. II 9, 53

(Cupido) indeserta meo pectore regna gere.

Ovid. amor. II 9, 2

O in corde meo desidiose puer.

Ovid. amor. I 6, 34 sq.

solus eram, si non saevus adesset Amor,
hunc ego, si cupiam, nusquam dimittere possum.

Prop. III 21, 5 sq.

omnia sunt tentata mihi, quacunque fugari
possit, at ex omni me premit ille deus.

Cf. Ovid. remed. 107 sq. et 267 sq.

Graecis autem fontibus usos esse Ovidium et Propertium conicias ex Meleagri epigrammate anthol. Pal. V 212, 5 sq.

ὦ πτανοί, μὴ καί ποτ' ἐφίπτασθαι μέν, Ἔρωτες,
οἴδατ', ἀποπτῆναι δ' οὐδ' ὅσον ἰσχύετε;

et ex Pauli Silentiarii [1]) epigrammate anthol. Pal. 268, 5 sqq.

ἀστεμφής, ἀδόνητος ἐνέζεται, οὐδὲ μετέστη
εἰς ἐμὲ συζυγίην κειράμενος πτερύγων.

Adde denique Nicetae Eugeniani II 129 sqq.

μὴ δειλιάτω τῶν πτερύγων τὸν κρότον·
Ἔρως γάρ ὥσπερ ἐμπεσὼν ἐν ἰξίῳ
τῇ καρδίᾳ μου συγκρατεῖται καὶ μένει.

Haec fere de Amoris descriptionibus proferenda sunt. Quod ad Venerem, alterum amandi numen, attinet, plerumque mitior ac propitior dea quam Amor exsistit; qua de causa amantes ei supplicant, vota et sacrificia faciunt, gratias agunt. Quae cum comici et elegiaci poetae haud aliter quam cuiusvis aevi poetae describant neque quidquam proprium praebeant, omittere possumus, nam nihil valent ad demonstrandum, quo-

1) Hunc enim Propertii carmina non novisse, sed utrumque ex communi fonte hausisse satis probavit Malletius l. l.

Prop. IV 5, 41 sqq.

nec te Medeae delectent probra sequacis
(nempe tulit fastus, ausa rogare prior),
sed potius mundi Thais pretiosa Menandri,
cum ferit austeros comis amica Getas.

Ovid. amor. I 15, 17 sq.

dum fallax servus, durus pater, improba lena
vivent et meretrix blanda, Menandros erit.

Ovid. art. III 331 sq.

nota sit et Sappho (quid enim lascivius illa?)
cuique pater vafri luditur arte Getae.

Ovid. art. III 604.

ut sis liberior Thaide, finge metus!

Ovid. remed. v. 382 sqq.

quis feret Andromaches peragentem Thaida partes?
peccat, in Andromache Thaida quisquis agat.
Thais in arte meast: lascivia libera nostrast;
nil mihi cum vitta: Thais in arte meast.

Ovid. trist. II 369 sq.

fabula iucundi nulla est sine amore Menandri
et solet hic pueris virginibusque legi.

Quibus locis perspectis haud inepte coniciat quispiam inter elegos et comoedias Romanorum ideo similitudinem quandam esse, quod Tibullus, Propertius, Ovidius ex isdem Atticorum comoediis hauserint, quas iam multo ante comici Romanorum poetae sint imitati. Huc accedit, quod elegiaci Romanorum poetae etiam cum fragmentis comicorum Atticorum saepius consentiunt. Tamen rem ita esse non credam, nam Propertio et Ovidio, qui semper Callimachum et Philetam summis laudibus tollunt imitandosque sibi proponunt, Alexandrinorum elegos amatorios ante oculos fuisse ex ipsorum certissimis testimoniis elucet. [1]) Tibullus quoque, quamquam nullum Graecum auctorem laudat neque tantam Alexandrinae doctrinae speciem

1) Prop. II 1, 40 sq. Prop. II 34, 31 sq. Prop. III 1, 1 sq. Prop. III 3, 51 sq. Prop. III 9, 43 sq. Prop. IV 1, 61 sq., Prop. IV 6, 2 sq. Ovid. amor. I 15, 13 sq. amor. II 4, 19 sq. art. III 329 sq. remed. 381 sq. remed. 759 sq. trist. I 6, 1 sq. trist. II 367 s. ex Pont. III 1, 58: Ibis 55. Quibus addas Catull. LXV 16, Catull. CXVI 2. Statii silv. I 2, 252 sq. Quintilian. inst. or. X 1, 58 et X 1, 93.

prae se fert, tamen a Diomede grammatico[1]) Alexandrinorum imitatoribus adnumeratur, atque saepius a viris doctis eum Alexandrinorum vestigia pressisse probatum est.[2]) Quibus de causis Tibullum, Propertium, Ovidium neque ex Atticorum neque ex Romanorum comoediis recta via hausisse puto, sed consensio illa mihi ita explicanda videtur, ut ex comoediis Atticis res amatoriae in elegos Alexandrinos, quorum poetae haud multo post novae comoediae scriptores floruerunt, et ex iis deinceps in elegos Romanorum fluxerint. Qua in opinione nobis, quod Alexandrinorum carmina iniquitate temporum perierunt, acquiescendum esset, nisi a viris doctis demonstratum esset anthologiae Palatinae poetas plurimos, deinde Nonnum, Musaeum,[3]) tum Aristaenetum, Philostratum,[4]) denique eroticos, quos dicimus, scriptores[5]) saepe Aiexandrinorum vestigia pressisse. Nunc vero circuitione quasi et anfractibus ad Alexandrinorum elegos pervenire possumus, itaque si magnam partem rerum amatoriarum, quibus Tibullus, Propertius, Ovidius cum Plauto et Terentio et comicorum Atticorum fragmentis consentiunt, etiam apud imitatores illos Alexandrinorum reperimus, aut certo aut non sine magna veritatis specie affirmare possumus eas ex comoediis Atticis ab elegiacis Alexandrinorum poetis desumptas, tum denique imitatoribus Romanis traditas esse. Et locum quidem, qui est de spe, Tibull. II, 6, 19 sqq. et Ovid. ex Pont. I 6, 27 sqq., hac via propagatum esse iam ita evicit Birtius in Elpidibus. Amatoriarum autem rerum consensionem me his, quae sequuntur probaturum esse spero.

---

1) grammat. Latin. I p. 484 (ed. Keil) .... quod genus carminis praecipue scripserunt apud Romanos Propertius et Tibullus et Gallus imitati Graecos Callimachum et Euphoriona.

2) Maass, Hermes XVIII p. 321 sq. Hermes XXIV p. 526 sq. Birt, Elpid. p. 121. Belling, Albius Tibullus, Berlin 1897, p. 85 sq., p. 111, p. 125, p. 163 sq., p. 177.

3) Cf. Mallet, Quaestiones Propertianae, Gottingae 1882, ubi p. 2 reliquos viros doctos, qui de hac re egerunt, enumeratos invenies.

4) Dilthey, De Callimachi Cydippa, Lips. 1863. Leo l. l. p. 128.

5) Rohde, Der griechische Roman p. 145 sqq.

τίς πλοκάμους Μελίτης εὐώδεας ἢ πυρόεντα
ὄμματα καὶ δειρῆς φέγγος ἀποπλάσεται;
ποῦ πλάσται; ποῦ δ' εἰσὶ λιθόξοοι; ἔπρεπε τοίῃ
μορφῇ νηὸν ἔχειν ὡς μακάρων ξοάνῳ.

Tum meminimus locorum Propertii II 3, 41 sq.

si quis vult fama tabulas anteire vetustas
hic dominam exemplo ponat in arte meam,

et I 2, 21 sq.

sed facies aderat nullis obnoxia gemmis,
qualis Apelleis est color in tabulis.

Erotici quoque, qui dicuntur, scriptores illam pulchrae virginis cum deae simulacro comparationem haud semel adhibuerunt: Heliodor. II 33, 49 καὶ ὅπου δὴ φαινομένῃ ναῶν ἢ δρόμων ἢ ἀγορῶν, καθάπερ ἀρχέτυπον ἄγαλμα πᾶσαν ὄψιν καὶ διάνοιαν ἐφ' αὐτὴν ἐπιστρέφει. Heliodor. X 9, 51 ἀγάλματι θεοῦ πλέον ἢ θνητῇ γυναικὶ προςεικαζομένῃ. Achill. Tat. V 11, 5 γυναῖκα γὰρ ἐξέμηνεν ἐπ' αὐτὸν πάνυ καλήν, ὥστε ἂν ἰδὼν αὐτὴν εἴποις ἄγαλμα.

Quin etiam nonnumquam amantes adulescentes et puellae omnem humanam formam superant, ut homines, in quos de improviso incidunt, quasi deorum aspectu perterriti stupeant. Sic legimus apud Damoxenum frg. incert. 3, K. III p. 353

νεανίας τις ἐσφαίριζεν εἷς
ἐτῶν † † † ἑπτακαίδεκα
Κῷος· θεοὺς γὰρ φαίνεθ' ἡ νῆσος φέρειν eqs.

Quocum congruit, quod Donatus de Menandri Phasma te adnotat ad Terentii Eunuch. prol. v. 9: ... quod cum animadvertisset adulescens, primum aspectu pulchrae virginis velut numinis visu perculsus exhorruit: unde Phasma est nomen fabulae.

Neque non concordant elegiaci poetae, nam Ovidius scribit heroid. XV (XVI) 332 sqq.

teque novam credet vulgus adesse deam,
quaque feres gressus, adolebunt cinnama flammae,
caesaque sanguineam victima planget humum.

Quod ad Graecos Alexandrinorum sectatores attinet, imprimis erotici scriptores pulchritudinis vim ita illustrare solent: Xenoph. Eph. I 1, 3 προσεῖχον δὲ ὡς θεῷ τῷ μειρακίῳ· καί εἰσιν ἤδη τινές, οἳ καὶ προςεκύνησαν ἰδόντες καὶ προςεύξαντο·

443 sq. et 500 sq. Sophocl. frg. 855, 12 sq. N. p. 329; Euripid. Hippolyt. 453 sqq. Euripid. frg. 136, N. p. 399. Ex quibus unum modo Euripidis fragmentum exscribam:

frg. 431, N. p. 493

Ἔρως γὰρ ἄνδρας οὐ μόνους ἐπέρχεται
οὐδ' αὖ γυναῖκας, ἀλλὰ καὶ θεῶν ἄνω
ψυχὰς χαράσσει, κἀπὶ πόντον ἔρχεται.
καὶ τόνδ' ἀπείργειν οὐδ' ὁ παγκρατὴς σθένει
Ζεύς, ἀλλ' ὑπείκει καὶ θέλων ἐγκλίνεται.

Congruit autem Menandri Herois frg. 209, K. III p. 60

δέσποιν' Ἔρωτος οὐδὲν ἰσχύει πλέον,
οὐδ' αὐτὸς ὁ κρατῶν τῶν ἐν οὐρανῷ θεῶν
Ζεύς, ἀλλ' ἐκείνῳ πάντ' ἀναγκασθεὶς ποιεῖ.

Iam vero, quomodo comicos poetas haç in re elegiaci Alexandrinorum poetae imitati sint, videamus. Nam quoniam Alexandrini poetae multas alias res, ut me postea demonstraturum esse confido, ex comoediis deprompserunt, similes Amoris descriptiones non recta via ex tragoediis, sed comoediis interpositis in elegias venisse puto,[1]) quamquam illud quoque fieri potuisse concedo. Afferam igitur primum nonnullos Ovidii locos, quibus idem fere dicat de Amoris vi ac tragici et comioi poetae:

Ovid. heroid. IV 11 sq.

quidquid Amor iussit, non est contemnere tutum:
regnat et in dominos ius habet ille deos.

Ovid. amor. I 2, 37

superas hominesque deosque.

Ovid. met. V 369 sq.

tu superas ipsumque Iovem, tu numina ponti
victa domas ipsumque, regit qui numina ponti.

Cf. Ciris v. 134 sq. anthol. lat. (ed. Riese) 221.

Talia autem scripta esse ab Alexandrinis Ovidii auctoribus confirmant strenui Alexandrinorum sectatores, erotici, quos dicimus, scriptores. Inspicienda enim sunt haec: Longi

---

1) Praesertim cum a Quintiliano tradatur Menandrum Euripidis aemulatorem esse inst. orat. X 1, 69: (Euripidem) admiratus maxime est, ut saepe testatur, et secutus, quamquam in opere diverso, Menander. Cf. etiam, quae Leo, Plautin. Forsch. p. 102 sqq. et 141 sqq. de tragoediarum imitatione exposuerit.

pastor. (ed. Hercher) II 7, 2 δύναται δὲ (ὁ Ἔρως) τοσοῦτον, ὅσον οὐδὲ ὁ Ζεύς· κρατεῖ μὲν στοιχείων, κρατεῖ δὲ ἄστρων, κρατεῖ δὲ τῶν ὁμοίων θεῶν. Heliodor. Aethiop. (ed. Hirschig) IV 10, 47 μέγιστος γὰρ θεῶν ὁ Ἔρως καὶ ἤδη καὶ θεῶν αὐτῶν ποτε κρατεῖν λεγόμενος. Chariton. (ed. Hercher) VI 3, 2 τίς γάρ ἐστιν Ἔρως πρότερον ἤκουον ἐν μύθοις τε καὶ ποιήμασιν, ὅτι κρατεῖ πάντων τῶν θεῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Διός.

Cum Amor tantum valeat, amantes nonnumquam de nimia eius potentia queruntur, ut in Naevii Gymnastico frg. com. Rom. v. 55, p. 17 Ribb.

edepol, Cupido, cum tu tam pausillus, nimis multum vales.

Ecce, iterum concordant elegiaci poetae cum comicis:

Ovid. amor. I 1, 13

sunt tibi magna, puer, nimiumque potentia regna.

Huc apponas Achillis Tatii I, 2, 1 (ed. Hercher) ἔβλεπον τὸν ἄγοντα τὸν βοῦν Ἔρωτα καὶ 'οἷον', εἶπον, 'ἄρχει βρέφος οὐρανοῦ καὶ γῆς καί θαλάττης'.

Quibus peractis iterum longam illam, sed mea quidem sententia haud infructuosam viam a tragoediis ad comodias, deinde ad elegos eamus. Proficiscendum autem ex nonnullis tragicorum locis, quibus Amor ut bellator vel pugil invictus, cui omnes dei hominesque cedant, depingitur:

Sophocl. Trach. 441 sqq.

Ἔρωτι μὲν νῦν ὅστις ἀντανίσταται
πύκτης ὅπως ἐς χεῖρας, οὐ καλῶς φρονεῖ.
οὗτος γὰρ ἄρχει καὶ θεῶν, ὅπως θέλει.

Comparentur etiam Sophocl. Antig. 781 Ἔρως ἀνίκατε μάχαν et Euripid. frg. 430, 3, N. p. 492 Ἔρωτα πάντων δυσμαχώτατον θεόν. Quae eadem fere ab Amore in Venerem, alioquin mollem et mitem deam, transferuntur in Sophoclis fragmento incert. 855, 13, N. p. 329

τίν' οὐ παλαίουσ' ἐς τρὶς ἐκβάλλει θεῶν.
εἴ μοι θέμις, θέμις δὲ τ' ἀληθῆ λέγειν,
Διὸς τυραννεῖ πλευμόνων, ἄνευ δορός,
ἄνευ σιδήρου.

Quorum non immemores videntur comici Atticorum poetae, quos Plautus in Cistellaria et Persa expressit, ubi legimus:

Cistell. 300

cave sis, cum Amore tu umquam bellum sumpseris.

Pers. 3 sqq.

nam cum leone, cum excetra, cum cervo, cum apro Aetolico,
cum avibus Stymphalicis, cum Antaeo deluctari mavelim
quam cum Amore.

Quo eodem fere modo admonentur amatores a Vergilio et Ovidio, ne Amori resistant:

Ovid. amor. I 2, 8 sqq.

et possessa ferus pectora versat Amor.
cedimus, an subitum luctando accendimus ignem?
cedamus! leve fit, quod bene fertur onus.

Ovid. remed. 530 sq.

et tua saevus Amor sub pede colla premit:
desine luctari.

Vergil. eclog. X 69

omnia vincit Amor: et nos cedamus Amori.

Iam vero similia verba nobis occurrunt apud Heliodorum II 7, 6 *ταῦτα μὲν, ἔφη, καὶ ἐπαίνων ἄξια κατ' ἐμὲ κριτὴν καὶ ἄλλον, ὅστις Ἔρωτι προσπαλαίσας ἡττήθη τε τὴν μάχην ἡδέως καὶ τἀκείνου σωφρόνως ἔγνωκεν ἀπαραίτητα πτώματα.*

Deinde de invicto Amoris impetu, contra quem omnes frustra pugnent, agunt hi loci:

Ovid. heroid. IX 25 sq

quem non mille ferae, quem non Stheneleius hostis,
non potuit Iuno vincere, vincit Amor,

et Aristaeneti epist. I 15, p. 146 (ed. Hercher) *Ἔρωτος δὲ φανέντος γέγονε ῥίψασπις εὐθὺς ὁ τέως θρασύς, καὶ τὴν δεξιὰν ἀκοντὶ προςανατείνας ὡμολόγει τὴν ἧτταν, τῆς δὲ μάχης ὑπανεχώρει.* Tum arcessi possunt:

Prop. II 30, 31 sq.

quodsi nemo extat, qui vicerit alitis arma,
communis culpae cur reus unus agor?

et Philippi epigramma anthol. Pal. XII 215, 7 sq.

οὐκ ἄχθος θνητοῖς εἴκειν βελέεσσιν Ἐρώτων,
δαίμονες οἷς ὅπλων κόσμον ἔδωκαν ἔχειν.

Porro Amoris iussa celerrime et accuratissime perficienda esse legimus apud Plautum:

Curcul. 3 sqq.

quo Venus Cupidoque imperat, suadet Amor:
si media nox est, sive est prima vespera,
si status, condictus cum hoste intercedit dies,
tamen est eundum, quo imperant ingratiis

Dissertatio inauguralis ab amplissimo philosophorum ordine probata a. d. V Kal. Mart. anni h. s. IC.

Patris memoriae sacrum.

assiduusque meo sanguine bella gerit.
quid tibi iucundum est siccis habitare medullis?
si puer est, alio traice bella tua.

Quamquam hic laudat, ille vituperat pictorem, tamen consentiunt deum illum, qui tam lente haereat, alas non habere. Sed rem compluribus exemplis illustrare possumus. Sic dicit Aristophon frg. 11, K. II p. 280 Amorem apud homines remanere, quod pennis a reliquis deis spoliatus sit. Tum pictores ignaros esse affirmat eodem modo atque Eubulus Alexis duobus fragmentis:

frg. 945, 3, K. II p. 387

καί μοι δοκοῦσιν ἀγνοεῖν οἱ ζωγράφοι
τὸν Ἔρωτα, συντομώτατον δ' εἰπεῖν, ὅσοι
τοῦ δαίμονος τούτου ποιοῦσιν εἰκόνας eqs.

et frg. 20, K. II p. 305

λέγεται γὰρ λόγος
ὑπὸ τῶν σοφιστῶν μὴ πέτεσθαι τὸν θεὸν
τὸν Ἔρωτα, τοὺς δ' ἐρῶντας. αἰτίαν δ' ἔχειν
ἐκεῖνον ἄλλως, ἠγνοηκότας δὲ τοὺς
γραφεῖς ἔχοντα πτέρυγας αὐτὸν ζωγραφεῖν.

Verbis *μὴ πέτεσθαι τὸν θεὸν τὸν Ἔρωτα, τοὺς δ' ἐρῶντας* utrum significetur levitas et temeritas amantium, quam Propertius quoque commemorat v. 3: 'is primum vidit sine sensu vivere amantes et levibus curis magna perire bona', an corporis alacritas et celeritas, in medio relinquam, nam etiam huc referri possunt, ut docet Caecilii Statii frag. incert. XIII, Ribb. p. 88

Venerio cursu veni prolato pede.

Deinde, ut similia a poetis Alexandrinis recepta esse comprobetur, adeamus Ovidium et Heliodorum:

Ovid. met. I 540 sqq.

qui tamen insequitur pennis adiutus Amoris,
ocior est requiemque negat tergoque fugacis
imminet eqs.

Propius etiam accedunt ad Alexidis verba ea, quae apud Heliodorum IV 2 iuvenis, qui cursus certamen inire vult, dicit: *οὐκ οἶσθα, ὅτι καὶ τὸν Ἔρωτα πτεροῦσιν οἱ γράφοντες τὸ εὐκίνητον τῶν ὑπ' αὐτοῦ κεκρατημένων αἰνιττόμενοι;* Tum Longi II 7, 1 *θεός ἐστιν, ὦ παῖδες, ὁ Ἔρως, νέος καὶ καλὸς καὶ*

Quamquam cum alii viri docti [1]) tum nuper Fridericus Leo [2]) demonstraverunt elegiacos Romanorum poetas in rebus amatoriis tractandis saepius cum comicis consentire, tamen me de eadem re, quam illi obiter attigerunt, uberius et fusius haud sine fructu denuo disputare posse spero. Ad quod propositum ipsum priusquam aggrediar, qua via consensio, quae inter comicos et elegiacos Romanorum poetas intercedit, explicari possit, exponere conabor. Nam Tibullum, Propertium, Ovidium imitatos esse Plautum et Terentium verisimile non est, cum veteres Romanorum poetas [3]) et imprimis comicos ab Augustei aevi poetis despectos et contemptos esse videamus. [4]) Atticorum contra novam, quae fertur, comoediam inter alios Augustei aevi scriptores Propertius et Ovidius admirati maxime sunt, ut saepe testantur:

Prop. II 6, 1 sqq.

> non ita complebant Ephyreae Laidos aedes,
> ad cuius iacuit Graecia tota fores,
> turba Menandreae fuerat nec Thaidos olim
> tanta, in qua populus lusit Erichthonius.

Prop. III 21, 27 sqq.

> persequar aut studium linguae, Demosthenis arma,
> ridebove tuos, culte Menandre, sales.

---

1) Dissen ad Tibulli I 1, v. 46 et 72; 1 2, v. 1.
Hertzberg et Rothstein passim in commentariis in Propertium
Huschke, Analecta critica in anthol. Graec. Jenae et Lipsiae 1800, p. 171 sqq.
E. Rohde, Der griechische Roman u. seine Vorlaeufer. Leipz. 1876, p. 146 sqq.
Th. Birt, Elpides. Marburg 1881, p. 72 sqq. et p. 121 sqq.

2) Plautinische Forschungen. Berlin 1895, p. 129 sqq.

3) Teuffel-Schwabe, Geschichte der Roem. Litt. p. 172, 1.

4) Horatius, epist. II 1, 160 sqq. et 168 sqq. art. poet. 270 sqq. Quintilian inst. orat. X 1, 99.

modo hi illos secuti sint. Relictis igitur deis ad homines amantes progrediamur. Plauti enim et Terentii viginti sex fabulae, quae nobis servatae sunt, omnes praeter Captivos homines amantes in scenam producunt. In maiore autem fabularum parte argumenti summa fere haec est, ut iuvenis quidam bono genere ortus meretricem amet, quam multis impedimentis vi et dolo superatis tandem sive lenoni sive rivali eripiat. Puellae, quae in comoediis amantur, magna ex parte meretrices sunt, nam apud Plautum solummodo in Amphitruone, Aulularia, Casina, Trinummo, Sticho, Captivis, apud Terentium in Phormione nulla meretrix comparet. Itaque Plauti et Terentii fabulae, cum Attica exemplaria in linguam Latinam transtulerint, nobis omnem consuetudinem, quam adulescentes Athenienses cum meretricibus habebant, ante oculos ponunt. Itemque rebus amatoriis, de quibus Tibulli, Propertii, Ovidii carmina agunt, subest usus et commercium, quod iuvenibus nobilibus cum meretricibus erat, sed ipsorum poetarum, non aliorum iuvenum amores hic enarrantur. Atque Deliam, Neaeram, Cynthiam, Corinnam in elegis haud aliter amatores excludere, spoliare, eludere atque avaras meretrices Atheniensium in comoediis postea videbimus. Nunc vero primum, quomodo facies et pulchritudo amatae puellae apud comicos et elegiacos poetas depingatur, breviter adumbrabo.

Audiamus ergo amatores ipsos, qui amicam suam omnes alias mulieres pulchritudine longe superare contendere solent:

Plaut. Mercat. 101 sq.

ecce ad me advenit
mulier, qua mulier aliast nulla pulchrior.

Terent. Andriae 189 sqq.

forte unam aspicio adulescentulam
forma So.: bona fortasse. Si.: et voltu, Sosia,
adeo modesto, adeo venusto, ut nil supra.

Plaut Poenul. 1193

sicut nos hodie inter alias praestitimus pulchritudine.

Terent. Eunuch. 296 sq.

o faciem pulchram! deleo omnes dehinc ex animo mulieres:
taedet cottidianarum harum formarum.

Similia autem exstant apud Propertium et Ovidium et Graecos Alexandrinorum imitatores:

prae se fert, tamen a Diomede grammatico[1]) Alexandrinorum imitatoribus adnumeratur, atque saepius a viris doctis eum Alexandrinorum vestigia pressisse probatum est.[2]) Quibus de causis Tibullum, Propertium, Ovidium neque ex Atticorum neque ex Romanorum comoediis recta via hausisse puto, sed consensio illa mihi ita explicanda videtur, ut ex comoediis Atticis res amatoriae in elegos Alexandrinos, quorum poetae haud multo post novae comoediae scriptores floruerunt, et ex iis deinceps in elegos Romanorum fluxerint. Qua in opinione nobis, quod Alexandrinorum carmina iniquitate temporum perierunt, acquiescendum esset, nisi a viris doctis demonstratum esset anthologiae Palatinae poetas plurimos, deinde Nonnum, Musaeum,[3]) tum Aristaenetum, Philostratum,[4]) denique eroticos, quos dicimus, scriptores[5]) saepe Aiexandrinorum vestigia pressisse. Nunc vero circuitione quasi et anfractibus ad Alexandrinorum elegos pervenire possumus, itaque si magnam partem rerum amatoriarum, quibus Tibullus, Propertius, Ovidius cum Plauto et Terentio et comicorum Atticorum fragmentis consentiunt, etiam apud imitatores illos Alexandrinorum reperimus, aut certo aut non sine magna veritatis specie affirmare possumus eas ex comoediis Atticis ab elegiacis Alexandrinorum poetis desumptas, tum denique imitatoribus Romanis traditas esse. Et locum quidem, qui est de spe, Tibull. II, 6, 19 sqq. et Ovid. ex Pont. I 6, 27 sqq., hac via propagatum esse iam ita evicit Birtius in Elpidibus. Amatoriarum autem rerum consensionem me his, quae sequuntur probaturum esse spero.

---

1) grammat. Latin. I p. 484 (ed. Keil) .... quod genus carminis praecipue scripserunt apud Romanos Propertius et Tibullus et Gallus imitati Graecos Callimachum et Euphoriona.

2) Maass, Hermes XVIII p. 321 sq. Hermes XXIV p. 526 sq. Birt, Elpid. p. 121. Belling, Albius Tibullus, Berlin 1897, p. 85 sq., p. 111, p. 125, p. 163 sq., p. 177.

3) Cf. Mallet, Quaestiones Propertianae, Gottingae 1882, ubi p. 2 reliquos viros doctos, qui de hac re egerunt, enumeratos invenies.

4) Dilthey, De Callimachi Cydippa, Lips. 1863. Leo l. l. p. 128.

5) Rohde, Der griechische Roman p. 145 sqq.

Ac primum quidem, ut Aratus ab Iove sibi incipiendum putat, sic mihi de amore disputaturo rite a deo Amore initium capiendum sit. Hunc enim poetae comici omnium deorum potentissimum esse, cui neque dei neque homines umquam resistere possint, affirmant. Sed cum Amoris descriptiones, quae nobis in comoediis occurrunt, haud raro ex tragoediis Graecorum pendere videantur, paucos tragicorum locos, qui huc pertineant, praemittam. [1]) Euripides igitur dicit in Auges fragmento 269, Nauck ed. 2 p. 438:

Ἔρωτα δ' ὅστις μὴ θεὸν κρίνει μέγαν
καὶ τῶν ἁπάντων δαιμόνων ὑπέρτατον,
ἢ σκαιός ἐστιν ἢ καλῶν ἄπειρος ὤν,
οὐκ οἶδε τὸν μέγιστον ἀνθρώποις θεόν.

Quae verba Euripidis, quin comico cuidam Graeco, quem Caecilius Statius expressit, ante oculos versata sint, dubitari non potest, cum apud Ciceronem Tusc. disp. IV, 32, 68 (Ribbeck, com. Rom. frg. ed. 3 p. 88 v. 259 sqq.) legamus Caecilium scripsisse:

(Amorem) deum qui non summum putet,
aut stultum aut rerum esse imperitum existumem.

Quibus apte adiungas:

Menandri frg. 235, Kock III p. 67

εἶτ' οὐ μέγιστός ἐστι τῶν θεῶν Ἔρως,
καὶ τιμιώτατός γε τῶν πάντων πολύ;
οὐδεὶς γάρ οὕτως ἐστὶ φειδωλὸς σφόδρα
ἄνθρωπος οὐδ' οὕτως ἀκριβὴς τοὺς τρόπους,
ὃς οὐχὶ τούτῳ μερίδα τῷ θεῷ νέμει
τῆς οὐσίας.

et frg. 449, K. III p. 129

Ἔρως δὲ τῶν θεῶν
ἰσχὺν ἔχων πλείστην ἐπὶ τούτου δείκνυται·
διὰ τοῦτον ἐπιορκοῦσιν τοὺς ἄλλους θεούς.

Amori autem non solum omnes alios deos, sed etiam Iovem ipsum, deorum atque hominum rectorem, subiectum esse tragici poetae compluribus locis contendunt, [2]) ut Sophocles Trach.

1) Ad testimona autem colligenda me nonnumquam usum esse copiis exemplorum a Leone, Diltheyo, Rohdio, Malletio, Hertzbergio, Rothsteinio, aliis congestis hic semel profiteor, ne mihi suo quoque loco semper indicandum sit.

2) Cf. Kalkmann, De Hippolytis Euripideis, Bonnae 1882, p. 12 sq.

443 sq. et 500 sq. Sophocl. frg. 855, 12 sq. N. p. 329; Euripid. Hippolyt. 453 sqq. Euripid. frg. 136, N. p. 399. Ex quibus unum modo Euripidis fragmentum exscribam:

frg. 431, N. p. 493

Ἔρως γὰρ ἄνδρας οὐ μόνους ἐπέρχεται
οὐδ' αὖ γυναῖκας, ἀλλὰ καὶ θεῶν ἄνω
ψυχὰς χαράσσει, κἀπὶ πόντον ἔρχεται.
καὶ τόνδ' ἀπείργειν οὐδ' ὁ παγκρατὴς σθένει
Ζεύς, ἀλλ' ὑπείκει καὶ θέλων ἐγκλίνεται.

Congruit autem Menandri Herois frg. 209, K. III p. 60

δέσποιν' Ἔρωτος οὐδὲν ἰσχύει πλέον,
οὐδ' αὐτὸς ὁ κρατῶν τῶν ἐν οὐρανῷ θεῶν
Ζεύς, ἀλλ' ἐκείνῳ πάντ' ἀναγκασθεὶς ποιεῖ.

Iam vero, quomodo comicos poetas hac in re elegiaci Alexandrinorum poetae imitati sint, videamus. Nam quoniam Alexandrini poetae multas alias res, ut me postea demonstraturum esse confido, ex comoediis deprompserunt, similes Amoris descriptiones non recta via ex tragoediis, sed comoediis interpositis in elegias venisse puto,[1]) quamquam illud quoque fieri potuisse concedo. Afferam igitur primum nonnullos Ovidii locos, quibus idem fere dicat de Amoris vi ac tragici et comioi poetae:

Ovid. heroid. IV 11 sq.

quidquid Amor iussit, non est contemnere tutum:
regnat et in dominos ius habet ille deos.

Ovid. amor. I 2, 37

superas hominesque deosque.

Ovid. met. V 369 sq.

tu superas ipsumque Iovem, tu numina ponti
victa domas ipsumque, regit qui numina ponti.

Cf. Ciris v. 134 sq. anthol. lat. (ed. Riese) 221.

Talia autem scripta esse ab Alexandrinis Ovidii auctoribus confirmant strenui Alexandrinorum sectatores, erotici, quos dicimus, scriptores. Inspicienda enim sunt haec: Longi

1) Praesertim cum a Quintiliano tradatur Menandrum Euripidis aemulatorem esse inst. orat. X 1, 69: (Euripidem) admiratus maxime est, ut saepe testatur, et secutus, quamquam in opere diverso, Menander. Cf. etiam, quae Leo, Plautin. Forsch. p. 102 sqq. et 141 sqq. de tragoediarum imitatione exposuerit.

Sed taedet hic omnes adscribere locos comicorum et elegiacorum poetarum, quibus puellae cum Venere comparantur, eos, quos enumeravi, hisce augeri possunt: Plaut. Cistell. 313 sq. Curcul. 192; Bacchid. 217; Stich. 748; Prop. II 28, 9; Lucret. IV 1185; Ovid. art. II 659; Lydiae 68; anthol. Pal. V 70; V 73; Aristaenet. epist. I 7, 19. Iam pro concesso habeo tales sententias ex comoediis Atticorum ad elegos Alexandrinos venisse.

Porro puellam dignam esse, quae vel Iovis amore fruatur, haud semel in Propertii et Ovidii carminibus affirmatur :

Prop. II 3, 30 sq.

Romana accumbes prima puella Iovi,
nec semper nobiscum humana cubilia vises.

Prop. I 13, 32

illa suis verbis cogat amare Iovem.

Prop. II 2, 3 sq.

cur haec in terris facies humana moratur?
Iuppiter ignoro pristina furta tua.

Ovid. amor. I 10, 7 sq.

aquilamque in te taurumque timebam,
et quidquid magno de Iove fecit amor.

Ovid. heroid. XV (XVI) 272

o Iove digna viro, ni Iove nata fores.

Hac quoque in re Propertio et Ovidio Alexandrinos facem praetulisse admodum credibile est, cum nobis in anthologiae Palatinae lusibus haec amatorum verba occurrant:

Palladae epigr. anthol. Pal V 257

νῦν καταγιγνώσκω καὶ τοῦ Διὸς ὡς ἀνεράστου,
μὴ μεταβαλλομένου τῆς σοβαρᾶς ἕνεκα·
οὔτε γὰρ Εὐρώπης, οὐ τῆς Δανάης περὶ κάλλος
οὐδ' ἁπαλῆς Λήδης ἐστ' ἀπολειπομένη.

Leonidae epigr. anthol. Pal. XII 20, 3 sq.

θαῦμα γάρ, εἰ Περίανδρον ἰδὼν οὐχ ἥρπασε γαίης
τὸν καλόν· ἢ φιλόπαις οὐκέτι νῦν ὁ θεός.[1])

Alexandrinis autem rursus comici poetae praeiverunt, nam apud Plautum legimus

Poenul. 1219 sq.

ita me di amabunt, ut ego, si sim Iuppiter,
iam hercle ego illam uxorem ducam et Iunonem extrudam foras.

---

1) Cf. Otto, De fabulis Propertianis II, Gross-Glogau 1886, p. 6.

Ceteroquin Alexandrini scriptores eorumque imitatores non solum cum Venere, sed cum omnibus dis heroibusque, qui iuvenili et florenti forma pingebantur, virgines et iuvenes aequare solebant, ut a Rohdio expositum est p. 155 sq. Idem deinde disseruit p. 152 sqq., quomodo illi poetae radiantes puellarum oculos praedicent, quomodo singularum corporis partium splendorem et nitorem accuratissime depingant, quomodo denique solem, lunam, stellas, flores ad comparandam muliebrem pulchritudinem convocent. Haud ita plenis vel vividis coloribus pingunt comici poetae, sed talium pulchritudinis descriptionum primordia tantum et initia exstant, quas, ne tempus teram, praetermittam.[1]) Tamen haec Plauti verba, quae de formosis oculis agunt, eodem fere modo ab elegiacis usurpata invenies:

Merc. 501

ne plora: nimis stulte facis, oculos corrumpis tales.

Amphitr. 529

ne corrumpe oculos (lacrimando).

Tibull. II 6, 42 sq.

non ego sum tanti, ploret ut illa semel,
nec lacrimis oculos dignast foedare loquaces.

Ovid. amor. III 6, 57

quid fles et madidos lacrimis corrumpis ocellos?

Rufin. anthol. Pal. V 43, 3

εἶτα, τέκνον, κλαίουσα καταтρίψεις τὸ πρόςωπον.

Nonnumquam autem amatae forma et venustas eo indicatur, quod amator amica aspecta tremit atque horret neque prae stupore ullam vocem emittere potest:

Plaut. Mil. 1272 sq.

ut tremit atque extimuit.
postquam te aspexit.

Terent. Eunuch. 84

totus, Parmeno,
tremo horreoque, postquam aspexi hanc.

Plaut. Poenul. 260 sq.

lingua huic excidit, ut ego opinor.
quid, malum, astans obstipuisti?

1) Sic in Plauti Menaechmis 180 amica ex ianua egressa cum sole oriente comparatur. Neque plane desunt puellarum cum floribus comparationes, delego te ad Plauti Pers. 770, Trucul. 353, Menaechm. 191 et ad Terentii Eunuch. 318 sq.

Neque aliter pulchritudinis vis illustratur in elegis Romanorum, ibi enim audimus:

Prop. II 29, 25 sq.

obstipui: non illa mihi formosior umquam
visa, neque ostrina cum fuit in tunica.

Prop. IV 4, 21 sq.

obstipuit regis facie et regalibus armis
interque oblitas excidit urna manus.

Tibull. IV 2, 3 sq.

at tu, violente, caveto,
ne tibi miranti turpiter arma cadant.

Ovid. heroid. XV (XVI) 251

dum stupeo visis (nam pocula forte tenebam),
tortilis a digitis excidit ansa meis.

Quocum congruunt Chariton. II 5, 4 *ἐπεὶ δὲ ἦκεν, ἔτι μᾶλλον αὐτὴν ἐθαύμασαν ἅπαντες. καταπλαγεὶς οὖν ὁ Διονύσιος ἄφωνος ἦν*, et Heliodor. III 3 p. 272, v. 17 *ἐξέπληττε μὲν δὴ καὶ πάντας τὰ ὁρώμενα καὶ τὴν νικητήριον ἀνδρείας τε καὶ κάλλους ψῆφον τῷ νεανίᾳ πάντες ἀπένεμον.*

E contrario etiam laetos et hilaros formosae mulieris visus homines reddere potest, velut in

Plauti Sticho 748

fac nos hilaros hilariores opere atque adventu tuo.

Ephippi fragm. 6, 6 sq. K. II p. 254

ἐποίησέ θ' ἱλαρὸν εὐθέως τ' ἀφεῖλε πᾶν
αὐτοῦ τὸ λυποῦν κ' ἀπέδειξεν ἵλεων.

Terent. Hecyr. 857 sqq,

antiquamque adeo tuam venustatem obtines,
ut voluptati obitus, sermo, adventus tuos, quoquomque adveneris,
semper sit eqs.

Requirentibus autem nobis similia ex elegiacis poetis offert

Ovidius heroid. IV 84

denique nostra iuvat lumina, quidquid agis,

et Heliodor. II 33, v. 32 *ἀπὸ δὲ τῆς χειρὸς ἠσπάζετο κἀμὲ πρὸς τὸ φαιδρότερον ὀφθεῖσα μόνον ἀνίησιν.* Apud Theocritum vero id. VIII 41 sqq. virescunt flores et crescunt pecudes, quocumque pulchra virgo advenit. Tandem, ut omnes antiquae fabulae apud Alexandrinos colorem quendam amatorium assumunt,[1]) ita etiam belli Troiani fabula uti solent ad

1) Cf. Otto, De fabulis Propertianis I, Vratislav. 1880, p. 20.

illustrandum, quantum amor et facies muliebris efficere possint. Inspicias de hac re:

Propert. II 3, 34 sqq.

pulchrius hac fuerat, Troia, perire tibi:
olim mirabar, quod tanti ad Pergama belli
Europae atque Asiae causa puella fuit:
nunc, Pari, tu sapiens et tu, Menelae, fuisti,
tu quia poscebas, tu quia lentus eras.
digna sed haec facies, pro qua vel obiret Achilles;
vel Priamo belli causa probanda fuit.

Prop. II 6, 15 sq. Ovid. amor. I 10, 1 sqq. amor. II 12, 17 sqq. heroid. VIII 20 sqq. art. III 253 sqq. antholog. lat. 897, 73 sq. Quam fabulam iam ante Alexandrinos comicos Atticorum poetas ita in amatoriam partem deflexisse, ut formosam feminam belli Troiani causam fuisse contenderent, probatur Antiphanis fragmento 48, K. II p. 30

ὁ μὲν Μενελέως ἐπολέμησ' ἔτη δέκα
τοῖς Τρωσὶ διὰ γυναῖκα τὴν ὄψιν καλήν.

Sed praetermissis minutiis ad graviora properemus. Praecipue igitur in Plauti et Terentii fabulis vera et nativa pulchritudo laudatur, quae nullis ornamentis adiuta vel expolita per naturalem splendorem delectet. Puellae autem admonentur, ne formam suam nimio cultu perdant. Quis est, quin meminerit lepidae illius scenae in Plauti Mostellaria obviae, ubi Scapha Philematium ornet et, quomodo forma colenda sit, edoceat? Audiamus ergo callidae ancillae praecepta:

Mostell. 289 sq.

pulchra mulier nuda erit quam purpurata pulchrior:
nam si pulchra est, nimis ornata est.

Ecce eadem suadent puellis suis Propertius et Ovidius, quorum verba nunc respicias:

Prop. I 2, 5 sqq.

naturaeque decus mercato perdere cultu (quid iuvat?)
nec sinere in propriis membra nitere bonis?
crede mihi, non ulla tuae est medicina figurae:
nudus Amor formae non amat artificem.

Ad quem Propertii locum nonnullos anthologiae latinae versus aspergi posse iterum mihi comiter indicavit Birtius:

anthol. lat. 200, 35

totus est in armis idem, quando nudus est Amor,

et anthol. lat. 897, 3 sq.

parce supervacuo cultu componere membra:
augeri studio tam bona forma nequit eqs.

Prop. II 18, 25

ut natura dedit, sic omnis recta figura est.

Ovid. art. III 257 sq.

formosae non artis opem praeceptaque quaerunt:
est illis sua dos, forma sine arte potens.

Ovid. remed. 350

fallit enim multas forma sine arte decens.

Talia vero Graecis auctoribus deberi manifesto evincitur et ex Plauto et ex Philostrati epistula XXII, quae tam apertam similitudinem prae se fert cum Propertii carmine I 2, ut mea quidem sententia dubitari non possit, quin argumentum huius epistulae ex simili elegia Alexandrina ac Propertii carmen sumptum sit. Cuius epistulae ad nostram sententiam spectant haec verba: ἡ δὲ καλὴ οὐδενὸς δεῖται τῶν ἐπικτήτων ἀρκοῦσα ἑαυτῇ πρὸς πᾶν τὸ ὁλόκληρον.

Paucis versibus ante dicit Scapha in Plauti Mostellaria mulieri florenti aetate non opus esse unguentis aut fucis, sed huiusmodi artificiis uti veteres et decrepitas meretrices, ut corporis vitia occultentur: v. 263 sq.

non istanc aetatem oportet pigmentum ullum attingere,
neque cerussam neque melinum neque aliam ullam offuciam eqs.

et v. 273 sqq.

quia ecastor mulier recte olet, ubi nihil olet.
nam istae veteres, quae se unguentis unctitant, interpoles,
vetulae, edentulae, quae vitia corporis fuco occulunt,
ubi se sudor cum unguentis consociavit, ilico
itidem olent, quasi cum una multa iura confudit cocus.
quid olant, nescias, nisi id unum † ni male olere intelligas.

Similia videntur Augustei poetae ab Alexandrinis accepisse, nam Horatius scorto eadem fere ac Scapha exprobrat epod. XII 7 sqq.

qui sudor vietis et quam malus undique membris
crescit odor, cum pene soluto
indomitam properat rabiem sedare nec illi
iam manet umida creta colorque
stercore fucatus crocodili eqs.

Horatius autem, Plauti obtrectator, certe non Mostellariae locum

imitatur.[1]) Nec non Martialis verba laudari possunt, quamquam non puellis, sed pueris dicuntur:

Martialis epigr. II 12

esse quid hoc dicam, quod olent tua basia myrrham
quodque tibi est nunquam non alienus odor?
hoc mihi suspectum est, quod oles bene, Postume, semper,
Postume, non bene olet qui bene semper olet.

Martialis VI 55, 4 sq.

vides nos, Coracine, nil olentes:
malo quam bene olere nil olere.

Praeterea etiam Tibullus et Philostratus unguentorum usum pro senectutis indicio habent. Hi quidem ita:

Tibull. I 8, 42 sqq.

tum studium formaest, coma tum mutatur, ut annos
dissimulet viridi cortice tincta nucis:
tollere tum curast albos a stirpe capillos
et faciem dempta pelle referre novam.

Philostrat. ep. XL *ἡ πυρσαίνουσα μίλτος τὰ χείλη καὶ τὴν παρειὰν γράφουσα κώλυμα φιλημάτων, κατηγορεῖ δὲ καὶ γῆρας τοῦ προςώπου, ὑφ' οὗ πελιδνὸν μὲν τὸ στόμα, ῥυσὴ παρειὰ καὶ ἔξωρος. ἴσχε δὴ χρωματοποιίαν καὶ μηδὲν ἐπιποίει τῷ κάλλει, μὴ καὶ γράψωμαί σε γήρως ἐπὶ τῇ τοῦ προςώπου γραφῇ.* Cf. Claudian. epigr. graec. 3.

Interroganti vero Philematio, num capillus satis compositus sit, respondet Scapha v. 253

ubi tu commoda es, capillum commodum esse credito.

Quod Scaphae praeceptum iterum a Propertio et Tibullo comprobatur, cum ipsi quoque amicae capillum neque ornatum neque compositum esse cupiant:

Prop. I 2, 1

quid iuvat ornato procedere, vita, capillo?

Tibull. I 8, 9 sq.

quid tibi nunc molles prodest coluisse capillos?
saepeque mutatas disposuisse comas? eqs.

Praecipue autem cum comicis crinium tingendorum morem vituperant:

---

1) Neque Horatiani carminis I 8 argumentum, quod artissime cum Mostellariae v. 149 sqq. congruit, ex Plauto, sed ex Graeco auctore originem ducere iam monuit Kiesslingius ad. Horat. carm. I 8.

Menandri frg. incert. 610, K. III p. 184

νῦν δ' ἕρπ' ἀπ' οἴκων τῶνδε, τὴν γυναῖκα γὰρ
τὴν σώφρον' οὐ δεῖ τὰς τρίχας ξανθὰς ποιεῖν.

Prop. II 18, 23 sq.

nunc etiam infectos demens imitare Britannos,
ludis et externo tincta nitore caput?

Ovid. amor. I 14, 1 sq.

dicebam 'medicare tuos desiste capillos'!
tingere quam possis, iam tibi nulla comast.

Ovidium autem atque Propertium Alexandrina exemplaria secutos esse neque recta via Plautum vel Menandrum proditur Niciae epigrammate anthol. Pal. XI 398

τὴν κεφαλὴν βάπτων τις ἀπώλεσε τὰς τρίχας αὐτὰς
καὶ δασὺς ὢν λίαν, ᾠὸν ἅπας γέγονεν.
τοῦτο βαφεὺς ἐπόησε, τὸ μηκέτι κουρέα τέμνειν
μήτε κόμην λευκὴν μήτε μελαινομένην,

et Philostrati epistula LXI, quae incipit: *τίς σε, ὦ καλή περιέκειρεν; ὡς ἀνόητος καὶ βάρβαρος ὁ μὴ φεισάμενος τῶν Ἀφροδίτης δώρων.* Porro veram formam non modo ornamentis non egere, sed etiam e pannis et sordibus invictam elucere contendunt:

Terent. Phorm. 104 sqq.

virgo pulchra, et quo magis diceres,
nil aderat adiumenti ad pulchritudinem:
capillus passus, nudus pes, ipsa horrida,
lacrumae, vestitus turpis: ut, ni vis boni
in ipsa inesset forma, haec formam extinguerent.

Terent. Heautont. 286 sqq.

mediocriter vestitum veste lugubri,
sine auro, tum ornatam ita uti, quae ornantur sibi,
nulla mala re os expolitum muliebri,
capillus pexus, prolixe circum caput
reiectus, neglegenter, pax.

Plaut. Mostell. 173

virtute formae id evenit, te ut deceat quidquid habeas.

A quibus minime discordant elegiacorum scriptorum enuntiata:

Tibull. I 8, 15 sq.

illa placet, quamvis inculto venerit ore
nec nitidum tarda compserit arte caput.

Prop. II 29, 30

heu quantum per se candida forma valet!

Ovid. art. I 509

forma viros neclecta decet.

Denique Philostratum adeas, apud quem invenies ep. XXII *τὸ δ' ἀκόσμητον ἀληθῶς καλόν* et imag. II 7, 5 *καὶ ἡ δέρη ἔτι ἡδίων ὑπὸ τοῦ μὴ κεκοσμῆσθαι.* Adde, quod in Romanorum elegis imprimis incompti et sine arte fluentes capilli laudantur: Tibull. III 2, 11 sq.; Prop. II 3, 13; III 6, 9; Ovid. amor. I 7, 12; Ovid. heroid. IV 77 sq.; heroid. X 137; art. III 153 sq.; art. III 432.

Quamvis feminis cavendum sit a nimio cultu, tamen eis saepius suadetur, ut munditia sua iuvenes alliciant. Quam rem mirum in modum Plauto cum Ovidio convenire videmus. Conferas haec exempla:

Plaut. Poenul. 245 sqq.

item nos sumus
insulsae admodum atque invenustae
sine munditia et sumptu.

Plaut. Stich. 746 sq.

nimioque sibi mulier meretrix repperit odium ocius
sua immunditia, quam in perpetuum ut placeat munditia sua.

Plaut. Menaechm. 354

munditia inlecebra animost amantium.

Ovid. art. I 513

munditie placeant

Ovid. art. III 133 sq.

munditiis capimur: non sint sine lege capilli;
admotae formam dantque negantque manus.

Ovid. remed. 342

auferimur cultu

Ovid. medic. fac. 28

munditia crimina nulla merent.

Ex posterioribus Graecorum scriptoribus similitudinem quandam ostendit Aristaenetus in epistula I 27 *καὶ τοῦτό γε τοῦ ἔρωτος ἴδιον καὶ μάλα μέντοι καλόν, τὸ σφόδρα πείθειν τοὺς ἐρῶντας ἐπιμελῶς ἄγαν διακοσμεῖσθαι, καὶ εἰ πρότερον ἀτεχνῶς ἑαυτῶν κατημέλουν.*

Neque vero corporis pulchritudo et munditia satisfaciunt ad amorem conciliandum, nisi ad formam bonam etiam ingenui et liberales mores accedunt. Ecce iterum illam viam,

quae ex tragoediis ad comoedias, deinde ad Alexandrinorum, denique ad Romanorum elegos ducit, persequi possumus. In Euripidis enim Andromacha legimus v. 207 sq.

φίλτρον δὲ καὶ τόδ'· οὐ τὸ κάλλος, ὦ γύναι,
ἀλλ' ἀρεταὶ τέρπουσι τοὺς ξυνευνέτας.

Quae verba Euripidis subesse videntur Menandri fragmento 646, K. III p. 191

ἓν ἐστ' ἀληθὲς φίλτρον, εὐγνώμων τρόπος·
τούτῳ κατακρατεῖν ἀνδρὸς εἴωθεν γυνή.

Unde, ni fallor, per Alexandrinos usque ad Ovidii heroid. II 94 sq. penetraverunt:

male quaeritur herbis,
moribus et forma conciliandus amor.

Sed, ut istam coniecturam probabiliorem reddam, plura exempla afferam, perlegas igitur haec:

Philemon frg. incert. 645, K. III p. 101

ὅταν φύσει τὸ κάλλος ἐπικοσμῇ τρόπος
χρηστός, διπλασίως ὁ προσιὼν ἁλίσκεται.

Quas sententias etiam Plautus et Terentius ex Graecorum fabulis in suas transtulerunt, ut liquido apparet ex

Poenuli 301 sqq.

bono med esse ingenio ornatam quam auro multo mavolo.
aurum, id fortuna invenitur, natura ingenium bonum.
meretricem pudorem gerere magis decet quam purpuram:
pulchrum ornatum turpes mores peius caeno conlinunt,
lepidi mores turpem ornatum facile factis comprobant,

et Terent. Heaut 381 sq.

edepol te, mea Antiphila, laudo et fortunatam iudico,
id quom studuisti, isti formae ut mores consimiles forent.

Cf. Mostell. 168 sq. Amphitr. 839 sq.

Iam vero elegos nobis pervestigantibus occurrunt eadem fere apud Propertium et Ovidium:

Prop. I 2, 24

illis ampla satis forma pudicitia.

Prop II 24, 18

tam te formosam non pudet esse levem?

Ovid. medic. fac. 43 sqq.

prima sit in vobis morum tutela, puellae,
ingenio facies conciliante placet.
certus amor morumst: formam populabitur aetas.

Ovid. art. I 500

pertinet ad faciem rapidos compescere mores.

Ovid. amor. III 11, 41 sq.

aut formosa fores minus, aut minus improba, vellem:
non facit ad mores tam bona forma malos.

Denique componatur Menandri fragm. 584, K. III p. 177

δύ' ἔσθ', ἃ κρίνειν τὸν γαμεῖν μέλλοντα δεῖ,
ἤτοι προσηνῆ γ' ὄψιν ἢ χρηστὸν τρόπον,

et Ovid. rem. 713

nec solam faciem, mores quoque confer et artem.

Optime ab Aristaeneto, Xenophonte Ephesio, Heliodoro omnis tollitur dubitatio, quin haec Propertii et Ovidii verba ex Alexandrinis auctoribus originem ducant, scribunt enim: Aristaenet. II 2, v. 13 ἀλλ' εἴθε μετὰ τῆς εὐπρεπείας ἐπαινέσαιμί σε τῆς περὶ ἐμὲ προθυμίας καὶ μὴ τρόπος ἀπειθὴς ἀνασοβήσῃ, ὃν εὖ μάλα τεθήρακεν ἡ μορφή. Aristaenet. I 12, v. 11 ἐφήδομαι τοῖς τρόποις εὖ μάλα συμπρέπουσι τῇ μορφῇ. Xenoph. I 1, 2 συνήνθει δὲ αὐτῷ τοῖς σώματος καλοῖς καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἀγαθά. Heliodor. X 9, p. 394, v. 1 ἔχειν ἐνεδείκνυτο σωφροσύνην πλέον τῇ ὥρᾳ κοσμουμένην.

At iuventus et forma, quae amoris lusibus aptae sunt, facillime et celerrime elabuntur, cum hominum vitam Fortuna, dea mobilis et felicibus invida, regat. Quam ad deam potentissimam qui spectant loci, ex fragmentis novae comoediae omnes fere congesti sunt a Rohdio p. 279. Simulque Plautinorum et Terentianorum exemplorum collectio exstat in Lorenzii praefatione ad Pseudolum p. 21. Quo accedit, quod idem Rohdius p. 280—86; p. 378, 1; p. 436, 2; p. 475, 2; p. 477, 3; p. 493, 2 multus est in explicando, quemadmodum illius deae descriptiones eroticis et aliis inferioris aevi Graecis scriptoribus cum comicis poetis communes sint. Quae cum ita se habeant, mihi probaturo, quomodo hanc quoque deam depingentes elegiaci Alexandrini ex comoediis Atticis hauserint, nihil restat, quam ut Romanorum elegorum locos, quibus eadem de Fortunae potentia et inconstantia dicant, adiciam:

Tibull. III 3, 21 sq.

non opibus mentes hominum curaeque levantur.
nam Fortuna sua tempora lege regit.

Tibull. IV 1, 182

Fortuna, ut mos est illi, me adversa fatiget.

Ovid. heroid. III 43

an miseros tristis Fortuna tenaciter urget?

Ovid. ex Ponto II 7, 20 sqq.

verbaque Fortunae vix puto posse dari:
est illi curae me perdere: quaeque solebat
esse levis, constans et bene certa nocet.

Tibull. I 5, 70

versatur celeri Fors levis orbe rotae.

Prop. II 8, 7

omnia vertuntur, certe vertuntur amores.

Ovid. trist. V 8, 7 sq.

nec metuis dubio Fortunae stantis in orbe
numen et exosae verba superba deae?

Addas Ovid. metam III 141 sq. VI 195 sq. VIII 73 sq. X 603 sq. XIII 333 sq. trist. I 5, 27 sq. V 8, 15 sq. V 14, 29 sq. ex Pont. III 1, 125 sq. IV 3, 7.

Cum tanta sit Fortunae inconstantia et invidia, numquam homines providere possunt, quid crastinus ferat dies. At certae et inevitabiles imminent mors et senectus, quibus omnes pulchritudinis et iuventutis gaudia pereunt. Quas quoniam nemo umquam effugere potest, poetae vitae brevitate ante oculos posita ad amandum et potandum adhortantur. Ac primum quidem paucos subscribam locos, qui de humanarum rerum imbecillitate et instanti morte agunt:

Menandri frg. 301, 5 sqq. K. III p. 85

ἀθανασίας δ' οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἂν συναγάγῃς,
τὰ Ταντάλου τάλαντ' ἐκεῖνα λεγόμενα·
ἀλλ' ἀποθανεῖ καὶ ταῦτα καταλείψεις τισίν.

Prop. II 11, 3 sq.

omnia, crede mihi, tecum uno munera lecto
auferet extremi funeris atra dies.

Prop. III 5, 13 sq.

haud ullas portabis opes Acherontis ad undas:
nudus at inferna, stulte, vehere rate.

Tum in comoediis et elegis usitatissima sententia est omnibus hominibus, et potentissimis et ditissimis et pulcherrimis, viam Orci esse terendam, de qua conferas:

Menandri frg. 538, K. III p. 161

ὅταν εἰδέναι θέλῃς σεαυτόν, ὅστις εἶ,
ἔμβλεψον εἰς τὰ μνήμαθ', ὡς ὁδοιπορεῖς.
ἐνταῦθ' ἔνεστ' ὀστᾶ τε καὶ κούφη κόνις
ἀνδρῶν βασιλέων καὶ τυράννων καὶ σοφῶν
καὶ μέγα φρονούντων ἐπὶ γένει καὶ χρήμασιν
αὐτῶν τε δόξῃ κἀπὶ κάλλει σωμάτων.
κᾆτ' οὐδὲν αὐτοῖς τῶνδ' ἐπήρκεσεν χρόνος,
κοινὸν τὸν ᾅδην ἔσχον οἱ πάντες βροτοί.
πρὸς ταῦθ' ὁρῶν γίνωσκε σαυτόν, ὅστις εἶ. 1)

Plaut. Trin. 419 sq.

verum nos homunculi,
satillum animai qui quom extemplo emisimus,
aequo mendicus atque ille opulentissimus
censetur censu ad Acheruntem mortuos.

Prop. III 5, 17

Lydus Dulichio non distat Croesus ab Iro.

Prop. III 18, 11 sq.

quid genus aut virtus aut optima profuit illi
mater et amplexum Caesaris esse focos?

v. 21 sq. sed tamen hoc omnes, hoc primus et ultimus ordo:
est mala, sed cunctis ista terenda via est.

v. 28 sq. Nirea non facies, non vis exemit Achillem,
Croesum aut, Pactoli quas parit umor, opes.

Prop. IV 11, 11 sq.

quid mihi coniugium Pauli, quid currus avorum 2)
profuit aut famae pignora tanta meae?

Ovid. amor. III 9, 19 sqq.

scilicet omne sacrum mors importuna profanat,
omnibus obscuras inicit illa manus!
quid pater Ismario, quid mater profuit Orpheo?

Hos omnes esse locos communes ex Alexandrinis carminibus, quae epicedia vocantur, sumptos satis iam monuit Mallet quaest. Prop. p. 57 sq. Quare, ne acta agere videar, te ad Malletium delego nec nisi duo epigrammata anthologiae Palatinae afferam:

---

1) Confinia sunt, quae poetae de divitiarum fragilitate queruntur: Alexis frg. 281, K. II p. 400; Philemon frg. 121, K. II p. 516 et frg. 213, K. II p. 533; Apollodorus frg. 16, K III p. 293.

2) Sed talia, quae ad sermonem sepulcralem et consolatorium pertinent, etiam ex philosophia ab his poetis assumebantur, vide Birt. Mus. Rhen. LI p. 503.

Antipatri Thessalonicensis VII 286, 5 sq.

οὐδέ τί σε κτεάνων ἐῤῥύσατο· φεῦ, ἐλεεινέ,
ὤλεο μοχθήσας ἰχθύσι καὶ πελάγει eqs.

et Crinagorae VII 645

ὦ δύστην᾽ ὄλβοιο Φιλόστρατε, ποῦ σοι ἐκεῖνα
σκῆπτρα καὶ αἱ βασιλέων ἄφθονοι εὐτυχίαι;
αἷσιν ἐπηώρησας ἀεὶ βίον eqs.

Etiam Orci via omnibus mortalibus ineunda, quae tam nota et pervulgata est apud Romanos et anthologiae Palatinae poetas, iam in Antiphanis fragmento 53, K. II p. 32 commemoratur:

πενθεῖν δεῖ μετρίως τοὺς προσήκοντας φίλους [1])
οὐ γὰρ τεθνᾶσιν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὁδόν,
ἣν πᾶσιν ἐλθεῖν ἐστ᾽ ἀναγκαίως ἔχον,
προεληλύθασιν. εἶτα χ᾽ ἡμεῖς ὕστερον
εἰς ταὐτὸ καταγωγεῖον αὐτοῖς ἥξομεν
κοινῇ τὸν ἄλλον συνδιατρίψαντες χρόνον.

Conferas hos Augusteorum poetarum locos:

Prop. III 18, 22

est mala, sed cunctis ista terenda via est.

Catull. III 11 sq.

qui nunc it per iter tenebricosum
illuc, unde negant redire quemquam.

Horatii carm. I 28, 15

omnes una manet nox,
est calcanda semel via leti. [2])

Maxime vero ad Antiphanis fragmentum se aptat incerti auctoris epigramma anthol. Pal. VII 335, 5 sq.

τί περισσὰ θρηνεῖς; τί δὲ μάτην ὀδύρεαι;
εἰς κοινὸν Ἅιδην πάντες ἥξουσι βροτοί.

Communem Orci viam invenimus etiam in Tymnae epigrammate anthol. Pal. VII 477, 5 ἔστι γὰρ ἴση πάντοθεν εἰς ἀΐδην ἐρχομένοισιν ὁδός, et in Antipatri epigrammate anthol. Pal. XI 23, 3 εἰς ἀΐδην μία πᾶσι καταίβασις.

Quae cum ita sint, iuvenes ubique admonentur, ut propter iuventutis et formae brevitatem et imminentem mortem concesso a Fato tempore fruantur atque vini et amoris gaudiis se

1) Mortuos non nimis lugendos esse dicit praeter Antiphanem Menander frg. incert. 705 et 706, K. III p. 202, usitatissimam vero esse hanc sententiam in elegis exposuit Mallet. 1 l. p. 60 sq.

2) Plura exempla congessit Zingerle, Ovidius I, Innsbruck 1869, p. 46.

dedant. imprimis mediae, quae fertur, comoediae fragmenta hic adscribi possunt, velut

Amphidis frg. 8, K. II p. 238

πῖνε, παῖζε. θνητὸς ὁ βίος, ὀλίγος οὑπὶ γῇ χρόνος.
ἀθάνατος ὁ θάνατός ἐστιν, ἂν ἅπαξ τις ἀποθάνῃ.

Alexidis frg. 25, 4, K. II p. 306

πίνωμεν, ἐμπίνωμεν, ὦ Σίκων, Σίκων,
χαίρωμεν, ἕως ἔνεστι τὴν ψυχὴν τρέφειν.

Theophili frg. 12, K. II p. 477

τίς φησι τοὺς ἐρῶντας οὐχὶ νοῦν ἔχειν,
ἦ πού τίς ἐστι τοὺς τρόπους ἀβέλτερος·
εἰ γὰρ ἀφέλοι τις τοῦ βίου τὰς ἡδονάς,
καταλείπει οὐδὲν ἄλλο πλὴν τεθνηκέναι.

Eadem suadet eisdem de causis Plautus in Bacchid. 1165

si amant, sapienter faciunt.

et 1195 sqq.

non tibi venit in mentem, amabo,
si, dum vivas, tibi bene facias,
tam pol id quidem esse haud perlonginquom
neque, si hoc hodie amissis, post in
morte eventurum esse umquam?

Quibus exemplis licet addere Philetaeri fragmentum 7, K. II p. 232; Alexidis frg. 271, K. II p. 397; Menandri frg. 410, K. III p. 120.

Ad elegos Romanorum et anthologiae Palatinae lusus si descendimus, haud alia consilia ad vitae rationem instituendam nobis dantur:

Prop. I 19, 25 sq.

quare, dum licet, inter nos laetemur amantes:
non satis est ullo tempore longus amor.

Tibull. I 1, 29 sq.

interea, dum fata sinunt, iungamus amores:
iam veniet tenebris Mors adoperta caput eqs.

Prop. II 15, 23 sq.

dum nos fata sinunt, oculos satiemus amore:
nox tibi longa venit nec reditura dies.

Cf. Epicuri sententiam anthol. lat. 911

cum te mortalem noris, praesentibus exple
deliciis animum: post mortem nulla voluptas.

Tibull. I 8, 47 sq.

at tu, dum primi floret tibi temporis aetas,
utere: non tardo labitur illa pede.

Ovid. art. III 59 sqq.

venturae memores iam nunc estote senectae:
  sic nullum vobis tempus abibit iners.
dum licet et veros etiamnum degitis annos,
  ludite: eunt anni more fluentis aquae.

Permultos autem alios locos perlustrare potes apud Zingerleium, Ovid. I p. 45 sqq. et Malletium quaest. Prop. p. 29 sqq. Unum modo Popertii et Vergilii locum suppleam:

Prop. II 15, 53 sq.

sic nobis, qui nunc magnum spiramus amantes,
  forsitan includet crastina fata dies.

Copae v. 37 sq.

pone merum et talos. pereat, qui crastina curat!
  mors aurem vellens 'vivite' ait 'venio'.

Hic enim opportuno casu ipsius Alexandrinorum principis poetae, Callimachi, similia verba servata sunt:

epigr. XIV, anthol. Pal. III 519

δαίμονα τίς δ' εὖ οἶδε τὸν Αὔριον; ἡνίκα καὶ σέ,
  Χάρμι, τὸν ὀφθαλμοῖς χθιζὸν ἐν ἡμετέροις,
τῇ ἑτέρῃ κλαύσαντε ἐθάπτομεν.

Quibuscum contigit ut comparemus Philetaeri comici Attici fragmentum 7, K. II p. 232, qui, postquam hominibus suasit, ut cotidie vita suavissime fruerentur, pergit v. 3 sqq.

ἀλλὰ δεῖ σκοπεῖν
τοῦτ' αὐτὸ τ' ἀνθρώπει' ὁρῶντα πράγματα,
εἰς αὔριον δὲ μηδὲ φροντίζειν, ὅτι
ἔσται.

Praeterea tales comicorum Atticorum adhortationes ad aetatem in amoris deliciis degendam per Callimachi vel Philetae carmina ad Romanos pervenisse eo confirmatur, quod multifariam in anthologia Palatina exstant. Anthol. Pal. V 85 dicit Asclepiades, Theocriti magister:

φείδῃ παρθενίης. καὶ τί πλέον; οὐ γὰρ ἐς Ἅιδην
  ἐλθοῦσ' εὑρήσεις τὸν φιλέοντα, κόρη·
ἐν ζωοῖσι τὰ τερπνὰ τὰ Κύπριδος, ἐν δ' Ἀχέροντι
  ὀστέα καὶ σποδιή, παρθένε, κεισόμεθα,

et ignotus quidam poeta anthol. Pal. XI 56

πῖνε καὶ εὐφραίνου· τί γὰρ αὔριον, ἢ τί τὸ μέλλον,
  οὐδεὶς γινώσκει eqs.

Quibuscum coniungas, si placet, anthol. Pal. V 12, V 72, V 79, V 92, V 103, X 100, XI 19, XI 62. Theocrit. id. XIX 25.

Senes autem, qui in Plauti Asinaria, Bacchidibus, Mercatore, Casina iuventutis tempore praeterito meretricum amore frui volunt, ab omnibus vituperantur et ludibrio habentur, quod res agant, quae cano capiti non conveniant. Nec desunt comicorum Atticorum fragmenta, quae eodem pertineant; adscribam haec exempla:

Philemon. frg. 179, K. II p. 528

γέρων γενόμενος μὴ φρόνει νεώτερα,
μὴδ' εἰς ὄνειδος ἕλκε τὴν σεμνὴν πολιάν. [1])

Plaut. Mercator. 305

tun capite cano amas, senex nequissume?

Deinde seni, qui in Plauti Casina unctus et expolitus incedit, a muliere obicitur v. 240 sq.

senecta aetate unguentatus per vias, ignave, incedis?

Iam vero ille comicorum senex amans apud Tibullum occurrit I 2, 89 sqq.

vidi ego, qui iuvenum miseros lusisset amores,
post Veneris vinclis subdere colla senem
et sibi blanditias tremula componere voce
et manibus canas fingere velle comas:
stare nec ante fores puduit caraeve puellae
ancillam medio detinuisse foro.
hunc puer, hunc iuvenis turba circumterit arta,
despuit in molles et sibi quisque sinus.

Idem canum caput ab amore et blanditiis abhorrere dicit I 1, 71 sq.

iam subrepet iners aetas, nec amare decebit,
dicere nec cano blanditias capiti.

et I 8, 41 sq.

heu sero revocatur amor seroque iuventa,
cum vetus infecit cana senecta caput.

Tamen Tibullus his verbis non senem, sed meretricem canam affatur. Senex autem ille amans et unctus apud Horatium quoque exsistit epod. V 57 sq.

senem, quod omnes rideant, adulterum
latrent suburanae canes
nardo peruncutm.

---

1) Etiam Alciphronis '*πάλιν μειρακιευόμενος πρεσβύτης*' ep. II 2 et III 33 ex comoedia sumptus videtur, cf. Leo, Plaut. Forsch. p. 140.

Tum senem amantem miserum et contumeliosum esse saepius legimus:

Menandri frg. 509, K. III p. 146

οὐκ ἂν γένοιτ᾽ ἐρῶντος ἀνθλιώτερον
οὐδὲν γέροντος πλὴν ἕτερος γέρων ἐρῶν·
ὃς γὰρ ἀπολαύειν βούλεθ᾽, ὧν ἀπολείπεται
διὰ τὸν χρόνον, πῶς οὗτος οὐκ ἔστ᾽ ἄθλιος;

Plaut. Bacchid. 1164

tun, homo putide, amator istac fieri aetate audes?

Ovid. amor. I 9, 4

turpe senex miles, turpe senilis amor.

Tibull. II 1, 73 sq.

hic (Amor) dicere iussit
limen ad iratae verba pudenda senem.

Hominem autem, quo serius amore capiatur, eo magis torqueri cum Menandro Propertius et Ovidius contendunt:

frg. 235, 6 sqq. K III p. 68

ὅσοις μὲν οὖν πρᾴως ἔχει,
νέοις ἔτ᾽ οὖσι τοῦτο προστάττει ποιεῖν·
οὐδ᾽ εἰς τὸ γῆρας ἀναβολὰς ποιούμενοι
οὗτοι προςαποτίνουσι τοῦ χρόνου τόκους.

Prop. I 7, 26

saepe venit magno fenore tardus amor.

Ovid. heroid. IV 19

venit amor gravius, quo serius.

Etiam in Pauli Silentiarii epigrammate V 234 senex semicanus Veneris iugum supplicans accipit, cui amor antea pepercerat, v. 3 sq.

γυιοβάροις βελέεσσιν ἀνέμβατος ὁ πρὶν Ἐρώτων
αὐχένα σοὶ κλίνω, Κύπρι, μεσαιπόλιος.

Sed haec quidem hactenus, sequitur, ut exponam, quomodo homines illi, de quibus egimus, amore corripiantur. Quam ob rem inspiciamus primum Philemonis frg. 138, K. II p. 520, quod amoris initium ita describit:

ὁρῶσι πάντες πρῶτον, εἶτ᾽ ἐθαύμασαν,
ἔπειτ᾽ ἐπεθεώρησαν, εἶτ εἰς ἐλπίδα
ἐνέπεσον. οὕτω γίνετ᾽ ἐκ τούτων ἔρως.

Congruenti autem ratione apud Menandrum, Plautum, Turpilium iuvenes, ubi primum pulchram puellam viderunt, admiratione capti statim amare incipiunt:

Sext. Turpil. v. 75, Ribb. p. 109

erus stupidus adstat: ita eius aspectus repens
cor torporavit homini amore.

Plaut. Mercat. 262 sq.

quam ego postquam aspexi, non ita amo, ut sani solent
homines, sed eodem pacto, ut insani solent.

Plaut. Mil. 1264

omnes profecto mulieres te amant, ut quaeque aspexit.

Neque vero aliter amorem ortum esse in Menandri Phasmate apparet ex Donati adnotatione ad Terentii Eunuchum v. 9: ... primum aspectu pulchrae virginis velut numinis visu perculsus exhorruit. ... deinde paulatim re cognita exarsit in amorem puellae. Quo eodem modo amorem orientem fecisse et Alexandrinos et Romanos poetas et ipsum quoque Callimachum iam a Diltheyo Cydipp. p. 56 sq. et Rohdio Roman. p. 149 satis demonstratum est. Itaque rem paucis allatis exemplis absolvam:

Catull, LXIV 91 sqq.

non prius ex illo flagrantia declinavit
lumina, quam cuncto concepit corpore flammam
funditus atque imis exarsit tota medullis.

Ovid. heroid. XII 33

et vidi et perii! nec notis ignibus arsi.

Ovid. heroid. XV (XVI) 135 sq.

ut vidi, obstipui praecordiaque intima sensi
attonitus curis intumuisse novis.

Theocrit. id. II 82 sq.

χὼς ἴδον, ὡς ἐμάνην, ὥς μοι περὶ θυμὸς ἰάφθη
δειλαίας·

Achill. Tat. I 4, 4 ὡς δὲ εἶδον, εὐθὺς ἀπολώλειν. Aristaenet. II 2, 6 καὶ μετεστράφην πρὸς σέ, καὶ ἅμα τῇ θέᾳ τῷ σῷ τετόξευμαι κάλλει. 1)

Fortasse etiam illae Alexandrinorum poetarum sententiae, quae oculorum ad incitandum amorem vim et potestatem praedicant, ex comoediis profectae sunt. Persaepe enim dicunt poetae Alexandrini vel eorum imitatores amatorem puellae oculis captum esse aut amatam amantis oculos rapuisse aut

1) Cf. Theocrit. id. III 42, Vergil. bucol. VIII 41, Ciris. 492, Ovid. heroid. XIX (XX) 205, metamor. VIII 342, metam. XI 303, Xen. Eph. I 3, 1; Heliodor. III 5, al.

amorem in pectus penetrasse, velut Prop. I 1 'prima suis miserum me cepit ocellis'. Anthol. Pal. V 210 τῷ φθαλμῷ Διδύμη με συνήρπασεν. Ovid. amor. II 17, 12 'facies oculos nata tenere meos'. Ovid. heroid. XII 36 'abstulerant oculi lumina nostra tui'. Prop. II 15, 12 'oculi sunt in amore duces'. Ovid. art. III 10 'comibus est oculis alliciendus amor'. Nonn. Dion. II 588 ὀφθαλμὸς προκέλευθος ἐγίνετο πομπὸς Ἐρώτων. Achill. Tat. I 4, 4 κάλλος γὰρ ὀξύτερον τιτρώσκει βέλους καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐς τὴν ψυχὴν καταῤῥεῖ· ὀφθαλμὸς γὰρ ὁδὸς ἐρωτικῷ τραύματι.[1]) Quamquam similia neque in Plauti neque Terentii fabulis inveniuntur, tamen comicos Atticos talibus luminibus usos esse credo, quod apud Euripidem, quem haud semel imitati sunt, legimus Hippolyt. 525 sqq.

Ἔρως, Ἔρως, ὁ κατ' ὀμμάτων
στάζεις πόθον εἰςάγων γλυκεῖαν
ψυχαῖς χάριν, οὓς ἐπιστρατεύσῃ·

Praeterea versus, qui in appendice Florentina Stobaei 23, 7 sub Timothei cuiusdam nomine feruntur, Timotheo comico tribui possunt. K. II p. 450

οὐθ' ὁ πτερωτὸς ἰξὸς ὀμμάτων Ἔρως,
ὁ Κύπριδος κυναγός, ἡ φρενῶν ἀκίς,
ὁ μὴ τίνων θεοῖσιν ὁρκίων δίκας.

Denique, etsi in nulla fabula palliata similè quidquam exstat, tamen in Publilii Syri mimographi sententiis occurrit v. 40 (ed. Ribbeck):

Amor ut lacrima ab oculo oritur, in pectus cadit.

Mimos autem vicinos fuisse comoediis inde apparet, quod nonnumquam idem mimorum ac fabularum palliatarum tituli traduntur,[2]) quam ob rem etiam Publilii Syri versus valet ad firmandam meam opinionem, qua dico tales sententias ex comoediis Atticis in elegias Alexandrinorum et Romanorum pervenisse.

Qua quaestione ad finem perducta proximum est, ut, quid homines tam subito amore capti agant et dicant, disseratur. Iuvenes quidem amantes apud comicos et elegiacos poetas mox omnibus cruciatibus et miseriis

1) Permultos huiusmodi locos congesserunt Diltheyus Cydipp. p. 56: Rohdius Roman p. 149, 2; Malletius p. 13.

2) Cf. Schanz, Geschichte der roem. Litteratur I p. 131.

amoris affectos mox gaudio et felicitate exsultantes videbimus, nam Amor et dulce et amarum, quod Graeci uno verbo 'γλυκύπικρον' vocant, eis dare solet. Primum hic Amoris mos, quantum scio, commemoratur apud Sappho et Theognidem:

Sapph. frg. 38 (ed. Bergk-Hiller)

Ἔρος δ' ἦυτέ μ' ὁ λυσιμελὴς δόνει,
γλυκύπικρον ἀμάχανον ὄρπετον·

Theogn. v. 1353 sqq.

πικρὸς καὶ γλυκύς ἐστι καὶ ἁρπαλέος καὶ ἀπηνής,
ὄφρα τέλειος ἔῃ, Κύρνε, νέοισιν Ἔρως·
ἢν μὲν γὰρ τελέσῃ, γλυκὺ γίνεται, ἢν δὲ διώκων
μὴ τελέσῃ, πάντων τοῦτ' ἀνιηρότατον.

Deinde Euripides in amore gaudium et dolorem coniunctum esse dicit:

Hippolyt. 347 sq.

Φαίδρ.: τί τοῦθ', ὃ δὴ λέγουσιν ἀνθρώπους ἐρᾶν;
Τροφ.: ἥδιστον, ὦ παῖ, ταὐτὸν ἀλγεινόν θ' ἅμα.

Euripid. Aeoli frg. 26, N. p. 370

τῇ δ' Ἀφροδίτῃ πόλλ' ἔνεστι ποικίλα·
τέρπει τε γὰρ μάλιστα καὶ λυπεῖ βροτούς.

Nec non praebent hanc sententiam comici Atticorum poetae, quos Alexandrini cum imitatoribus suis secuti sunt. Quod quidem liquido apparet ex his locis inter se comparatis:

Plauti Cistell. 69 sq.

namque ecastor Amor et melle et felle fecundissimus,
gustui dat dulce, amarum ad satietatem usque oggerit.

Plaut. Pseudol. 63

dulce amarumque nunc misces mihi.

Plaut Pseudol. 694 sq.

dulcia atque amara apud te sum elocutus omnia:
scis amorem, scis laborem, scis egestatem meam.

Plaut. Trin. 257 sqq.

apage te, Amor, non places, nil te utor.
quamquam illud est dulce, esse et bibere,
Amor amara dat tamen, satis quod aegre sit.

Iam vero pervestigantibus nobis elegiacos Romanorum poetas se offerunt:

Tibull. I 6, 1 sq.

semper, ut inducar, blandos offers mihi voltus,
post tamen es misero tristis et asper, Amor.

Ovid. art. II 515 sq.

quod iuvat, exiguum, plus est, quod laedat amantes:
proponant animo multa ferenda suo.

Ovid. amor. II 9, 49 sq.

tu levis es multoque tuis ventosior alis
gaudiaque ambigua dasque negasque fide.

Catull. LXIV 95

sancte puer, curis hominum qui gaudia misces.

Alexandrinos Romanis poetis talia scribentibus auctores fuisse docent Posidippi et Meleagri epigrammata et Musaei carmen:

Posidipp. anthol. Pal. V 134, 4 sq.

μέλοι δ' ἡμῖν ὁ γλυκύπικρος Ἔρως.

Meleagri epigr. anthol. Pal. V 163, 3 sq.

ἦ σύ γε μηνύεις, ὅτι καὶ γλυκὺ καὶ δυσύποιστον,
πικρὸν ἀεὶ κραδίᾳ κέντρον Ἔρωτος ἔχει.

Mus. 166

ἤδη καὶ γλυκύπικρον ἐδέξατο κέντρον Ἐρώτων.

Adde, quod etiam Claudianus, qui adulescens omni musei Alexandrini scientia imbutus est, scribit epithalam. de nupt. Honor. 69 sqq.

labuntur gemini fontes, hic dulcis, amarus
alter, et infusis corrumpunt mella venenis,
unde Cupidineas armari fama sagittas.

Amoris autem mel et fel monent me, ut adiungam, quae in Plauti Truculento v. 178 sqq. Diniarchus meretricibus obicit:

in melle sunt linguae sitae vostrae atque orationes,
facta atque corda in felle sunt sita atque acerbo aceto:
eo dicta lingua dulcia datis, corde amara facitis.

Haec quoque verba ex nova comoedia ad elegos Alexandrinorum et Romanorum fluxisse facile concedes, si comparaveris cum Planto hos locos:

Ovid. amor. I 8, 103 sq.

lingua iuvet mentemque tegat: blandire noceque;
impia sub dulci melle venena latent.

Moschi id. I 8 sqq.

κακαὶ φρένες, ἁδὺ λάλημα.
οὐ γὰρ ἴσον νοέει καὶ φθέγγεται· ὡς μέλι φωνά,
ἐν δὲ χολά, νόος ἐστὶν ἀνάμερος, ἠπεροπευτάς,
οὐδὲν ἀλαθεύων, δόλιον βρέφος, ἄγρια παίσδει.

Marci Argentarii epigr. anthol. Pal. V 32, 3 sq.

καὶ μέλι μὲν στάζεις ὑπὸ χείλεσιν ἡδὺ φιλεῦσα.
ἢν δ' αἰτῇς, κέντρῳ τύμμα φέρεις ἄδικον.

Sed, ne diutius in re iam plane vel pro facultate probata te demorer, nunc animum advertas ad eos amantes, quibus Amor amara dat, de quibus haud pauca proferendum video. Ac primum quidem amore tamquam gravi atque vehementi morbo adflictantur, ad quem depellendum ne unum quidem remedium valet. Iam iterum usque ad tragicos poetas recurramus oportet, quippe qui comparatione illa amoris cum morbo haud raro utantur,[1]) velut Euripides Hippolyt. 765 sq.

δεινᾷ φρένας Ἀφροδί —
τας νόσῳ κατεκλάσθη.

frgm. 339, N. p. 462

καὶ γὰρ οὐκ αὐθαίρετοι
βρωτοῖς ἔρωτες οὐδ' ἑκουσία νόσος.
σκαιόν τι δὴ τὸ χρῆμα γίγνεσθαι φιλεῖ,
θεῶν ἀνάγκας ὅστις ἰᾶσθαι θέλει.

Hippolyt. 40, 269, 279, 283, 730; Sophocles Trach. 445; Phaedrae frg. 619, p. 269 N.

Sequuntur comici poetae, qui eodem fere modo amorem morbum vocant:

Eubul. frg. 67, 8 sq. K. II p. 187

καὶ μὴ λαθραίαν Κύπριν, αἰσχίστην νόσων
πασῶν, διώκειν eqs.

Plaut. Cnicul. 49

malus clandestinus est amor, damnumst merum.

Terent. Eunuch. 225

di boni, quid hoc morbist? adeon homines immutarier
ex amore, ut non cognoscas eundem esse.

Cf. Plaut. Mil. 1272, Terent. Heaut. 100, Andr. 193.

Similia deinde frequenter apud Latinos et Graecos Alexandrinorum imitatores inveniuntur:

Catull. LXXVI 25

ipse valere opto et taetrum hunc deponere morbum.

Tibull. II 5, 109 sq.

iaceo cum saucius annum
et faveo morbo, cum iuvat ipse dolor.

Ovid. remed. 81

opprime, dum nova sunt, subiti mala semina morbi.

---

1) Cf. Kalkmann, De Hippolytis Euripideis, p. 12 sqq.

Long. pastor. I 14, 1 *νῦν ἐγὼ νοσῶ μέν, τί δὲ ἡ νόσος ἀγνοῶ· ἀλγῶ, καὶ ἕλκος οὐκ ἔστι μοι.* Long. I 18, 2 *ὦ νόσου καινῆς, ἧς οὐδὲ εἰπεῖν οἶδα τοὔνομα.* Heliodor. IV 7, 42 *οὐ γὰρ καὶ παιδὶ γνώριμον, ἔφη, ψυχῆς εἶναι τὸ πάθος καὶ τὴν νόσον ἔρωτα λαμπρόν;*

Huic morbo amantes frustra mederi conantur, nemo enim auxilium ferre potest nisi ipse amatus homo. Iam in Euripidis Hippolyto nutrix Phaedram consolatur his verbis v. 477 sqq.

νοσοῦσα δ' εὖ πως τὴν νόσον καταστρέφου.
εἰσὶν δ' ἐπῳδαὶ καὶ λόγοι θελκτήριοι·
φανήσεταί τι τῆσδε φάρμακον νόσου.

Sed postquam Hippolytum frustra precata est, ut novercae amoris morbum levaret, fatetur v. 688 sq.

τῆς νόσου δέ σοι
ζητοῦσα φάρμακ' εὗρον οὐχ ἁβουλόμην.

Tum amatam personam unicum amoris remedium et levamen esse comici poetae affirmare solent:

Plaut. Cistell. 73 sq.

bono animo es, erit isti morbo melius. Sel.: confidam fore,
si medicus veniat, qui huic morbo facere medicinam potest.

Terent. Adelph. 293 sq.

numquam unum intermittit diem,
quin semper veniat. So.: solus mearum miseriarumst remedium.

Publil. Syr. sent. 31

amoris vulnus idem sanat, qui facit.

Menandrum autem tale quidquam scripsisse documento est, quod Donatus ex Phasmatis argumento narrat ad Eunuchi v. 9: .... exarsit in amorem puellae, ita ut remedium tantae cupiditatis, nisi ex nuptiis, non reperiretur. Denique Tibullus, Propertius, Ovidius imitati Alexandrinos de amoris furore, qui neque artibus magicis neque ulla medicina sanari possit, similes querellas fundunt:

Prop. I 1, 26

quaerite non sani pectoris auxilia.

Theocrit. id. II 95

εἰ δ' ἄγε Θεστυλί μοι χαλεπᾶς νόσω εὗρέ τι μῆχος.

Prop. I 5, 27 sq.

non ego tum potero solacia ferre roganti,
cum mihi nulla mei sit medicina mali.

Theocrit. id. XIV 52 sq.

χὤτι τὸ φάρμακόν ἐστιν ἀμηχανέοντος ἔρωτος,
οὐκ οἶδα.

Prop. II 1, 57 sq.

omnis humanos sanat medicina dolores:
solus amor morbi non habet artificem eqs.

Tibull. II 3, 13 sq.

nec potuit (Apollo) curas sanare salubribus herbis:
quidquid erat medicae vicerat artis Amor.

Ovid. metam. I 523 sq.

ei mihi, quod nullis amor est sanabilis herbis
nec prosunt domino (Apollini) quae prosunt omnibus artes[1])

Neque in elegis ab ullo alio nisi amato homine auxilium contra amoris dolores exspectandum est:

Ovid. metam. IX 545 sq.

superata fateri
cogor opemque tuam timidis exposcere votis.
tu servare potes, tu perdere solus amantem.

Ovid. heroid. (XV) 187

tu mihi Leucadia potes esse salubrior unda.

Cf. Lucret. IV 1078 sq.

namque in eo spes est, unde est ardoris origo,
restingui quoque posse ab eodem corpore flammam.

Quibus adiungas hos inferioris aevi sophistarum locos: Chariton. VI 3, 7 *φάρμακον γὰρ ἕτερον Ἔρωτος οὐδέν ἐστι πλὴν αὐτὸς ὁ ἐρώμενος.* Long. II 7, 7 *Ἔρωτος γὰρ οὐδὲν φάρμακον, οὐ πινόμενον, οὐκ ἐσθιόμενον, οὐκ ἐν ᾠδαῖς λαλούμενον, ὅτι μὴ φίλημα καὶ περιβολὴ καὶ συγκατακλῖναι γυμνοῖς σώμασι.* Heliodor. IV 7, 47 *ζητητέος σοι, Χαρίκλεις, ὁ ἰασόμενος (γένοιτο δ' ἂν μόνος ὁ ποθούμενος).* Hanc porro sententiam a comicis Atticis traditam Alexandrini poetae Telephi fabula, qui ab Achille vulneratus eiusdem hastae aerugine, qua afflictus erat, sanatus est, illustrare solebant, ut praeter Malletium p. 28 copiose demonstravit Otto de fabulis Propertianis I p. 21.[2])

1) Cf. Ovid. heroid. V 149 sq. heroid. XII 165 sqq. art. II 489 sqq. remed. 91 sq. remed. 259 sq. remed. 526 sqq. anthol. Pal. V 116, 3 sq. Heliodor. III 19, 34 sq. Kalkmann, l. l. p. 17 et 94. Mallet, l. l. p. 27.

2) Qui haec affert exempla: Prop. II 1, 63 sq. Ovid. amor. II 9, 7 sq. metam. XII 112 sq. remed. 47 sq. trist. I 1, 99 sq. ex Pont II 2, 26; anthol. Pal. V 225, 5 sq. V 291, 5; alia. Adde Claudian. carm. min. XXII 46 sqq.

Iam vero iuvenes tali morbo amatorio correptos caecos, stultos, insanos fieri haud semel legimus, videas hos locos:

Menandri Andriae frg. 48, K. III p. 17

τὸ δ᾽ ἐρᾶν ἐπισκοτεῖ
ἅπασιν, ὡς ἔοικε, καὶ τοῖς εὐλόγως
καὶ τοῖς κακῶς ἔχουσιν.

Plaut. Mil. 1258

naso pol iam haec quidem plus videt quam oculis. Pal.: caeca amore est.

Theocrit. id. X 19 sq.

τυφλὸς δ᾽ οὐκ αὐτὸς ὁ Πλοῦτος
ἀλλὰ καὶ ὡφρόντιστος Ἔρως· μὴ δὴ μέγα μυθεῦ.

Prop. II 14, 18

scilicet insano nemo in amore videt.

Stultis autem vel dementibus amantes adnumerantur his locis:

Menandri frg. 85, K. III p. 27

ἀλλ᾽ ὅταν ἐρῶντα νοῦν ἔχειν τις ἀξιοῖ,
παρὰ τίνι τ᾽ἀνόητον οὗτος ὄψεται;

Plaut. Pseudol. 238

non iucundumst, nisi amans facit stulte.

Plaut. Mercat. 381

haud etiam quicquam inepte feci, amantes ut solent.

Plaut. Trin. 669

atque is (Amor) mores hominum moros et morosos efficit.

Terent. Eunuch. 56 sqq.

ere, quae res in se neque consilium neque modum
habet ullum, eam consilio regere non potes.
in amore haec omnia insunt vitia eqs.

Elgiaci autem poetae de eadem re haec proferunt:

Prop. I 1, 5 sq.

donec me docuit castas odisse puellas (Amor)
improbus et nullo vivere consilio.

Prop. II 12, 3 sq.

is primum vidit sine sensu vivere amantes
et levibus curis magna perire bona.

Ovid. heroid. IV 154

quid deceat, non videt ullus amans.

Meleagri epigr. XII 117, 3 sq.

κωμάσομαι; ποῖ, θυμέ, τρέπῃ; τί δ᾽ ἔρωτι λογισμός;
ἅπτε τάχος. ποῦ δ᾽ ἡ πρόσθε λόγων μελέτη;
ἐῤῥίφθω σοφίας πολὺς πόνος.

Nonnumquam comici amatores cupidine vel dolore per-

turbati meras nugas garriunt. Sic in Plauti Persa servus amans ipse fatetur v. 49.

Amoris vitio, non meo, nunc tibi morologus fio.

Quibuscum non discrepat, quod Tibullus queritur II 6, 17 sq.

tu miserum torques, tu me mihi dira precari
cogis et insana mente nefanda loqui.

De amantium ineptiis agit etiam Achilles Tatius VI 18, 2 *διελέγετο ἄλλοτε ἄλλα ῥήματα συνάπτων οὐκ ἔχοντα νοῦν, τοιοῦτοι γὰρ οἱ ἐρῶντες, ὅταν πρὸς ἐρωμένας ζητήσωσι λαλεῖν.*

Noti autem sunt adulescentes illi Plautini, qui firmissimis affirmationibus amorem suum asseverare volunt atque, si maximis nugis dictis tandem ad finem iurisiurandi venerunt, quid locuturi fuerint, nesciunt. Memineris, si placet, confusi iurisiurandi, quod profert Agorastocles in Poenulo 428 sq., Mnesilochus in Bacchidibus 503 sq., Alcesimarchus in Cistellaria 283 sq. et 512 sq. Ecce Meleagrum quoque se talem garrulum amatorem finxisse observamus anthol. Pal. V 182, 3 sqq.[1])

ἄγγειλον τάδε, Δορκάς· ἰδοὺ πάλι δεύτερον αὐτῇ
καὶ τρίτον ἄγγειλον, Δορκάς, ἅπαντα, τρέχε·
μηκέτι μέλλε, πέτου — βραχύ μοι, βραχύ, Δορκάς, ἐπίσχες.
Δορκάς, ποῖ σπεύδεις, πρίν σε τὰ πάντα μαθεῖν;
πρόσθες δ', οἷς εἴρηκα πάλαι — μᾶλλον δὲ (τί ληρῶ;)
μηδὲν ὅλως εἴπῃς — ἀλλ' ὅτι — πάντα λέγε.
μὴ φείδου τὰ ἅπαντα λέγειν. καίτοι τί σε, Δορκάς,
ἐκπέμπω; σὺν σοὶ καὐτός, ἰδού, προάγων.

Meleagrum hic novae comoediae sectatorem exsistere propter consensum Plauti negari vix potest. Innumerabiles paene locos, quibus homines amatorio morbo afflicti furentes, amentes, miseri vocantur, adscribere supersedeam et nunc, quomodo ne corpori quidem parcat hic morbus, breviter perstringam.

Amantes igitur et in fabulis et in elegis aegrotam et pallidam faciem ostendere solent. Itaque dicit Ovidius art. I 729

palleat omnis amans! hic est color aptus amanti.

Vix operae pretium est reliquos omnes locos, qui de amantium

---

1) Cf. Leo, Plantin. Forsch. p. 136, 1.

pallore agunt, hic adscribere, cum argumento tantum, non singulis verbis consentiant. Collegi autem hos: Plaut Cistell. 54 sq. Mercator. 368 sq. Pers. 23 sq. Prop. I 1, 21 sq. Prop. I 5, 21 sq. Prop. I 9, 17; Prop. I 13, 7; Prop. III 8, 28; Prop. IV 3, 27; Ovid. heroid. XI 27; heroid. XX (XXI) 215; metam. IV 203; Catull. LXIV 100; Claudian. epithal. de nupt. Honor. 81; Theocrit. id. II 88 sq.; Xenoph. Eph. I 5, 2; Heliodor. III 19.

Deinde sicut febris ardor ita cupidinis furor nocturno tempore augetur, ut amantes somnum capere non possint. Amoris igitur vitiis imprimis adnumerari videmus Plaut. Merc. 25 'insomnia, aerumna error, terror' eqs. Et in Terentii Eunucho servus domino, qui infidam amicam relinquere et rus abire vult, respondet v. 219 sq. 'aut iam revortere aut mox noctu te adiget horsum insomnia'. Mulieres amantes in Plauti Sticho v. 6 'sollicitae noctes et dies' sunt maritorum causa. Ex magno versuum numero, qui in elegis amaras et insomnes amantium noctes describunt, paucos modo apponam:

Prop. II 17, 3 sq.

quotiens desertus amaras
explevi noctes fractus utroque toro.

Prop. III 17, 11

semper enim vacuos nox sobria torquet amantes.

Ovid. heroid. XI 29

nec somni faciles et nox erat annua nobis.

Ovid. heroid. XIII 104 sq.

tu mihi luce dolor, tu mihi nocte venis,
nocte tamen quam luce magis.

Meleagri epigr. anthol. Pal. V 212, 3

οὐδ᾽ ἡ νύξ, οὐ φέγγος ἐκοίμισεν.

Crinagorae epigr. anthol. Pal. V 119, 3

εἰ μή σοι χαρίεσσα παρακλίνοιτο Γέμελλα,
γνώσῃ κοιμηθεὶς οὐχ ὕπνον, ἀλλὰ κόπον.

Theocrit. id. X 10

οὐδαμά νυν συνέβα τοι ἀγρυπνῆσαι δι᾽ ἔρωτα;

Similia scribunt: Catull. LXVIII 5; Tibull. I 2, 76; Prop. I 1, 33; Prop. I 3, 39; Prop. I 11, 5; Prop. I 12, 13; Prop. II 25, 47; Prop. IV 3, 29; Ovid. amor. I 2, 1 sqq.; heroid. XII 57 sq.; anthol. Pal. V 152; anthol. Pal. V 229; Theocrit. II 38; Achill. Tat. I 6, 2. Cf. Dilthey, Cydipp. p. 70; Rohde, Rom. p. 157, 3.

Quin etiam in tantam animi perturbationem incidere pos-
, ut ipsi adulescentes, neque qui sint, neque ubi sint, sciant.
ias enim Alcesimarchi, cui omnem eripuit rationem amicae
, in Plauti Cistellaria lamentationem v. 211 sq.

ubi sum, ibi non sum, ubi non sum, ibist animus,
ita mi omnia sunt ingenia eqs.

haereae in Terentii Eunucho v. 305 sq.

nescio hercle, neque unde eam neque quorsum eam:
ita prorsum oblitus sum mei.

quas querellas optime se accommodat id, quod Pro-
us familiari cuidam de puellae servitio praedicit I 5, 17 sq.

et quaecumque voles, fugient tibi verba querenti,
nec poteris, qui sis aut ubi, nosse miser.

ı vero nobis apud Graecos quaerentibus occurrit Aristaeneti
28, 19 *τί πράξω; τί γένωμαι; φεῦ τῶν ἀφορήτων κακῶν,
αἱ τῶν ἀμέτρως κατεβλακευμένων ἠθῶν*, et Achill. Tat. I
*τί λέγω; τί ποιῶ; πῶς ἂν τύχοιμι τῆς ἐρωμένης; οὐκ
γὰρ τὰς ὁδούς.*

Porro animi mobilitas vel inter spem metumque
:tuatio, qua amantes vexantur, a comicis poetis
ı maris aestu comparari solet: iuvenis, qui desiderii
ıpidinis undis iactatur, verba videntur, quae ex Philemonis
ːbo servata sunt frgm. 28, K. II p. 485

*οὐ τοῖς πλέουσι τὴν θάλατταν γίνεται
μόνοισι χειμών, ὡς ἔοικεν, ἀλλὰ καὶ
τοῖς περιπατοῦσί που, Λάχης, ἐν τῇ στοᾷ
καὶ τοῖς μένουσιν ἔνδον ἐν ταῖς οἰκίαις* eqs.

'te autem novi alicuius amatoris oratio elucet ex Menandri
nento 536, K. III p. 159

*μὰ τὴν Ἀθηνᾶν, ἄνδρες, εἰκόν' οὐκ ἔχω
εὑρεῖν ὁμοίαν τῷ γεγονότι πράγματι,
ζητῶν πρὸς ἐμαυτόν, τί ταχέως ἀπολλύει.
στρόβιλος, ἐν ὅσῳ συστρέφεται, προσέρχεται,
προςέβαλεν, ἐξέῤῥιψεν, αἰὼν γίνεται.
ἀλλ' ἐν πελάγει συγκλυσμός. ἀναπνοὴν ἔχει
'Ζεῦ σῶτερ' εἰπεῖν 'ἀντέχου τῶν σχοινίων',
ἑτέραν περιμεῖναι χἀτέραν τρικυμίαν,
ναυαγίου τ' ἂν ἐπιλάβοι· ἐγὼ δ' ἅπαξ
ἁψάμενός εἰμι καὶ φιλήσας ἐν βυθῷ.*

Nec deest amoris aestus in Plauti fabulis:

Cistell. 221 sq.

maritimis moribus mecum experitur,
ita meum frangit amantem animum (Amor).

Plaut. Mercator 890

potin ut animo sis tranquillo? Char.: quid si mi animus fluctuat?

Qua in re Alexandrinam elegiam pendere ex comoedia Attica tibi persuasum fore spero, si haec exempla perlustraveris:

Catull. LXVIII 107

tanto te absorbens vertice amoris
aestus in abruptum detulerat barathrum.

Prop. II 12, 7 sq.

scilicet alterna quoniam iactamur in unda
nostraque non ullis permanet aura locis.

Ovid. amor. II 4, 8

auferor ut rapida concita puppis aqua.

Incerti auctoris epigr. anthol. Pal. V 11

εἰ τοὺς ἐν πελάγει σώζεις, Κύπρι, κἀμὲ τὸν ν γᾷ
ναυαγόν, φιλίῃ σῶσον ἀπολλύμενον.

Meleagri epigr. anthol. Pal. V 190

κῦμα τὸ πικρὸν Ἔρωτος ἀκοίμητοί τε πνεοντες
ζῆλοι καὶ κώμων χειμέριον πέλαγος,
ποῦ φέρομαι; πάντη δὲ φρενῶν οἴακες ἀφεῖνται eqs.

Philostrati epist. 50 *ἐμπρόθεσμον ἐκεῖνο τὸ ναυάγιον, καὶ σμικρόν τις ἀναμείνας σωτηρίας ηὐπόρει δένδρον εὑρὼν ἐν πελάγει, ὁ δ᾽ ἐς ταύτην ἅπαξ τὴν θάλατταν καταῤῥυεὶς οὐκέτι ἐξέρχεται.*

Cum amor tam gravis ac vehemens morbus sit, iuvenes in fabulis, si quid per indomitam cupiditatem commiserunt, veniam sibi petunt, quasi animo perturbato vel insano neque sua sponte peccaverint. Quibus excusationibus nunc, si placet, aures praebeas:

Plaut. Aulul. 737 sqq.

Lyc.: deus impulsor mihi fuit, is me ad illam illexit. Eucl.: quomodo?
Lyc.: fateor peccavisse et me culpam commeritum scio;
id adeo te oratum advenio, ut animo aequo ignoscas mihi.

Plaut. Mil. 1251 sq.

si amavit umquam, aut si parem sapientiam habet ac formam,
per amorem si quid fecero, clementi animo ignoscet.

ut. Poenul. 140 sq.

amans per amorem si quid feci, Milphio,
ignoscere id te mihi aequom est.

ut. Mercator 317 sqq.

nihil est iam, quod tu mihi suscenseas,
fecere tale ante alii spectati viri.
humanum amareest, humanum autem ignoscerest.

ut. Bacch. 1014 sqq. Terent. Eunuch. 877 sqq. Terent. Adelph. 687 sqq.

eadem de causa in Propertii et Ovidii carminibus venia ›titur et datur:

p. II 30, 24

hoc si crimen erit, crimen Amoris erit:
mi nemo obiciat.

d. heroid. VII 163 sq.

parce, precor, domui, quae se tibi tradit habendam!
quod crimen dicis praeter amasse meum?

d. heroid. VIII 37 sq.

et pater ignoscet nostro Menelaus amori,
succubuit telis praepetis ipse dei.

d. heroid. XVI (XVII) 35 sq.

nec tamen irascor (quis enim succenset amanti?)
si modo, quem praefers, non simulatus amor.

d. heroid. XVIII (XIX) 4

da veniam fassae: non patienter amo.

Denique item ut in Plauti Mercatore 314 et in Terentii ›his 687 apud Heliodorum Chariclea monetur iam multos bonos homines amori succubuisse: Heliod. IV 10, 44 σὺ 'σθι μὴ μόνη καὶ πρώτη τὸ πάθος ὑποστᾶσα, ἀλλὰ σὺν ῖς μὲν γυναιξὶ τῶν ἐπισήμων, σὺν πολλαῖς δὲ παρθένοις ἄλλα σωφρόνων.

Contumaciores autem sunt adulescentes, qui amorem suum entur in Terentii Andria 896:

›o me amare hanc fateor; si id peccarest, fateor id quoque,

Menandri fragm. incert. 858, K. III p. 229:

ἤρων γάρ, ἤρων, ὁμολογῶ· καὶ νῦν δ' ἐρῶ.

›ertinaciae socios habent, ni fallor, magnum Callimachum ›e sectatorem Ovidium:

machi epigr. XLII 5 sq. (anthol. Pal. XII 118)

ἐλθὼν δ' οὐκ ἐβόησα, τίς ἢ τίνος, ἀλλ' ἐφίλησα
τὴν φλιήν· εἰ τοῦτ' ἔστ' ἀδίκημ', ἀδικέω.

Ovid. heroid. XIX (XX) 35

si noceo, quod amo, fateor, sine fine nocebo.

Tum Pleusicles in Plauti Milite 1287 sqq. sua inhonesta facta cum aliorum hominum tum Achillis exemplo excusare conatur, qui propter amorem Achivos occidi passus sit. Quem ad finem Achillis ira etiam ab Horatio, Propertio, Ovidio commemoratur: Horat. carm. II 4, 3 sqq. Prop. II 8, 27 sqq. Ovid. amor. I 9, 32 sqq. amor. II 8, 11 sqq. art. II 711 sqq.

At in Aristophanis nubibus iuveni suadetur, ut adulterii culpam Iovi attribuat v. 1078 sqq.

μοιχὸς γὰρ ἢν τύχῃς ἁλούς, τάδ' ἀντερεῖς πρὸς αὐτόν,
ὡς οὐδὲν ἠδίκηκας· εἶτ' εἰς τὸν Δί' ἐπανενεγκεῖν,
κἀκεῖνος ὡς ἥττων ἔρωτός ἐστι καὶ γυναικῶν.
καίτοι σὺ θνητὸς ὢν θεοῦ πῶς μεῖζον ἂν δύναιο;

Id ipsum facit Chaerea, iuvenis audacissimus, in Terentii Eunucho, qui se Iovis furtis ad vitiandam virginem impulsum esse simulat v. 587 sqq.

impendio magis animus gaudebat mihi
deum sese in hominem convortisse atque in alienas tegulas
venisse clanculum per impluvium fucum factum mulieri.
at quem deum! qui templa caeli summa sonitu concutit.
ego hoc homuncio non facerem? ego illud vero ita ac lubens.

Etiam Propertius et Ovidius et anthologiae Palatinae poetae putant, quod Iovi liceat, sibi non improbum esse:

Prop. III 11, 27 sq.

nam quid ego heroas, quid raptem in crimina divos?
Iuppiter infamat seque suamque domum.

Ovid. heroid. IV 133 sq.

Iuppiter esse pium statuit, quodcumque iuvaret,
et fas omne facit fratre marita soror.

Asclepiades epigr. anthol. Pal. V 64, 5

ἕλκει γάρ μ' ὁ κρατῶν καὶ σοῦ θεός, ᾧ ποτε πεισθείς,
Ζεῦ, διὰ χαλκείων χρυσὸς ἔδυς θαλάμων.

Meleager anthol. Pal. XII 101, 5

φίλε κοῦρε, τί θαμβεῖς;
χαὐτὸν ἀπ' Οὐλύμπου Ζῆνα καθεῖλεν Ἔρως.

Addere licet anthol. Pal. V 100; anthol. Pal. XII 117; anthol. Pal. XII 215; Achill. Tat. I 5, 7. Cf. Otto, de fabul. Prop. II p. 6.

Vix opus est de iuvenum excusationibus proferre plura, quare aliam ad rem nos convertamus. Cum amor tam graviter

ıinum corpora et animos affligat, de hoc morbo, quamvis ıntes dissimulent, tamen nemo celari potest. Itaque t Antiphanes frg. 235, K. II p. 114

κρύψαι, Φειδία,
ἅπαντα τἆλλα τις δύναιτ᾽ ἂν πλὴν δυοῖν·
οἶνόν τε πίνων εἰς ἔρωτά τ᾽ ἐμπεσών.
ἀμφότερα μηνύει γὰρ ἀπὸ τῶν βλεμμάτων
καὶ τῶν λόγων ταῦθ᾽. ὥστε τοὺς ἀρνουμένους
μάλιστα τούτους καταφανεῖς ποιεῖ.

ıcum optime congruit Asclepiadae, qui Callimachi fere aelis fuit, epigramma anthol. Pal. XII 135

οἶνος ἔρωτος ἔλεγχος. ἐρᾶν ἀρνεύμενον ἡμῖν
ἤτασαν αἱ πολλαὶ Νικαγόραν προπόσεις·
καὶ γὰρ ἐδάκρυσεν καὶ ἐνύστασε καί τι κατηφὲς
ἔβλεπε, χὠ σφιγχθεὶς οὐκ ἔμενε στέφανος.

d quod Callimachus ipse scripsit epigr. XLIII (anthol. Pal. 134)

ἕλκος ἔχων ὁ ξεῖνος ἐλάνθανεν. ὡς ἀνιηρὸν
πνεῦμα διὰ στηθέων — εἶδες — ἀνηγάγετο,
τὸ τρίτον ἡνίκ᾽ ἔπινε, τὰ δὲ ῥόδα φυλλοβολεῦντα
τὠνδρὸς ἀπὸ στεφάνων πάντ᾽ ἐγένοντο χαμαί.
ὤπτηται μέγα δή τι. μὰ δαίμονας, οὐκ ἀπὸ ῥυσμοῦ
εἰκάζω, φωρὸς δ᾽ ἴχνια φὼρ ἔμαθον.

ue praetereas Rufini carmen anthol. Pal. V 87

ἀρνεῖται τὸν ἔρωτα Μελισσιάς, ἀλλὰ τὸ σῶμα
κέκραγ᾽ ὡς βελέων δεξάμενον φαρέτρην,
καὶ βάσις ἀστατέουσα καὶ ἄστατος ἄσθματος ὁρμὴ
καὶ κοῖλαι βλεφάρων ὠτοτυπεῖς βάσιες

Luciani verba, de dea Syria 17 ἔρωτος δὲ ἀφανέος πολλὰ ήια, ὀφθαλμοί τε ἀσθενέες καὶ φωνή καὶ χροιὴ καὶ δάκρυα. ıne meo iure contendi tales sententias ex comoediis Atheısium Alexandrinis interpositis usque ad elegos Romanorum etrasse, si ibi quoque similia occurrunt? Perlege igitur: ibull. I 9, 23 sqq.

nec tibi celandi spes sit peccare paranti:
est deus, occultos qui vetat esse dolos.
ipse deus tacito permisit lingua ministro
ederet ut multo libera verba mero:
ipse deus somno domitos emittere vocem
iussit et invitos facta tegenda loqui.

Tibull. I 8, 1 sqq.

non ego celari possum, quid nutus amantis
quidve ferant miti lenia verba sono eqs.

Ovid. heroid. XV (XVI) 235 sq.

qua licet et possum, luctor celare furorem,
sed tamen apparet dissimulatus amor.

Eandem rem tractant Catullus in carmine 6, Propertius I 9, 5 sq. III 8, 17 sq.

Quibus affine est, quod amantes saepius admonentur, ut occultos dolores amoris professione leniant. Iam Menander hoc remedium commendat frg. 559, K. III p. 170

λύπης ἰατρός ἐστιν ἀνθρώποις λόγος.
ψυχῆς γὰρ οὗτος μόνος ἔχει θελκτήρια·
λέγουσι δ᾽ αὐτὸν οἱ πάλαι σοφώτατοι
ἀστεῖον εἶναι φάρμακον.

Callimachum autem in elegis eodem fere modo doloris levandi causa miseriarum communicationem suasisse traditur· etym. magn. p. 290, 50; Stob. flor. IV 65 M. (Schn. frg. 67)

κουφοτέρως τότε φῶτα διαθλίβουσιν ἀνῖαι,
ἐκ δὲ τριηκόντων μοῖραν ἀφεῖλε μίαν,
ἢ φίλον ἢ ὅτ᾽ ἐς ἄνδρα συνέμπορον ἢ ὅτε κωφαῖς
ἄλγεα μαψαύραις ἔσχατον ἐξερέῃ.

Deinde a Paulo Silentiario hoc amoris levamentum commendatum videmus anthol. Pal. V 221

μέχρι τίνος φλογόεσσαν ὑποκλέπτοντες ὀπωπὴν
φώριον ἀλλήλων βλέμμα τιτυσκόμεθα;
λεκτέον ἀμφαδίην μελεδήματα.

Denique inferioris aetatis sophistis usque ad medium aevum haec sententia in deliciis erat: Heliodor. IV 5, p. 285 *λέγε θαρσήσασα, μηδὲ χορήγει τῷ λυποῦντι μέγεθος σιωπῶσα. πάθος γὰρ ἅπαν τὸ μὲν ὀξέως γιγνωσκόμενον εὐβοήθητον, τὸ δὲ χρόνῳ παραπεμπόμενον ἐγγὺς ἀνίατον. τροφὴ γὰρ νόσων ἡ σιωπή, τὸ δὲ ἐκλαλούμενον εὐπαραμύθητον.* Achill. Tat. II 29, 4 *λόγος γάρ, γλώσσης βέλος, ἄλλης γλώσσης βέλει θεραπεύεται· καὶ γὰρ τῆς καρδίας ἔπαυσε τὸ λυπούμενον* eqs. Aristaenet. I 16, 5 *πέφυκε δὲ τοῖς ποθοῦσιν ἔτι μᾶλλον ἐπαύξειν ὁ λαθραῖος ἅμα καὶ σιγώμενος ἔρως· ἅπας γάρ, δι᾽ ὁτιοῦν ἀχθόμενος τὴν ψυχήν, τὸ λυποῦν ἐκλαλῶν ἐπικουφίζει τῆς ἀδημονίας τὸ βάρος.* Nicet. Eugenian. I 269 sqq.

λύπης γάρ ἐστι φάρμακον πάσης λόγος,
ψυχὴ δὲ πάντως οὐκ ἂν ἄλλως ἰσχύσοι
πῦρ ἐξαναφθὲν θ λ ί ψ ε ω ν καταοβέσαι,
εἰ μὴ πρὸς ἄλλον ἐξαγάγῃ τὸ θ λ ῖ β ο ν
παρηγορεῖν ἔχοντα τοὺς λυπουμένους.

Maxima sane admiratione dignum videtur, ut Menandri rba ab aliis ad alios promulgata usque ad extrema tempora luerint. Atque rarissime accidit, ut tam lucide totam imitorum seriem perspicere possimus. Quo maiore gaudio perpimus nos in hac re ne a Romanis quidem Callimachi sectaribus deseri. Propertius enim et Ovidius scribunt:

Prop. I 9, 38 sq.

quare, ni pudor est, quam primum errata fatere:
dicere, quo pereas, saepe in amore levat.

Tibull. I 8, 7 sq.

desine dissimulare: deus crudelius urit,
quos videt invitos succubuisse sibi.

Sed a m a t o r e s, quibuscum mihi nunc res est, nondum ofessione dolorem mitigaverunt et multifariam c r u c i a t u m um d e p l o r a n t. Imprimis cor eis dolet, quod amoris imulis perfoditur, velut Bacchid. 1159 'cor stimulo foditur'; ucul. 853 'ne ista stimulum longum habet, qua usque illinc r pungit meum'; Pers. 25 'sagitta Cupido cor meum transcit'; Prop. II 13, 2 'spicula quot nostro pectore fixit Amor'; vid. amor. I 2, 7 'haeserunt tenues in corde sagittae'; art. I 23 uo me fixit Amor, quo me violentius ussit' eqs.; art. I 169 aucius ingemuit telumque volatile sensit'; Musaei 166 *γλυκύικρον ἐδέξατο κέντρον Ἐρώτων*; Ach. Tat. II 7, 6 *ἐπὶ γὰρ ἣν καρδίαν κατέρευσε τὸ τραῦμα*; Heliodor. I 14, 51 *οἷον κεῖσθαι τῇ καρδίᾳ κέντρον ἀγνοεῖν τὰς ἄλλας ἔλεγεν.* Cistell. 64 t mihi cordolium est'; Ovid. heroid. VI 76 'cor dolet'; Meratorr 204 'edepol cor miserum meum, quod guttatim conbescit, quasi in aquam indideris salem'; Asclepiad. anth. Pal. 210 *ὤ μοι! ἐγὼ δὲ τήκομαι ὡς κηρὸς πὰρ πυρὶ κάλλος ὁρῶν*; gathiae anth. Pal. V 278 *Ἔρωτες τήξουσιν κενεὴν ἐχθομένῳ ραδίην.*

Quin etiam poenae vel tormenta, quibus dei in historia abulari sceleratos puniunt, amantium cruciatus, quod quidem

ipsi dicant, aequare non possunt. Sic Charinus lamentatur in Mercatore 467 sqq.

nullus sum, occidi.
Pentheum diripuisse aiunt Bacchas: nugas maximas
fuisse credo, praeut quo pacto ego divorsus distrahor.

In elegis autem similiter infelices iuvenes suum insatiabile desiderium cum Tantali, Sisyphi, Ixionis cruciatibus comparare solent. Ut exemplo utar, adscribam Prop. II 17, 5 sqq.

vel tu Tantalea moveare ad flumina sorte,
ut liquor arenti fallat ab ore sitim,
vel tu Sisyphios licet a! miserere labores,
difficile ut toto monte volutet onus:
durius in terris nihil est quod vivat amante,

et Pauli Silentiarii epigr. anthol. Pal. V 236

καὶ τάχα Ταντάλεης Ἀχερόντια πήματα ποινῆς
ἡμετέρων ἀχέων ἐστὶν ἐλαφρότερα eqs.

Adde Prop. II 1, 65 sqq. Ovid. amor. III 7, 51 sqq. heroi XVII (XVIII) 181 sq. Paul. Sil. anthol. Pal. V 246, 5 sq.

Praeterea componas hos Plautinos et Propertianos versus:

Cistell. 206 sqq.

iactor. agitor, stimulor, versor
in amoris rota, miser exanimor,
ferror, differor, distrahor, diripior,

et Prop. I 9, 20 sqq.

et magis infernae vincula nosse rotae (cupies)
quam pueri totiens arcum sentire medullis
et nihil iratae posse negare tuae.

Quarum miseriarum liberationem, cum vinum h mines aliis curis solvat, adulescentes nonnumquam a Bacch petunt. Simillimis igitur laudibus ille sollicitorum et pa perum hominum amicus in Diphili fragmento 86, K. II 569 Augusteorum poetarum carminibus celebratur:

ὦ πᾶσι τοῖς φρονοῦσι προςφιλέστατε
Διόνυσε καὶ σοφώταθ᾽, ὡς ἡδύς τις εἶ,
ὃς τὸν ταπεινὸν μέγα φρονεῖν ποιεῖς μόνος
τὸν τὰς ὀφρῦς αἴροντα συμπείθεις γελᾶν,
τόν τ᾽ ἀσθενῆ τολμᾶν τι, τὸν δειλὸν θρασύν.

Horat. carm. III 21, 13 sq.

tu lene tormentum ingenio admoves
plerumque duro, tu sapientium

curas et arcanum iocoso
consilium retegis Lyaeo,
tu spem reducis mentibus anxiis
viresque et addis cornua pauperi eqs.

Tibull. I 7, 39 sqq.

Bacchus et agricolae magno confecta labore
pectora tristitiae dissoluenda dedit.
Bacchus et adflictis requiem mortalibus affert eqs.

Amatoribus autem, qui in elegis amoris ignem vino extinguere conantur, non modo non auxilium fert, sed etiam cupidinis ardorem magis accendit. [1]) Quam rem praetermittam, cum persona iuvenis amantis, qui furorem frustra vino propellere vult, in fragmentis et fabulis servatis, quod quidem sciam, non occurrat; quamquam tales iuvenes a Baccho deceptos iam in Atheniensium scenam productos esse confido, nam Bacchus multis comicorum locis, de quibus nunc agam, quasi Veneris adiutor et socius apparet, velut in Antiphanis Aeoli fragm. 18, 3, K. II p. 17

εἶτα παραλαβὼν ποτε
οἶνον στρατηγόν, ὃς μόνος θνητῶν ἄγει
τὴν τόλμαν εἰς τὸ πρόσθε τῆς εὐβουλίας,
νύκτωρ ἀναστὰς ἔτυχεν, ὧν ἐβούλετο.

Plaut. Rud. 566

vel ego amare utramvis possum, si probe adpotus siem.

In Terentii Eunucho dicit adulescens ebrius meretricis ancillae v. 730 sqq.

vah, quanto nunc formosior
videre mihi quam dudum!

Illa autem hoc vinum effecisse demonstrat, cum respondet:

certo tu quidem pol multo hilarior.

Cui responso adulescens assentitur, nam dicit:

verbum hercle hoc verum erit 'sine Cerere et Libero friget Venus'.

Verbosius vero exponit eadem Ovidius, qui simul consensionem

---

1) Tibull. I 2, 1 sqq. Tibull. I 5, 37 sqq. Tibull. III 6, 1 sqq. Prop. III 17, 1 sqq. Ovid. heroid. XV (XVI) 229 sq. Ovid remed. 805 sqq Asclepiad. anth. Pal. XII 50. Meleager anth. Pal. XII 49. Alciphron epist. I 35, 2 fortasse comicum quendam imitatur. Cf. Volkmann, studia Alciphronea, Vratislav. 1886, p. 23 sqq.

Iam vero iuvenes tali morbo amatorio correptos caecos, stultos, insanos fieri haud semel legimus, videas hos locos:

Menandri Andriae frg. 48, K. III p. 17

τὸ δ' ἐρᾶν ἐπισκοτεῖ
ἅπασιν, ὡς ἔοικε, καὶ τοῖς εὐλόγως
καὶ τοῖς κακῶς ἔχουσιν.

Plaut. Mil. 1258

naso pol iam haec quidem plus videt quam oculis. Pal.: caeca amore est.

Theocrit. id. X 19 sq.

τυφλὸς δ' οὐκ αὐτὸς ὁ Πλοῦτος
ἀλλὰ καὶ ὡφρόντιστος Ἔρως· μὴ δὴ μέγα μυθεῦ.

Prop. II 14, 18

scilicet insano nemo in amore videt.

Stultis autem vel dementibus amantes adnumerantur his locis:

Menandri frg. 85, K. III p. 27

ἀλλ' ὅταν ἐρῶντα νοῦν ἔχειν τις ἀξιοῖ,
παρὰ τίνι τἀνόητον οὗτος ὄψεται;

Plaut. Pseudol. 238

non iucundumst, nisi amans facit stulte.

Plaut. Mercat. 381

haud etiam quicquam inepte feci, amantes ut solent.

Plaut. Trin. 669

atque is (Amor) mores hominum moros et morosos efficit.

Terent. Eunuch. 56 sqq.

ere, quae res in se neque consilium neque modum
habet ullum, eam consilio regere non potes.
in amore haec omnia insunt vitia eqs.

Elgiaci autem poetae de eadem re haec proferunt:

Prop. I 1, 5 sq.

donec me docuit castas odisse puellas (Amor)
improbus et nullo vivere consilio.

Prop. II 12, 3 sq.

is primum vidit sine sensu vivere amantes
et levibus curis magna perire bona.

Ovid. heroid. IV 154

quid deceat, non videt ullus amans.

Meleagri epigr. XII 117, 3 sq.

κωμάσομαι; ποῖ, θυμέ, τρέπῃ; τί δ' ἔρωτι λογισμός;
ἅπτε τάχος. ποῦ δ' ἡ πρόσθε λόγων μελέτη;
ἐῤῥίφθω σοφίας πολὺς πόνος.

Nonnumquam comici amatores cupidine vel dolore per-

oppresserunt, effrenatae cupidinis culpam hisce verbis in Bacchum conferre solent[1]) frg. incert. 1274, K. III p. 619

οἶνος μ' ἔπεισε δαιμόνων ὑπέρτατος,

quem versum aliquis Latinus poeta expressit frg. incert. 47, Ribb. p. 143

persuasit animo vinum, deus qui multo et maximus.

Filio hac de causa delictum excusanti negat pater ignosci posse in Philippidis frg. 26, K. III p. 309

οὐκ ἔστιν 'ἐμεθύσθην, πάτερ' λέγοντά σε
'ἥμαρτον', ὥστε πρὸς ἐμὲ συγγνώμης τυχεῖν·
ὁ γὰρ εἰς τὸν ἀσθενῆ βίᾳ τι, Πάμφιλε,
ποιῶν ὑβρίζειν, οὐχ ἁμαρτάνειν δοκεῖ.

Apud Plautum vero et Terentium saepissime adulescentuli eadem proferunt:

Aulul. 744 sqq.

quid tibi ergo meam me invito tactiost?
Lyc.: quia vini vitio atque amoris feci,

et v. 794

ego me iniuriam fecisse filiae fateor tuae,
Cereris vigiliis, per vinum atque impulsu adulescentiae.

Trucul. 828

mihique ignoscas, quod animi impos vini vitio fecerim.

Bacchid. 87

quia istoc inlecebrosius
fieri nil potest: nox, mulier, vinum homini adulescentulo.

Terent. Adelph. 470

persuasit nox, amor, vinum, adulescentia.

Aperte vero ex talibus comicorum locis derivandum est Callimachi epigramma XLII (anthol. Pal. XII 118)

εἰ μὲν ἑκών, Ἀρχῖν', ἐπεκώμασα, μυρία μέμφου,
εἰ δ' ἄκων ἥκω, τὴν προπέτειαν ἔα.
Ἄκρητος καὶ Ἔρως μ' ἠνάγκασαν, ὧν ὁ μὲν αὐτῶν
εἷλκεν, ὁ δ' οὐκ εἴα τὴν προπέτειαν ἐᾶν.
ἐλθὼν δ' οὐκ ἐβόησα, τίς ἢ τίνος, ἀλλ' ἐφίλησα
τὴν φλιήν. εἰ τοῦτ' ἔστ' ἀδίκημ', ἀδικέω.

Quem locum summa concordia Graeci et Romani asseculae Callimachi terunt. Age illorum versus audias: Rufin. anthol. Pal. V 93

ὥπλισμαι πρὸς Ἔρωτα περὶ στέρνοισι λογισμόν,
οὐδέ με νικήσει μοῦνος ἐὼν πρὸς ἕνα.

---

1) Cf. Meineke com. frg. IV p. 694.

quandam praebet cum Diphili fragmento supra allato art. I 237 sqq.

vina parant animos faciuntque caloribus aptos:
cura fugit multo diluiturque mero.
tunc veniunt risus, tum pauper cornua sumit,
tum dolor et curae rugaque frontis abit,
tunc aperit mentes aevo rarissima nostro
simplicitas artes excutiente deo.
illic saepe animos iuvenum rapuere puellae,
et Venus in vinis ignis in igne fuit.
hic tu fallaci nimium ne crede lucernae:
indicio formae noxque merumque nocent.

Cf. Ovid. art. I 525 sq. III 762 sq.; Horat. carm. III 12, 1.

Duos vero Euripidis locos, qui huc pertinent, conglutinaverunt Antiphanes et Menander, nempe Euripidis Bacch. 773 sq.

οἴνου δὲ μηκέτ' ὄντος οὐκ ἔστιν Κύπρις
οὐδ' ἄλλο τερπνὸν οὐδὲν ἀνθρώποις ἔτι,

et Euripidis frg. incert. 895, N. p. 647

ἐν πλησμονῇ τοι Κύπρις, ἐν πεινῶντι δ' οὔ,

nam comici illi scribunt:

Antiphan. frg. inc. 242, K. II p. 117

πάρεστιν ὄψον χρηστόν, ἐπαγωγὸν πάνυ,
οἶνος τε Θάσιος καὶ στέμματα·
ἐν πλησμονῇ γὰρ Κύπρις, ἐν δὲ τοῖς κακῶς
πράσσουσιν οὐκ ἔνεστιν Ἀφροδίτη βροτοῖς,

et Menander Misumeni frg. 345, K. III p. 100

οὐπώποτ' ἠράσθης Γέτα;
Γ.: οὐ γὰρ ἐνεπλήσθην·

Quibus apte subiungi possunt Ovidii versus rem. 746 sqq.

divitiis alitur luxuriosus amor.
cur nemost Hecalen, nullast, quae ceperit Iron?
nempe quod alter egens, altera pauper erat.
non habet, unde suum paupertas pascat amorem.

Quoniam Euripidis est facta mentio, statim, si placet, aliud eius enuntiatum, quod de vini ad augendam cupiditatem vi agit, per comicos usque ad elegiacos poetas persequamur. Dico Auges fragmentum 265, N. p. 437, ubi Hercules se hoc modo excusat:

νοῦ δ' οἶνος ἐξέστησέ μ'. ὁμολογῶ δέ σε
ἀδικεῖν, τὸ δ' ἀδίκημ' ἐγένετ' οὐχ ἑκούσιον.

In comoediis enim iuvenes, qui ebrii [illegible] obviam [illegible]

oppresserunt, effrenatae cupidinis culpam hisce verbis in Bacchum conferre solent [1]) frg. incert. 1274, K. III p. 619

οἶνος μ' ἔπεισε δαιμόνων ὑπέρτατος,

quem versum aliquis Latinus poeta expressit frg. incert. 47, Ribb. p. 143

persuasit animo vinum, deus qui multo et maximus.

Filio hac de causa delictum excusanti negat pater ignosci posse in Philippidis frg. 26, K. III p. 309

οὐκ ἔστιν 'ἐμεθύσθην, πάτερ' λέγοντά σε
'ἥμαρτον', ὥστε πρὸς ἐμὲ συγγνώμης τυχεῖν·
ὁ γὰρ εἰς τὸν ἀσθενῆ βίᾳ τι, Πάμφιλε,
ποιῶν ὑβρίζειν, οὐχ ἁμαρτάνειν δοκεῖ.

Apud Plautum vero et Terentium saepissime adulescentuli eadem proferunt:

Aulul. 744 sqq.

quid tibi ergo meam me invito tactiost?
Lyc.: quia vini vitio atque amoris feci,

et v. 794

ego me iniuriam fecisse filiae fateor tuae,
Cereris vigiliis, per vinum atque impulsu adulescentiae.

Trucul. 828

mihique ignoscas, quod animi impos vini vitio fecerim.

Bacchid. 87

quia istoc inlecebrosius
fieri nil potest: nox, mulier, vinum homini adulescentulo.

Terent. Adelph. 470

persuasit nox, amor, vinum, adulescentia.

Aperte vero ex talibus comicorum locis derivandum est Callimachi epigramma XLII (anthol. Pal. XII 118)

εἰ μὲν ἑκών, Ἀρχῖν', ἐπεκώμασα, μυρία μέμφου,
εἰ δ' ἄκων ἥκω, τὴν προπέτειαν ἔα.
Ἄκρητος καὶ Ἔρως μ' ἠνάγκασαν, ὧν ὁ μὲν αὐτῶν
εἷλκεν, ὁ δ' οὐκ εἴα τὴν προπέτειαν ἐᾶν.
ἐλθὼν δ' οὐκ ἐβόησα, τίς ἢ τίνος, ἀλλ' ἐφίλησα
τὴν φλιήν. εἰ τοῦτ' ἔστ' ἀδίκημ', ἀδικέω.

Quem locum summa concordia Graeci et Romani asseculae Callimachi terunt. Age illorum versus audias: Rufin. anthol. Pal. V 93

ὥπλισμαι πρὸς Ἔρωτα περὶ στέρνοισι λογισμόν,
[illegible] με νικήσει μοῦνος ἐὼν πρὸς ἕνα.

[illegible] m. frg. IV p. 694.

θνατὸς δ' ἀθανάτῳ συστήσομαι. ἢν δὲ βοηθὸν
Βάκχον ἔχῃ, τί μόνος πρὸς δύ' ἐγὼ δύναμαι;

Achill. Tat. II 10, 3 πολλὰ γάρ ἦν τὰ τότε ὁπλίζοντά μ[e]
θαῤῥεῖν. οἶνος, ἔρως, ἐλπίς, ἐρημία. Achill. Tat. II 3, 3 Ἔρω[ς]
δὲ καὶ Διόνυσος, δύο βίαιοι θεοί, ψυχὴν κατασχόντες ἐκμαί-
νουσιν εἰς ἀναισχυντίαν, ὁ μὲν κάων αὐτὴν τῷ συνήθει πυρ[ί],
ὁ δὲ τὸν οἶνον ὑπέκκαυμα φέρων· οἶνος γὰρ ἔρωτος τροφή.

Prop. I 3, 13 sq.

et quamvis duplici correptum ardore iuberent
hac Amor hac Liber, durus uterque deus.

Ovid. amor. I 6, 59 sq.

nox et amor vinumque nihil moderabile suadent:
illa pudore vacat, Liber Amorque metu.

Utinam nobis comicorum Atticorum vestigia in elegis Alexan-
drinis et Romanis indagantibus semper tam certis testimoni[is]
uti liceret!

Denique cum Philemone concedit etiam Propertius ebrie-
tatem ignoscendi peccati causam esse, nam dicunt:

Philem. frg. inc. 194, K. II 531

ἐμέθυον· ἱκανὴ πρόφασις εἰς θἁμαρτάνειν.

et Prop. II 34, 21

una tamen causa est, qua crimina tanta remitto,
errabant multo quod tua verba mero.

Porro amatores, qui nullo modo desiderium suum lenire pos-
sunt ad amatae puellae ianuam veniunt et flebilibus carminibu[s]
quae a Plutarcho amator. 8 παρακλαυσίθυρα dicuntur, [ut]
intromittantur, petunt vel exclusi puellae et ianuae duritia[m]
deplorant. Iam in Aristophanis Ecclesiazusis 960 sqq. ta[le]
carmen traditur. Tum in Plauti Curculione 145 sqq. Phaedr[o-]
mus lepidissime fores occentat. Hic amatorum mos comm[e-]
moratur etiam in Plauti Mercatore 406 sq.

quando incedat per vias,
contemplent, conspiciant eqs. ... occentent ostium,

et Pers. 570

at enim illi noctu occentabunt ostium, exurent fores.

Postea Alexandrinorum et Romanorum poetae amatorii hu[ius]
generis carmina frequentabant, velut Asclepiades anthol. Pal. [V]
145, V 164, V 189, Callimachus epigr. LXIII (anthol. Pal. V 23),
Theocritus id. III et XXIII, Meleager anthol. Pal. V 191, Paul[us]

Plaut. Poenul. 140 sq.

amans per amorem si quid feci, Milphio,
ignoscere id te mihi aequom est.

Plaut. Mercator 317 sqq.

nihil est iam, quod tu mihi suscenseas,
fecere tale ante alii spectati viri.
humanum amareest, humanum autem ignoscerest.

Cf. Plaut. Bacch. 1014 sqq. Terent. Eunuch. 877 sqq. Terent. Adelph. 687 sqq.
am eadem de causa in Propertii et Ovidii carminibus venia ɜt petitur et datur:

Prop. II 30, 24

hoc si crimen erit, crimen Amoris erit:
mi nemo obiciat.

Ovid. heroid. VII 163 sq.

parce, precor, domui, quae se tibi tradit habendam!
quod crimen dicis praeter amasse meum?

Ovid. heroid. VIII 37 sq.

et pater ignoscet nostro Menelaus amori,
succubuit telis praepetis ipse dei.

Ovid. heroid. XVI (XVII) 35 sq.

nec tamen irascor (quis enim succenset amanti?)
si modo, quem praefers, non simulatus amor.

Ovid. heroid. XVIII (XIX) 4

da veniam fassae: non patienter amo.

Denique item ut in Plauti Mercatore 314 et in Terentii Adelphis 687 apud Heliodorum Chariclea monetur iam multos ılios bonos homines amori succubuisse: Heliod. IV 10, 44 *σὺ ιὲν ἴσθι μὴ μόνη καὶ πρώτη τὸ πάθος ὑποστᾶσα, ἀλλὰ σὺν τολλαῖς μὲν γυναιξὶ τῶν ἐπισήμων, σὺν πολλαῖς δὲ παρθένοις ῶν τἆλλα σωφρόνων.*

Contumaciores autem sunt adulescentes, qui amorem suum ›rofitentur in Terentii Andria 896:

ego me amare hanc fateor; si id peccarest, fateor id quoque,

ɛt in Menandri fragm. incert. 858, K. III p. 229:

ἤρων γάρ, ἤρων, ὁμολογῶ· καὶ νῦν δ' ἐρῶ.

Sed pertinaciae socios habent, ni fallor, magnum Callimachum ·iusque sectatorem Ovidium:

Callimachi epigr. XLII 5 sq. (anthol. Pal. XII 118)

ἐλθὼν δ' οὐκ ἐβόησα, τίς ἢ τίνος, ἀλλ' ἐφίλησα
τὴν φλιήν· εἰ τοῦτ' ἔστ' ἀδίκημ', ἀδικέω.

Phaedromus lenam[1]) sibi vino propitiam faciat, sive ut ipse cum Delia potet et accubet. Sed magno cum dolore intellegit fores clausas et sibi infecta re domum abeundum esse. Itaque reversurus iubet servum potioni plus meri affundere, ut fortiore poculo sumpto et amoris dolore vino superato domi somnum capere possit. Sed ut plerisque amatoribus etiam Tibullo Bacchus non remedium furoris, sed 'ignis in igne fuit'. Quare poculo epoto ad maiorem cupidinis ardorem incenditur, ita ut querellas, quae inde a versu 7 sequuntur, fundat. Quam ad explicationem confirmandam accedit, quod etiam in reliquo carmine saepius res, quae ex comoediis originem ducunt, usurpantur. Animum enim advertas ad v. 25 sq.

nec sinit occurrat quisquam, qui corpora ferro
vulneret ac rapta praemia veste petat.

Tales grassatores vel fures nocturni ab amantibus timentur etiam Prop. III 16, 5 sq. et Ovid. amor. I 6, 14 sq. et Posidipp. anthol. Pal. V 213, 3 sq.

εἰπὲ δὲ σημεῖον, μεθύων ὅτι καὶ διὰ κλωπῶν
ἦλθον Ἔρωτι θρασεῖ χρώμενος ἡγεμόνι.

Quos iam Alexidi comico non ignotos esse docet frg. 107, K. II p. 333

καὶ γὰρ ἐπὶ κῶμον † † † ἀνθρώπων ὁρῶ
πλῆθος προσιόν, ὡς τῶν καλῶν τε κἀγαθῶν
ἐνθάδε συνόντων· μὴ γένοιτό μοι μόνῳ
νύκτωρ ἀπαντῆσαι καλῶς πεπραγόσιν
ὑμῖν περὶ τὸν βαλλισμόν. οὐ γὰρ ἄν ποτε
θοἰμάτιον ἀπενέγκαιμι μὴ φύσας πτερά.

Cf. Plauti Mercator. 293 sq.

mi in mentem venit,
illic homo hoc de umero volt pallium detexere.

Tum veneficas lunam de caelo detrahentes, quarum auxilium praeter Tibullum v. 42 sqq. reliqui quoque elegiaci amatores saepius implorant,[2]) iam in Menandri Thessala in scenam productas esse memoriae tradidit Plinius natural. hist. XXX 6. 7, qui scribit: 'miror equidem Achillis populis famam eius (artis

---

1) Nam Deliam quoque cum tali lena, qualis et in Curculione et in aliis fabulis ocurrit, rem habere I 5, 47 sqq. postea videbimus.

2) vide locos apud Mallet. quaest. Prop. p. 23.

hominum corpora et animos affligat, de hoc morbo, quamvis amantes dissimulent, tamen nemo celari potest. Itaque dicit Antiphanes frg. 235, K. II p. 114

κρύψαι, Φειδία,
ἅπαντα τἆλλα τις δύναιτ' ἂν πλὴν δυοῖν·
οἶνόν τε πίνων εἰς ἔρωτά τ' ἐμπεσών.
ἀμφότερα μηνύει γὰρ ἀπὸ τῶν βλεμμάτων
καὶ τῶν λόγων ταῦθ'. ὥστε τοὺς ἀρνουμένους
μάλιστα τούτους καταφανεῖς ποιεῖ.

Quocum optime congruit Asclepiadae, qui Callimachi fere aequalis fuit, epigramma anthol. Pal. XII 135

οἶνος ἔρωτος ἔλεγχος. ἐρᾶν ἀρνεύμενον ἡμῖν
ἤτασαν αἱ πολλαὶ Νικαγόραν προπόσεις·
καὶ γὰρ ἐδάκρυσεν καὶ ἐνύστασε καί τι κατηφὲς
ἔβλεπε, χὠ σφιχθεὶς οὐκ ἔμενε στέφανος.

Quid quod Callimachus ipse scripsit epigr. XLIII (anthol. Pal. XII 134)

ἕλκος ἔχων ὁ ξεῖνος ἐλάνθανεν. ὡς ἀνιηρὸν
πνεῦμα διὰ στηθέων — εἶδες — ἀνηγάγετο,
τὸ τρίτον ἡνίκ' ἔπινε, τὰ δὲ ῥόδα φυλλοβολεῦντα
τὠνδρὸς ἀπὸ στεφάνων πάντ' ἐγένοντο χαμαί.
ὤπτηται μέγα δή τι. μὰ δαίμονας, οὐκ ἀπὸ ῥυσμοῦ
εἰκάζω, φωρὸς δ' ἴχνια φὼρ ἔμαθον.

Neque praetereas Rufini carmen anthol. Pal. V 87

ἀρνεῖται τὸν ἔρωτα Μελισσιάς, ἀλλὰ τὸ σῶμα
κέκραγ' ὡς βελέων δεξάμενον φαρέτρην,
καὶ βάσις ἀστατέουσα καὶ ἄστατος ἄσθματος ὁρμὴ
καὶ κοῖλαι βλεφάρων ὠτοτυπεῖς βάσιες

aut Luciani verba, de dea Syria 17 ἔρωτος δὲ ἀφανέος πολλὰ σημήια, ὀφθαλμοί τε ἀσθενέες καὶ φωνὴ καὶ χροιὴ καὶ δάκρυα. Nonne meo iure contendi tales sententias ex comoediis Atheniensium Alexandrinis interpositis usque ad elegos Romanorum penetrasse, si ibi quoque similia occurrunt? Perlege igitur:

Tibull. I 9, 23 sqq.

nec tibi celandi spes sit peccare paranti:
est deus, occultos qui vetat esse dolos.
ipse deus tacito permisit lingua ministro
ederet ut multo libera verba mero:
ipse deus somno domitos emittere vocem
iussit et invitos facta tegenda loqui.

Tibull. I 8, 1 sqq.

non ego celari possum, quid nutus amantis
quidve ferant miti lenia verba sono eqs.

Ovid. heroid. XV (XVI) 235 sq.

qua licet et possum, luctor celare furorem,
sed tamen apparet dissimulatus amor.

Eandem rem tractant Catullus in carmine 6, Propertius I 9, 5 sq. III 8, 17 sq.

Quibus affine est, quod amantes saepius admonentur, ut occultos dolores amoris professione leniant. Iam Menander hoc remedium commendat frg. 559, K. III p. 170

λύπης ἰατρός ἐστιν ἀνθρώποις λόγος.
ψυχῆς γὰρ οὗτος μόνος ἔχει θελκτήρια·
λέγουσι δ᾽ αὐτὸν οἱ πάλαι σοφώτατοι
ἀστεῖον εἶναι φάρμακον.

Callimachum autem in elegis eodem fere modo doloris levandi causa miseriarum communicationem suasisse traditur etym. magn. p. 290, 50; Stob. flor. IV 65 M. (Schn. frg. 67)

κουφοτέρως τότε φῶτα διαθλίβουσιν ἀνῖαι,
ἐκ δὲ τριηκόντων μοῖραν ἀφεῖλε μίαν,
ἢ φίλον ἢ ὅτ᾽ ἐς ἄνδρα συνέμπορον ἢ ὅτε κωφαῖς
ἄλγεα μαψαύραις ἔσχατον ἐξερέῃ.

Deinde a Paulo Silentiario hoc amoris levamentum commendatum videmus anthol. Pal. V 221

μέχρι τίνος φλογόεσσαν ὑποκλέπτοντες ὀπωπὴν
φώριον ἀλλήλων βλέμμα τιτυσκόμεθα;
λεκτέον ἀμφαδίην μελεδήματα.

Denique inferioris aetatis sophistis usque ad medium aevum haec sententia in deliciis erat: Heliodor. IV 5, p. 285 λέγε θαρσήσασα, μηδὲ χορήγει τῷ λυποῦντι μέγεθος σιωπῶσα. πάθος γὰρ ἅπαν τὸ μὲν ὀξέως γιγνωσκόμενον εὐβοήθητον, τὸ δὲ χρόνῳ παραπεμπόμενον ἐγγὺς ἀνίατον. τροφὴ γὰρ νόσων ἡ σιωπή, τὸ δὲ ἐκλαλούμενον εὐπαραμύθητον. Achill. Tat. II 29, 4 λόγος γάρ, γλώσσης βέλος, ἄλλης γλώσσης βέλει θεραπεύεται· καὶ γὰρ τῆς καρδίας ἔπαυσε τὸ λυπούμενον eqs. Aristaenet. I 16, 5 πέφυκε δὲ τοῖς ποθοῦσιν ἔτι μᾶλλον ἐπαύξειν ὁ λαθραῖος ἅμα καὶ σιγώμενος ἔρως· ἅπας γάρ, δι᾽ ὅτιοῦν ἀχθόμενος τὴν ψυχήν, τὸ λυποῦν ἐκλαλῶν ἐπικουφίζει τῆς ἀδημονίας τὸ βάρος. Nicet. Eugenian. I 269 sqq.

λύπης γάρ ἐστι φάρμακον πάσης λόγος,
ψυχὴ δὲ πάντως οὐκ ἂν ἄλλως ἰσχύσοι
πῦρ ἐξαναφθὲν θλίψεων κατασβέσαι,
εἰ μὴ πρὸς ἄλλον ἐξαγάγῃ τὸ θλῖβον
παρηγορεῖν ἔχοντα τοὺς λυπουμένους.

Maxima sane admiratione dignum videtur, ut Menandri rba ab aliis ad alios promulgata usque ad extrema tempora luerint. Atque rarissime accidit, ut tam lucide totam imitorum seriem perspicere possimus. Quo maiore gaudio perpimus nos in hac re ne a Romanis quidem Callimachi sectaribus deseri. Propertius enim et Ovidius scribunt:

Prop. I 9, 38 sq.

quare, ni pudor est, quam primum errata fatere:
dicere, quo pereas, saepe in amore levat.

Tibull. I 8, 7 sq.

desine dissimulare: deus crudelius urit,
quos videt invitos succubuisse sibi.

Sed amatores, quibuscum mihi nunc res est, nondum ofessione dolorem mitigaverunt et multifariam cruciatum tum deplorant. Imprimis cor eis dolet, quod amoris mulis perfoditur, velut Bacchid. 1159 'cor stimulo foditur'; ucul. 853 'ne ista stimulum longum habet, qua usque illinc r pungit meum'; Pers. 25 'sagitta Cupido cor meum transit'; Prop. II 13, 2 'spicula quot nostro pectore fixit Amor'; vid. amor. I 2, 7 'haeserunt tenues in corde sagittae'; art. I 23 io me fixit Amor, quo me violentius ussit' eqs.; art. I 169 ucius ingemuit telumque volatile sensit'; Musaei 166 *γλυκύκρον ἐδέξατο κέντρον Ἐρώτων*; Ach. Tat. II 7, 6 *ἐπὶ γὰρ ν καρδίαν κατέρευσε τὸ τραῦμα*; Heliodor. I 14, 51 *οἷον κεῖσθαι τῇ καρδίᾳ κέντρον ἀγνοεῖν τὰς ἄλλας ἔλεγεν.* Cistell. 64 mihi cordolium est'; Ovid. heroid. VI 76 'cor dolet'; Mertor 204 'edepol cor miserum meum, quod guttatim conbescit, quasi in aquam indideris salem'; Asclepiad. anth. Pal. 210 *ὤ μοι! ἐγὼ δὲ τήκομαι ὡς κηρὸς πὰρ πυρὶ κάλλος ὁρῶν*; gathiae anth. Pal. V 278 *Ἔρωτες τήξουσιν κενεὴν ἐχθομένῳ αδίην.*

Quin etiam poenae vel tormenta, quibus dei in historia abulari sceleratos puniunt, amantium cruciatus, quod quidem

ipsi dicant, aequare non possunt. Sic Charinus lamentatur in Mercatore 467 sqq.

nullus sum, occidi.
Pentheum diripuisse aiunt Bacchas: nugas maximas
fuisse credo, praeut quo pacto ego divorsus distrahor.

In elegis autem similiter infelices iuvenes suum insatiabile desiderium cum Tantali, Sisyphi, Ixionis cruciatibus comparare solent. Ut exemplo utar, adscribam Prop. II 17, 5 sqq.

vel tu Tantalea moveare ad flumina sorte,
ut liquor arenti fallat ab ore sitim,
vel tu Sisyphios licet a! miserere labores,
difficile ut toto monte volutet onus:
durius in terris nihil est quod vivat amante,

et Pauli Silentiarii epigr. anthol. Pal. V 236

ναὶ τάχα Ταντολέης Ἀχερόντια πήματα ποινῆς
ἡμετέρων ἀχέων ἐστὶν ἐλαφρότερα eqs.

Adde Prop. II 1, 65 sqq. Ovid. amor. III 7, 51 sqq. heroid. XVII (XVIII) 181 sq. Paul. Sil. anthol. Pal. V 246, 5 sq.

Praeterea componas hos Plautinos et Propertianos versus:

Cistell. 206 sqq.

iactor, agitor, stimulor, versor
in amoris rota, miser exanimor,
ferror, differor, distrahor, diripior,

et Prop. I 9, 20 sqq.

et magis infernae vincula nosse rotae (cupies)
quam pueri totiens arcum sentire medullis
et nihil iratae posse negare tuae.

Quarum miseriarum liberationem, cum vinum homines aliis curis solvat, adulescentes nonnumquam a Baccho petunt. Simillimis igitur laudibus ille sollicitorum et pauperum hominum amicus in Diphili fragmento 86, K. II 569 et Augusteorum poetarum carminibus celebratur:

ὦ πᾶσι τοῖς φρονοῦσι προσφιλέστατε
Διόνυσε καὶ σοφώταθ᾽, ὡς ἡδύς τις εἶ,
ὃς τὸν ταπεινὸν μέγα φρονεῖν ποιεῖς μόνος
τὸν τὰς ὄφρυς αἴροντα συμπείθεις γελᾶν,
τόν τ᾽ ἀσθενῆ τολμᾶν τι, τὸν δειλὸν θρασύν.

Horat. carm. III 21, 13 sq.

tu lene tormentum ingenio admoves
plerumque duro, tu sapientium

curas et arcanum iocoso
consilium retegis Lyaeo,
tu spem reducis mentibus anxiis
viresque et addis cornua pauperi eqs.

Tibull. I 7, 39 sqq.

Bacchus et agricolae magno confecta labore
pectora tristitiae dissoluenda dedit.
Bacchus et adflictis requiem mortalibus affert eqs.

Amatoribus autem, qui in elegis amoris ignem vino extinguere conantur, non modo non auxilium fert, sed etiam cupidinis ardorem magis accendit. [1]) Quam rem praetermittam, cum persona iuvenis amantis, qui furorem frustra vino propellere vult, in fragmentis et fabulis servatis, quod quidem sciam, non occurrat; quamquam tales iuvenes a Baccho deceptos iam in Atheniensium scenam productos esse confido, nam Bacchus multis comicorum locis, de quibus nunc agam, quasi Veneris adiutor et socius apparet, velut in Antiphanis Aeoli fragm. 18, 3, K. II p. 17

εἶτα παραλαβών ποτε
οἶνον στρατηγόν, ὃς μόνος θνητῶν ἄγει
τὴν τόλμαν εἰς τὸ πρόσθε τῆς εὐβουλίας,
νύκτωρ ἀναστὰς ἔτυχεν, ὧν ἐβούλετο.

Plaut. Rud. 566

vel ego amare utramvis possum, si probe adpotus siem.

In Terentii Eunucho dicit adulescens ebrius meretricis ancillae v. 730 sqq.

vah, quanto nunc formosior
videre mihi quam dudum!

Illa autem hoc vinum effecisse demonstrat, cum respondet:

certo tu quidem pol multo hilarior.

Cui responso adulescens assentitur, nam dicit:

verbum hercle hoc verum erit 'sine Cerere et Libero friget Venus'.

Verbosius vero exponit eadem Ovidius, qui simul consensionem

---

1) Tibull. I 2, 1 sqq. Tibull. I 5, 37 sqq. Tibull. III 6, 1 sqq. Prop. III 17, 1 sqq. Ovid. heroid. XV (XVI) 229 sq. Ovid remed. 805 sqq Asclepiad. anth. Pal. XII 50. Meleager anth. Pal. XII 49. Alciphron epist. I 35, 2 fortasse comicum quendam imitatur. Cf. Volkmann, studia Alciphronea, Vratislav. 1886, p. 23 sqq.

quandam praebet cum Diphili fragmento supra allato art. I 237 sqq.

vina parant animos faciuntque caloribus aptos:
cura fugit multo diluiturque mero.
tunc veniunt risus, tum pauper cornua sumit,
tum dolor et curae rugaque frontis abit,
tunc aperit mentes aevo rarissima nostro
simplicitas artes excutiente deo.
illic saepe animos iuvenum rapuere puellae,
et Venus in vinis ignis in igne fuit.
hic tu fallaci nimium ne crede lucernae:
indicio formae noxque merumque nocent.

Cf. Ovid. art. I 525 sq. III 762 sq.; Horat. carm. III 12, 1.

Duos vero Euripidis locos, qui huc pertinent, conglutinaverunt Antiphanes et Menander, nempe Euripidis Bacch. 773 sq.

οἴνου δὲ μηκέτ' ὄντος οὐκ ἔστιν Κύπρις
οὐδ' ἄλλο τερπνὸν οὐδὲν ἀνθρώποις ἔτι,

et Euripidis frg. incert. 895, N. p. 647

ἐν πλησμονῇ τοι Κύπρις, ἐν πεινῶντι δ' οὔ,

nam comici illi scribunt:

Antiphan. frg. inc. 242, K. II p. 117

πάρεστιν ὄψον χρηστόν, ἐπαγωγὸν πάνυ,
οἶνος τε Θάσιος καὶ στέμματα·
ἐν πλησμονῇ γὰρ Κύπρις, ἐν δὲ τοῖς κακῶς
πράσσουσιν οὐκ ἔνεστιν Ἀφροδίτη βροτοῖς,

et Menander Misumeni frg. 345, K. III p. 100

οὐπώποτ' ἠράσθης Γέτα;
Γ.: οὐ γὰρ ἐνεπλήσθην·

Quibus apte subiungi possunt Ovidii versus rem. 746 sqq.

divitiis alitur luxuriosus amor.
cur nemost Hecalen, nullast, quae ceperit Iron?
nempe quod alter egens, altera pauper erat.
non habet, unde suum paupertas pascat amorem.

Quoniam Euripidis est facta mentio, statim, si placet, aliud eius enuntiatum, quod de vini ad augendam cupiditatem vi agit, per comicos usque ad elegiacos poetas persequamur. Dico Auges fragmentum 265, N. p. 437, ubi Hercules se hoc modo excusat:

νοῦ δ' οἶνος ἐξέστησέ μ'. ὁμολογῶ δέ σε
ἀδικεῖν, τὸ δ' ἀδίκημ' ἐγένετ' οὐχ ἑκούσιον.

In comoediis enim iuvenes, qui ebrii noctu obviam virginem

oppresserunt, effrenatae cupidinis culpam hisce verbis in Bacchum conferre solent[1]) frg. incert. 1274, K. III p. 619

οἶνός μ' ἔπεισε δαιμόνων ὑπέρτατος,

quem versum aliquis Latinus poeta expressit frg. incert. 47, Ribb. p. 143

persuasit animo vinum, deus qui multo et maximus.

Filio hac de causa delictum excusanti negat pater ignosci posse in Philippidis frg. 26, K. III p. 309

οὐκ ἔστιν 'ἐμεθύσθην, πάτερ' λέγοντά σε
'ἥμαρτον', ὥστε πρὸς ἐμὲ συγγνώμης τυχεῖν·
ὁ γὰρ εἰς τὸν ἀσθενῆ βίᾳ τι, Πάμφιλε,
ποιῶν ὑβρίζειν, οὐχ ἁμαρτάνειν δοκεῖ.

Apud Plautum vero et Terentium saepissime adulescentuli eadem proferunt:

Aulul. 744 sqq.

quid tibi ergo meam me invito tactiost?
Lyc.: quia vini vitio atque amoris feci,

et v. 794

ego me iniuriam fecisse filiae fateor tuae,
Cereris vigiliis, per vinum atque impulsu adulescentiae.

Trucul. 828

mihique ignoscas, quod animi impos vini vitio fecerim.

Bacchid. 87

quia istoc inlecebrosius
fieri nil potest: nox, mulier, vinum homini adulescentulo.

Terent. Adelph. 470

persuasit nox, amor, vinum, adulescentia.

Aperte vero ex talibus comicorum locis derivandum est Callimachi epigramma XLII (anthol. Pal. XII 118)

εἰ μὲν ἑκών, Ἀρχῖν', ἐπεκώμασα, μυρία μέμφου,
εἰ δ' ἄκων ἥκω, τὴν προπέτειαν ἔα.
Ἄκρητος καὶ Ἔρως μ' ἠνάγκασαν, ὧν ὁ μὲν αὐτῶν
εἷλκεν, ὁ δ' οὐκ εἴα τὴν προπέτειαν ἐᾶν.
ἐλθὼν δ' οὐκ ἐβόησα, τίς ἢ τίνος, ἀλλ' ἐφίλησα
τὴν φλιήν. εἰ τοῦτ' ἔστ' ἀδίκημ', ἀδικέω.

Quem locum summa concordia Graeci et Romani asseculae Callimachi terunt. Age illorum versus audias: Rufin. anthol. Pal. V 93

ὥπλισμαι πρὸς Ἔρωτα περὶ στέρνοισι λογισμόν,
οὐδέ με νικήσει μοῦνος ἐὼν πρὸς ἕνα.

---

1) Cf. Meineke com. frg. IV p. 694.

θνατὸς δ' ἀθανάτῳ συστήσομαι. ἢν δὲ βοηθὸν
Βάκχον ἔχῃ, τί μόνος πρὸς δύ' ἐγὼ δύναμαι;

Achill. Tat. II 10, 3 πολλὰ γὰρ ἦν τὰ τότε ὁπλίζοντά μ θαῤῥεῖν. οἶνος, ἔρως, ἐλπίς, ἐρημία. Achill. Tat. II 3, 3 Ἔρω δὲ καὶ Διόνυσος, δύο βίαιοι θεοί, ψυχὴν κατασχόντες ἐκμα νουσιν εἰς ἀναισχυντίαν, ὁ μὲν κάων αὐτὴν τῷ συνήθει πυρ ὁ δὲ τὸν οἶνον ὑπέκκαυμα φέρων· οἶνος γὰρ ἔρωτος τροφή.

Prop. I 3, 13 sq.

et quamvis duplici correptum ardore iuberent
hac Amor hac Liber, durus uterque deus.

Ovid. amor. I 6, 59 sq.

nox et amor vinumque nihil moderabile suadent:
illa pudore vacat, Liber Amorque metu.

Utinam nobis comicorum Atticorum vestigia in elegis Alexa drinis et Romanis indagantibus semper tam certis testimon uti liceret!

Denique cum Philemone concedit etiam Propertius ebr tatem ignoscendi peccati causam esse, nam dicunt:

Philem. frg. inc. 194, K. II 531

ἐμέθυον· ἱκανὴ πρόφασις εἰς θἀμαρτάνειν.

et Prop. II 34, 21

una tamen causa est, qua crimina tanta remitto,
errabant multo quod tua verba mero.

Porro amatores, qui nullo modo desiderium suum lenire p(sunt ad amatae puellae ianuam veniunt et flebilibus carminib quae a Plutarcho amator. 8 παρακλαυσίθυρα dicuntur, intromittantur, petunt vel exclusi puellae et ianuae duriti deplorant. Iam in Aristophanis Ecclesiazusis 960 sqq. t carmen traditur. Tum in Plauti Curculione 145 sqq. Phaedı mus lepidissime fores occentat. Hic amatorum mos comn moratur etiam in Plauti Mercatore 406 sq.

quando incedat per vias,
contemplent, conspiciant eqs. ... occentent ostium,

et Pers. 570

at enim illi noctu occentabunt ostium, exurent fores.

Postea Alexandrinorum et Romanorum poetae amatorii hu generis carmina frequentabant, velut Asclepiades anthol. Pal 145, V 164, V 189, Callimachus epigr. LXIII (anthol. Pal. V 2 Theocritus id. III et XXIII, Meleager anthol. Pal. V 191, Pau

Silentiarius anthol. Pal. V 71 et V 281. Proprium vero et singulare παρακλαυσίθυρον Alexandrinum est carmen illud, quod ante paucos annos ex Aegyptia terra in lucem protractum a Wilamovitzio in Nachrichten der Königl. Gesellsch. der Wissensch. zu Göttingen 1896, phil.-hist. Kl. p. 209 sqq. et O. Crusio in Philologo LV p. 354 sqq. editum et explicatum est, nam praeter metrum eo ab reliquis diversum est, quod non iuvenis, sed puella ante clausam adulescentis ianuam queritur. Ex Augustei aevi poetis composuerunt παρακλαυσίθυρα Alexandrinos imitati Horatius od. III 10, Propertius I 16, Ovidius amor. I 6, quae praetermittam. Operam autem studiumque impendendum mihi puto in Tibulli elegiam I 2, ad quam explicandam haud sine fructu comicos poetas arcessi video. Quod carmen quin inde a versu 7 παρακλαυσίθυρον sit, quis est, qui dubitet? Sed quid sibi vult initium carminis v. 1—6?

adde merum vinoque novos compesce dolores,
  occupet ut fessi lumina victa sopor:
neu quisquam multo perfusum tempora Baccho
  excitet, infelix dum requiescit amor.
nam positast nostrae custodia saeva puellae,
  clauditur et dura ianua firma sera.

Exoritur difficillima quaestio, quonam loco Tibullus se potantem et canentem finxerit. Praeterea enucleandum est, quis sit irrisor ille, quem poeta in fine elegiae 87 sqq. alloquatur? Puto equidem Tibullo, vel potius auctori eius Alexandrino, talem scenam ante oculos versatam esse, qualem in Plauti Curculionis exordio videmus. Ibi enim Phaedromus noctu cum servo, qui vinum et vasa, quae ad potandum opus sunt, portat, ad amicae ostium venit, ut ex servi verbis apparet v. 1 sq.

quo ted hoc noctis dicam proficisci foras
cum istoc ornatu cumque hac pompa, Phaedrome?

et v. 82 sq.

eine hie cum vino sinus fertur? Ph.: nisi nevis,
Pal.: nolo hercle, nam istunc, qui fert afflictim velim,
ego nobis afferri censui eqs.

Tum v. 147 sq. Phaedromus clausas fores occentat. Quid nos impedit, quominus Tibullum eadem atque comicum illum iuvenem fecisse statuamus? Venit nimirum poeta cum puero, qui vasa et vinum fert, ad Deliae ianuam, sive ut item ac

Phaedromus lenam [1]) sibi vino propitiam faciat, sive ut ips cum Delia potet et accubet. Sed magno cum dolore intellegi fores clausas et sibi infecta re domum abeundum esse. Itaqu reversurus iubet servum potioni plus meri affundere, ut fortior poculo sumpto et amoris dolore vino superato domi somnun capere possit. Sed ut plerisque amatoribus etiam Tibull Bacchus non remedium furoris, sed 'ignis in igne fuit'. Quar poculo epoto ad maiorem cupidinis ardorem incenditur, ita u querellas, quae inde a versu 7 sequuntur, fundat. Quam a explicationem confirmandam accedit, quod etiam in reliqu carmine saepius res, quae ex comoediis originem ducunt, usur pantur. Animum enim advertas ad v. 25 sq.

nec sinit occurrat quisquam, qui corpora ferro
vulneret ac rapta praemia veste petat.

Tales grassatores vel fures nocturni ab amantibus timentu etiam Prop. III 16, 5 sq. et Ovid. amor. I 6, 14 sq. et Posidipp anthol. Pal. V 213, 3 sq.

εἰπὲ δὲ σημεῖον, μεθύων ὅτι καὶ διὰ κλωπῶν
ἦλθον Ἔρωτι θρασεῖ χρώμενος ἡγεμόνι.

Quos iam Alexidi comico non ignotos esse docet frg. 107, K. I p. 333

καὶ γὰρ ἐπὶ κῶμον † † † ἀνθρώπων ὁρῶ
πλῆθος προσιόν, ὡς τῶν καλῶν τε κἀγαθῶν
ἐνθάδε συνόντων· μὴ γένοιτό μοι μόνῳ
νύκτωρ ἀπαντῆσαι καλῶς πεπραγόσιν
ὑμῖν περὶ τὸν βαλλισμόν. οὐ γὰρ ἄν ποτε
θοἰμάτιον ἀπενέγκαιμι μὴ φύσας πτερά.

Cf. Plauti Mercator. 293 sq.

mi in mentem venit,
illic homo hoc de umero volt pallium detexere.

Tum veneficas lunam de caelo detrahentes, quarum auxilium praeter Tibullum v. 42 sqq. reliqui quoque elegiaci amatores saepius implorant, [2]) iam in Menandri Thessala in scenam productas esse memoriae tradidit Plinius natural. hist. XXX 6. 7 qui scribit: 'miror equidem Achillis populis famam eius (arti

---

1) Nam Deliam quoque cum tali lena, qualis et in Curculione et ir aliis fabulis ocurrit, rem habere I 5, 47 sqq. postea videbimus.

2) vide locos apud Mallet. quaest. Prop. p. 23.

magicae) in tantum adhaesisse, ut Menander quoque ... Thessalam cognominaret fabulam complexam ambages feminarum detrahentium lunam'. Canum vero amatorem, qui adulescentulis ludibrio est v. 89 sqq., comicam personam esse iam supra p 37 vidimus. Deinde consentit accuratissime Tibulli v. 79 sq.

num Veneris magnae violavi numina verbo,
et mea nunc poenas impia lingua luit?

cum senis amantis verbis in Plauti Casina 617 sq.

aut quid ego umquam erga Venerem inique fecerim,
cui sic tot amanti mihi obviam eveniunt morae?

Denique ut Tibulli canus amator v. 93, sic in Plauti Trucul. 115 sq. Diniarchus 'carae puellae ancillam detinet'.

Sed iam te audio interrogantem, quisnam sit homo ille, qui v. 87 sqq. Tibullum ante Deliae ostium canentem irrideat? Habes, ni fallor, grassatorem nocturnum. Dixerat enim poeta v. 33 sqq.

parcite luminibus, seu vir seu femina fiat
obvia: celari volt sua furta Venus.
neu strepitu terrete pedum, neu quaerite nomen,
neu prope fulgenti lumina ferte face eqs.

Nunc vero praeter reliquam calamitatem grassator nocturnus in eum incidit, qui, quamquam non pallium surripit aut infesto ferro membra petit, tamen infelici amatori illudit. Huius interventu aptissime cantus et carmen finitur.[1])

Quibus difficultatibus explanatis ad comicos amatores redeamus, quos non solum flebilibus cantibus, ut a puella recipiantur, rogare, sed etiam vi irrumpere, postes frangere videmus. Adeamus hos hocos:

Aristophanis vesp. 1253 sqq.

ἀπὸ γὰρ οἴνου γίγνεται
καὶ θυροκοπῆσαι καὶ πατάξαι καὶ βαλεῖν,
κἄπειτ᾽ ἀποτίνειν ἀργύριον ἐκ κραιπάλης.

Antiphanis frg. 195, 3 sq., K. II p. 94

τοιουτοσί τίς εἰμι eqs. ...
θύρας μοχλεύειν σεισμός, εἰςπηδᾶν ἀκρίς.

1) Aliter de hoc carmine disputant Dissenius in commentario p. 33 et Leo, Philolog. Unters. II p. 34, quorum interpretationes meam eo superare credam, quod nihil in elegiam infero, nisi quod ipsius carminis verbis aut antiquis testimoniis firmatur.

Eiusdem frg. 239, K. II p. 116

οὐδ᾽ ἐλύσατο
πορνίδιον οὐδὲ θυροκοπῶν ὦφλεν δίκην.

Diphili frg. 138, K. II p. 578

θυρυκοπεῖν καὶ θυροκοπία.

Herondae mimiamb. II 63 sqq.

πὺξ ἐπλήγην, ἡ θύρη κατήρακται
τῆς οἰκίης μέν, τῆς τελέω τρίτην μισθόν,
τὰ ὑπέρθυρ᾽ ὀπτά.

Terent. Adelph. 88 sqq.

fores ecfregit atque in aedes irruit
alienas: ipsum dominum atque omnem familiam
mulcavit usque ad mortem; eripuit mulierem,
quam amabat.

Turpilii Thrasyleonis frg II, Ribb. p. 128

nemo umquam vidit ebrium ire interdiu
neque turbam facere neque fores exurere.

Congruenti autem ratione Tibulli, Propertii, Ovidii ex(
amatores impetu in ianuam facto ad amatam admitti conan

Tibull. I 1, 73 sq.

nunc levis est tractanda Venus, dum frangere postes
non pudet et rixas conseruisse iuvat.

Tibull. I 10, 53 sq.

sed Veneris tunc bella calent, scissosque capillos
femina perfractas conqueriturque fores.

Prop. II 5, 22

nec mea praeclusas fregerit ira fores.

Ovid. art. III 71

nec tua frangetur nocturna ianua rixa.

Ovid. art. III 567

nec franget postes nec saevis ignibus uret.

Ovid. remed. 31

effice nocturna frangatur ianua rixa.

Saepe iuvenes in Plauti et Terentii fabulis exclusi spreti ante ostium meretricis stant, quamquam m dona dederunt, quod divitior et largior rivalis praefertur. Memineris Plauti Asin. I scen. 2 et 3, Trucul. II 8, IV 2; Terentii Eunuch. I 1, IV 7. Praeterea manif tales novae comoediae scenas imitantur Lucianus dial. mer. et Alciphro epist. I 27 et 35. Videbimus autem elegiacos po interdum ipsos talium spoliatorum et exclusorum iuver

partes in carminibus suis agere. Cui opinioni exemplis allatis fidem faciam oportet. Lamentatur ergo adulescens, qui multa munera frustra consumpsit, his verbis in Timoclis Neaerae fragm. 23, K. II p. 462

ἀλλ᾽ ἔγωγ᾽ ὁ δυστυχὴς
Φρύνης ἐρασθείς, ἡνίκ᾽ ἔτι τὴν κάππαριν
συνέλεγεν οὔπω τ᾽ εἶχεν, ὅσαπερ νῦν ἔχει,
πάμπολλ᾽ ἀναλίσκων ἐφ᾽ ἑκάστῳ τῆς θύρας
ἀπεκλῃόμην,

et in Plauti Asinaria 135 sqq.

hic elavi bonis.
ingrata atque irrita esse omnia intellego,
quae dedi et quod bene feci, at posthac tibi
male quod potero facere, faciam meritoque id faciam tuo.
ego pol te redigam eodem, unde orta es, ad egestatis terminos.

Neque vero melius Cynthia Propertio meritam debitamque gratiam refert, nam hic dicit II 8, 11 sq.

munera quanta dedi vel qualia carmina feci!
illa tamen numquam ferrea dixit 'amo'.

Et Ovidius suadet infelici amatori remed. 301 sqq.

saepe refer tecum sceleratae facta puellae
et pone ante oculos omnia damna tuos:
'illud et illud habet nec ea contenta rapinast;
sub titulum nostros misit avara Lares;
sic mihi iuravit, sic me iurata fefellit,
ante suas quotiens passa iacere fores,
diligit ipsa alios, a me fastidit amari:
institor, heu! noctes, quas mihi non dat, habet!'

Diniarchus porro narrat in Plauti Truculento 79 sqq.

nam me fuisse huic fateor summum atque intimum,
quod amantis multo pessimum est pecuniae;
eadem postquam alium repperit, qui plus daret,
damnosiorem, † mihi exinde immovit loco.

Quae omnia fere ita profert spoliatus amator in Luciani dial. mer. XIV 1 *νῦν με ἀποκλείεις, ὦ Μυρτάλη, νῦν, ὅτε πένης ἐγενόμην διὰ σέ, ὅτε δέ σοι τὰ τοσαῦτα ἐκόμιζον, ἐρώμενος, ἀνήρ, δεσπότης, πάντ᾽ ἦν ἐγώ· ἐπεὶ δ᾽ ἐγὼ μὲν αὖος ἤδη ἀκριβῶς, σὺ δὲ τὸν Βιθυνὸν ἔμπορον εὕρηκας ἐραστήν, ἀποκλείομαι μὲν ἐγὼ καὶ πρὸ τῶν θυρῶν ἕστηκα δακρύων* eqs. Cum Lucianus certissime non ex Plauto, sed ex comicis Atticis

hauserit, confidenter dicere possumus similes elegiacorum Ro norum locos iterum ex Attica comoedia fluxisse per Alex drinos poetas. Consentiunt autem cum Plauto et Luci praeter Ovidii locum modo laudatum hi fere:

Tibulli I 5, 47

haec nocuere mihi, quod adest huic dives amator!

Ovid. amor. III 8, 9 sq.

ecce recens dives parto per vulnera censu
praefertur nobis sanguine pastus eques.

Respondent deinde quodammodo Phaedriae verbis in Ter Eunucho 159 'ego excludor, ille recipitur' Propertii II 9, 1 quod est, ego saepe fui'. Quibus haud inepte adiungantu

Plaut. Trucul. 732 sqq.

non ego nunc intro ad vos mittar? Ast.: quidum quam miles mag
Din.: quia enim plus dedi. Ast.: plus enim es intromissus, quom d
sine vicissim qui dant, ob illud, quod dant operis utier,

et Plaut. Trucul. 234 sq.

dum habeat, dum amet; ubi nil habeat, alium quaestum coepiat.
aequo animo, ipse si nil habeat, aliis qui habent, det locum,

tum Prop. II 16, 9 sq.

deinde, ubi consumpto restabit munere pauper,
dic alias iterum naviget Illyrias.

Neque anthologiae Palatinae poetae nos plane destituunt, Marcus Argentarius scribit anthol. Pal. V 113

ἠράσθης πλουτῶν Σωσίκρατες. ἀλλὰ πένης ὢν
οὐκέτ' ἐρᾷς· λιμὸς φάρμακον οἷον ἔχει.
ἡ δὲ πάρος σε καλεῦσα μύρον καὶ τερπνὸν Ἄδωνιν
Μηνοφίλα νῦν σου τοὔνομα πυνθάνεται eqs.

Porro in Terentii Eunucho exclamat Phaedria, cum sibi di militem praeferri putet, v. 91 sqq.

o Thais, Thais, utinam esset mihi
pars aequa amoris tecum ac pariter fieret,
ut aut hoc tibi doleret itidem ut mihi dolet,
aut ego istuc abs te factum nili penderem!

Elegiaci quoque Alexandrinorum et Romanorum poetae o ut utrique amanti aequus et mutuus amor sit, perlegas e

Tibull. IV 5, 13 sq.

nec tu sis iniusta, Venus: vel serviat aeque
vinctus uterque tibi, vel mea vincla leva.

Ovid. metam. XIV 23 sq.

nec medeare mihi sanesque haec vulnera mando,
fineque nil opus est, partem ferat illa caloris.

Similia invenies Tibull. I 2, 63 sq. et IV 6, 8 sq. Auson. epigr. 82 et 83. Ex Graecis conferas Rufin. anthol. Pal. V 88

εἰ δυσὶν οὐκ ἴσχυσας ἴσην φλόγα, πυρφόρε, καῦσαι,
τὴν ἐνὶ καιομένην ἢ σβέσον ἢ μετάθες,

et Aristaenet. epist. I 16, 9 ὡς ταύτῃ, Ἔρως, βέβληκας τὴν ψυχήν, οὕτως ἴσῃ βολῇ τὴν ἐμὴν κατατόξευσον ἐρωμένην, et Lucilii vel Polemonis epigr. anthol. Pal. V 68.

Diniarcho deinde, ut ad aliam rem pergam, qui in Plauti Truculento omnibus precibus ad meretricem intromitti conatur, semper ancilla respondet v. 752 'non potes, nimium petis'. Quae verba etiam apud Ovidium occurrunt:

amor. I 12, 2

infelix hodie littera 'posse' negat.

art. III 587 sq.

adde forem, et duro dicat tibi ianitor ore
'non potes'.

Eadem vero reperimus in carmine incerti poetae anthol. Pal. V 101, quod totum adscribam, nam alioquin tantam similitudinem praebet cum Diniarchi et Astaphii colloquio Trucul. 115 sqq., ut manifesta novae comoediae imitatio in promptu sit:

A: χαῖρε κόρη. B: καὶ δὴ σύ. A: τίς ἡ προϊοῦσα. B: τί πρὸς σέ;
A: οὐκ ἀλόγως ζητῶ. B: δεσπότις ἡμετέρη·
A: ἐλπίζειν ἔστι; B: ζητεῖς δὲ τί; A: νύκτα. B: φέρεις τί;
A: χρυσίον. B: εὐθύμει. A: καὶ τόσον. B: οὐ δύνασαι.

Ut amatorem foras extrudat, Phronesium capitis dolorem simulat Truc. 632, qua eadem arte meretricia utuntur Delia Tibull. I 6, 36 et Corinna Ovid. amor. I 8, 73; amor. II 19, 11; amor. III 11, 25. Aliae mulierum excusationes commemorantur Plaut. Asin. 760

in foribus scribat occupatam esse se,

et Mil. 251 sqq., quamquam hoc loco non ad refutandum amatorem pertinent:

non domist, abiit ambulatum, dormit, ornatur, lavat eqs.

Illae quoque apud Tibullum et Ovidium exstant:

Tibull. II 6, 47 sq.

saepo ego cum dominae dulces a limine duro
agnosco voces, haec negat esse domi.

Ovid. art. II 521

dicta erit isse foras, quam tu fortasse videbis.

Nonnumquam Plauti meretrices ipsae amatores suos cum ovibus comparant, quibus aurum detondent, velut Bacchid. 241 sq.

adibo hunc, quem quidem ego hodie faciam hic arietem
Phrixi, itaque tondebo auro usque ad vivam cutem.

Bacchid. 1121 sqq. Mercator. 524 sq. eadem fere dicuntur. Similiter suadet Propertius Cynthiae II 16, 7 sq.

quare si sapis, oblatas ne desere messes,
et stolidum pleno vellere carpe pecus.

Denique simillimis verbis in Plauti Truculento et Ovidii arte meretrices depinguntur, quae semper novas causas inveniunt, quibus iuvenibus dona eliciant:

Trucul. 51 sqq.

priusquam unum dederis, centum, quae poscat, parat:
aut periit aurum aut conscissa pallula est
aut empta ancilla aut aliquod vasum argenteum
aut vasum ahenum antiquom aut lectus † laptiles
aut armariola Graeca, aut aliquid semper est,
quod † petra debeatque amans scorto suo.

Ovid. art. I 419 sqq.

cum bene vitaris, tamen auferet: invenit artem
femina, qua cupidi carpat amantis opes.
institor ad dominam veniet discinctus emacem,
expediet merces teque sedente suas,
quas illa inspicias, sapere ut videare rogabit,
oscula deinde dabit; deinde rogabit emas.
hoc fore contentam multos iurabit in annos,
nunc opus esse sibi, nunc bene dicet emi eqs.
v. 431 quid, cum mendaci damno maestissima plorat
elapsusque cava fingitur aure lapis?
multa rogant utenda dari, data reddere nolunt;
perdis et in damno gratia nulla tuo.

Neque vero aliter haec in amoribus I 8, 87 sqq. exponuntur.

Foedissimam denique nequitiam et avaritiam ostendit Cleareta in Plauti Asinaria, cum iuveni supplicanti identidem ad hunc modum respondet v. 940 sqq.

modo tecum una argentum adferto, facile patiar cetera.
portitorum simillumae sunt ianuae lenoniae:
si adfers, tum patent, si non est, quod des, aedes non patent.

Etiam in Tibulli. Propertii, Ovidii carminibus nil nisi argentum scortorum ianuas aperire potest. Conferas hos locos:

Tibull. II 4, 32 sq.

sed pretium si grande feras, custodia victast,
nec prohibent claves, et canis ipse tacet.

Prop. IV 5, 47 sq.

ianitor ad dantes vigilet: si pulsat inanis,
surdus in obductam somniet usque seram.

Ovid. amor. I 8, 77

surda sit oranti tua ianua, laxa ferenti.

Ovid amor. III 8, 63 sq.

me prohibet custos, in me timet illa maritum:
si dederim, tota cedet uterque domo.

Talia vero non ex Plauto, sed ex comoediis Atticis per Alexandrinorum elegos in Romanos pervenisse probant:

Antipater Thessalonicensis anthol. Pal. V 30, 3 sq.

ἢν μὲν γὰρ τὸ χάραγμα φέρῃς, φίλος, οὔτε θυρωρὸς
ἐν ποσίν, οὔτε κύων ἐν προθύροις δέδεται·
ἢν δ' ἑτέρως ἔλθῃς, καὶ ὁ Κέρβερος.

et Paulus Silentiarius anthol. Pal. V 217, 3 sqq.

χάλκεα νικᾷ
τείχεα καὶ δεσμοὺς χρυσὸς ὁ πανδαμάτωρ·
χρυσὸς ὅλους ῥυτῆρας, ὅλας κληῖδας ἐλέγχει eqs.,

denique Aristaenetus ep. I 14 *τόγε ἡμέτερον οὐ κωλύσει, ἀλλ' ἐὰν ἀργύριον ᾖ, πάντα θεῖ χαλαύνεται.*

Huc paucos Plauti, Propertii, Ovidii locos inter se similes suppleam, quibus amatorem sine pecunia nihil impetrare posse affirmatur:

Pseud 306 sq.

non est usu quisquam amator, nisi qui perpetuat data,
det, det usque: quando nil sit, simul amare desinat.

Trucul. 76

amare oportet omnes, qui quod dent, habent.

Prop. II 26, 28

qui dare multa potest, multa et amare potest.

Prop. II 16, 15

ergo muneribus quivis mercatur amorem?

Ovid. art. II 278

auro conciliatur amor.

Quae cum ita sint, et in comoediis et in elegis amatores semper de foeda meretricum avaritia queruntur.

Sed vix operae pretium sit omnes illas querellas hic adscribere, videas, si placet: Plaut. Asin. 167 sq. Trin. 244 sq. Trucul. 542; Terent. Heaut. 234; Tib. I 4, 57 sq. Tib. I 8, 29; Tib. I 9, 17 sq. Tib. II 3, 49; Tib. II 4, 14; Ovid. amor. I 10, 47 sq. amor. III 8, 4 et 30; heroid. V 144; art. III 552 et 653; al. Paucas modo querimonias de nimio feminarum cultu et luxuria prolatas apponam:

Plaut. Epid. 225 sq.

quid istuc tam mirabile est?
quasi non fundis exornatae multae incedant per vias.

Prop. III 12, 11 sq.

matrona incedit censis induta nepotum
et spolia opprobrii nostra per ora trahit.

Itaque avaritiam et aurum, omnium malorum et scelerum causam, semper exsecrari solent. Multa fragmenta mediae et novae comoediae de hac re agunt, quorum haec perlustres:

Diphili frg. 94, K. II p. 572

εἰ μὴ τὸ λαβεῖν ἦν, οὐδὲ εἷς πονηρὸς ἦν.
φιλαργυρία τοῦτ' ἔστιν, ὅταν ἀφεὶς σκοπεῖν
τὰ δίκαια τοῦ κέρδους διὰ παντὸς δοῦλος ᾖς.

Menandri frg. 309, K. II p. 88

ὅστις ὑπέχει χρυσίῳ
τὴν χεῖρα, κἂν μὴ φῇ, πονηρὰ βούλεται.

Apollodori Geloi frg. 4, K. II p. 280

ἀλλὰ σχεδόν τι τὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν
εἴρηκας. ἐν φιλαργυρίᾳ γὰρ πάντ' ἔνι.

Adde Antiphanis frg. 250, K. II p. 119; Menandri frg. 323, K. III p. 93; Menandri frg. 557, K. III p. 170; Menandri frg. 854, K. III p. 228.

Eodem fere modo elegiaci Romanorum poetae de perniciosa vi avaritiae et auri loquuntur:

Tibull. II 3, 36 sq.

praeda tamen multis est operata malis.
praeda feras acies cinxit discordibus armis,
hinc cruor, hinc caedes mors propiorque venit.

Tibull, I 10, 5 sq.

nos ad mala nostra
vertimus, in saevas quod dedit ille feras.
divitis hoc vitiumst auri.

Prop. III 7, 1 sq.

ergo sollicitae tu causa, pecunia, vitae es,
per te immaturum mortis adimus iter.

Prop. III 13, 48 sqq.

aurum omnes victa iam pietate colunt,
auro pulsa fides, auro venalia iura:
aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.

Quae vitia auro effecta verbosius exponi anthologiae latinae carmine 649 monet me Birtius.

Neque vel ipsi diviti aurum beatam aut laetam vitam affert, si quidem vera dicunt amantes, sed curas et sollicitudines. Sic mercatores impellit, ut naves conscendant et vitam atque bona incertis ventis tradant. Tales sententias invenies his locis:

Antiphan. frg. 270, K. II p. 123

τὰ πονηρὰ κέρδη τὰς μὲν ἡδονὰς ἔχει
μικράς, ἔπειτα δ' ὕστερον λύπας μακράς.

Ovid. amor. I 10, 48

non habet eventus sordida praeda bonos.

Menandri frg. 643, K. III p. 190

τὰ μεγάλα κέρδη ῥαδίως ἢ πλουσίους
τοὺς παραβόλως πλέοντας ἢ νεκροὺς ποιεῖ.

Antiphanis frg. 151, K. II p. 73

ἐπὶ χρήμασιν δ' ὢν ἔμπορος φρονεῖ μέγα,
ὧν ἐστι πάντων ἐνίοτ' ἄνεμος κύριος.

Prop. III 7, 35 sqq.

ventorum est quodcumque paras: haud ulla carina
consenuit, fallit portus et ipse fidem,
natura insidians pontum substravit avaris.

Ovid. amor. II 10, 33 sq.

quaerat avarus opes et, quae lassarit arando,
aequora periuro naufragus ore bibat.

Contra inertem paupertatem et auream mediocritatem iam in mediae, quae fertur, comoediae fragmentis saepius laudatam videmus:

Antiphanis frg. 258, K. II p. 120

καλῶς πένεσθαι μᾶλλον ἢ πλουτεῖν κακῶς.
τὸ μὲν γὰρ ἔλεον, τὸ δ' ἐπιτίμησιν φέρει.

Alexidis frg. 216, K. II p. 376

ὡς ἡδὺ πᾶν τὸ μέτριον. οὔθ' ὑπεργέμων
ἀπέρχομαι νῦν οὔτε κενός, ἀλλ' ἡδέως
ἔχων ἐμαυτοῦ. Μνησίθεος γάρ φησι δεῖν
φεύγειν ἁπάντων τὰς ὑπερβολὰς ἀεί.

Eiusdem frg. 259, K. II p. 392

τὰ περιττὰ μισῶ. τοῖς ὑπερβάλλουσι γὰρ
δαπάνη πρόσεστιν, ἡδονὴ δ' οὐδ' ἡτισοῦν.

Cf. Philemonis frg. 92, K. II p. 506; Menandri frg. 588, K. III p. 178 Quantus inter Augusteos poetas aureae mediocritatis laudator Horatius sit, vel tironibus notum; quare satis sit unum Tibulli locum conferre I 1, 5 sqq.

me mea paupertas vita traducat inerti,
dum meus adsiduo luceat igne focus.
iam mihi, iam possim contentus vivere parvo
nec semper longae deditus esse viae eqs.

At haec quidem hactenus. Ipsas deinde meretrices, quae avaritia sua amatorum bona devorant, iuvenes cum voracissimis fabularum beluis, cum Scylla, Charybdi, Chimaera, aliis comparare solent. Imprimis Anaxilas multus est in hac comparatione frg. 22, K. II p. 270

ὅστις ἀνθρώπων ἑταίραν ἠγάπησε πώποτε,
οὗ γένος τίς ἂν δύναιτο παρανομώτερον φράσαι;
τίς γὰρ ἢ δράκαιν' ἄμικτος ἢ Χίμαιρα πύρπνοος
ἢ Χάρυβδις ἢ τρίκρανος Σκύλλα, ποντία κύων,
Σφίγξ, ὕδρα, λέαιν', ἔχιδνα πτηνά θ' Ἁρπυιῶν γένη,
εἰς ὑπερβολὴν ἀφῖκται τοῦ καταπτύστου γένους;
οὐκ ἔνεσθ', αὗται δ' ἁπάντων ὑπερέχουσι τῶν κακῶν eqs.

Charybdis etiam in Plauti verbis subaudienda est:

Bacch. 470 sq.

meretricem indigne deperit. M.: non tu taces?
Lyd.: atque acerrime aestuosam: absorbet, ubi quemque attigit.

Trucul. 350 sq.

sed aestuosas sentio aperiri fores,
quae obsorbent, quidquid venit intra pessulos.

Trucul. 568

meretricem ego item esse reor, mare ut est:
quod des, devorat nec datis abundat.

Similia sumpsit, ni fallor, Alciphron ex comoediis Graecis ep. I 6, 2; I 18, 3; III 33, 2.

Iam vero, cum Romanae elegiae huiusmodi nihil praebeant, apud Horatium legimus carm. I 27, 19 sqq.

a miser,
quanta laborabas Charybdi,
digne puer meliore flamma.

Ac forte fortuna evenit, ut etiam unus hexameter servatus testetur Alexandrinae elegiae principem hac comparatione usum esse: frg. 184 (Schn.)

Σκύλλα γυνὴ κατάκασσα καὶ οὐ ψύθος οὔνομ' ἔχουσα.

Congruunt deinde cum Callimacho Meleager anthol. V 190, 4 ἢ πάλι τὴν τρυφερὴν Σκύλλαν ἐποψόμεθα, et Philostratus ep. 50 ἕλκεις με ἀπὸ τῶν ὀμμάτων καὶ σύρεις μὴ θέλοντα, ὥσπερ τοὺς πλέοντας ἡ Χάρυβδις ἀνεῤῥόφει eqs. A quibus non multum diversum est, quod scorta cum navibus praedatoriis conferuntur. Sic monet servus in Plaut. Menaechm. 344 sq.

nunc in istoc portu stat navis praedatoria,
aps qua cavendum nobis sane censeo.

Postquam vero dominus ad eam introiit, exclamat v. 442 'ducit lembum dierectum navis praedatoria'. Similia occurrunt in anthologiae Palatinae lusibus, nam in Hedyli vel Asclepiadae epigrammate anthol. Pal. V 161, 5 sq. legimus

ἀλλὰ σὺν αὐταῖς νηυσὶ τὰ ληστρικὰ τῆς Ἀφροδίτης
φεύγετε, Σειρήνων αἵδε γὰρ ἐχθρότεραι,

et in Rufini anthol. Pal. V 43

Λέμβιον, ἡ δ' ἑτέρα Κερκούριον, αἱ δύ' ἑταῖραι
αἰὲν ἐφορμοῦσιν τῷ Σαμίων λιμένι.
ἀλλά, νέοι, πανδημὶ τὰ ληστρικὰ τῆς Ἀφροδίτης
φεύγεθ'. ὁ συμμίξας καὶ καταδὺς πίεται.

Res ipsa me ducit, ut illos locos adiungam, quibus comici et elegiaci poetae quaestum meretricium cum piscatura vel aucupio comparant. Perspicias igitur haec exempla: Plaut. Asin. 178 sqq. 'quasi piscis, itidemst amator lenae' eqs., Plaut. Bacchid. 102 'piscatus meo quidem animo hic tibi hodie evenit bonus', Trucul. 34 sqq.

temptat, benignusne an bonae frugi sies:
quasi in piscinam rete qui iaculum parat eqs.

Tales sententiae permultae investigari possunt in elegis Romanorum et in anthologia Palatina. Velut Ovid. amor. I 8, 69 'parcius exigito pretium, dum retia tendis'; Ovid. art. III 554 'novus viso casse resistet amans'.

Prop. II 32, 19 sq.

nil agis, insidias in me componis inanes,
tendis iners docto retia nota mihi.[1])

Ovid. art. III 425 sq.

semper tibi pendeat hamus,
quo minime credis gurgite, piscis erit.

---

1) Cf. Belling. Tibull. p. 361. Ceterum cavendum, ne Bellingio nimium credas, cum Romanorum modo elegiacos inter se comparet neque Graecos auctores satis respiciat.

Straton. anthol. Pal. XII 241

ἄγκιστρον πεπόηκας, ἔχεις ἰχθὺν ἐμέ, τέκνον,
ἕλκε μ' ὅπου βούλει, μὴ τρέχε, μή σε φύγω.

Tum multae sententiae ad aucupium pertinent, ex quibus has fere collectas habeo: Plaut. Asin. 215 sqq. 'hic noster quaestus aucupi simillimust', eqs. . . . v. 219 'aedes nobis area est, auceps sum ego, esca est meretrix, lectus inlex est, amatores aves' eqs., Bacchid. 50 'viscus merus vostrast blanditia', Bacchid. 1157 'tactus sum vehementer visco', Meleagri anthol. Pal. V 96 ἰξὸν ἔχεις τὸ φίλημα. Aristaenet. II 21, 17 ἁρπάζεις τὰ πάντων ὄμματα καὶ προςέλκεις καινότερον τρόπον, οἷον οὔτε ἰχθὺν ἁλιεὺς εἵλκυσεν οὔτε ὄρνιν θηρευτὴς οὔτε κυνηγέτης νεβρόν· ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν ἀπὸ δελεάτων ἢ τῶν ἰξῶν ἄγουσιν ἢ ὅπως ποτέ eqs. Deinde ex Romanorum elegiacis poetis imprimis ab Ovidio aucupii comparatio adhibetur; hic quidem ita:

art. III 501 sq.

deceptum risi, qui se simulabat amare
in laqueos auceps decideratque suos.

art. III 667 sqq.

quid aperto pectore in hostem
mittor et indicio prodor ab ipse meo?
non avis aucupibus monstrat, qua parte petatur.

Denique retia vel plagas iuvenibus non solum a meretricibus, sed etiam ab Amore ipso tendi hic commemorari potest, legimus enim:

Trin. 237 sq.

numquam Amor quemquam nisi cupidum hominem
postulat se in plagas conicere.

Ovid. heroid. XIX (XX) 45 sq.

ut partem effugias, non omnia retia falles,
quae tibi, quam credis, plura tetendit Amor.

Meleagri epigr. anthol. Pal. V 177, 8 sq.

μήπου νῦν ψυχαῖς ἄλλα τίθησι λίνα (Ἔρως).

Quibus rebus peractis avaras meretrices relinquam et de militibus illis gloriosis, qui saepius in Plauti et Terentii comoediis praeda locupletati apud meretrices adulescentium rivales exsistunt, pauca dicam. Reperimus enim, ni fallor, comicos illos milites in Tibulli, Propertii, Ovidii elegis. Quod exemplis allatis corroborem necesse est. In Phoenicidis igitur fragmento 4, K. III p. 334 meretrix de milite quodam, quem inter amatores habuit, ita narrat v. 5 sq.:

δια παντὸς οὗτος τὰς μάχας
ἔλεγεν, ἐδείκνυ ἅμα λέγων τὰ τραύματα eqs.

In Terentii Eunucho contra servus dominum suum, qui ab amica militi postponitur, hoc modo prae milite illo laudat v. 182 sq.

neque pugnas narrat neque cicatrices suas
ostentat eqs.

Ecce Ovidius equitem sanguine pastum, qui ipsi a Corinna praefertur, eisdem fere verbis atque comici poetae milites gloriosos describit v. 19 sqq.:

cerne cicatrices, veteris vestigia pugnae:
quaesitumst illi corpore, quidquid habet.
forsitan et quotiens hominem iugulaverit, ille
indicet! hoc fassas tangis, avara, manus?

Huc addas Prop. II 1, 44 'enumerat miles vulnera, pastor oves' et Prop. IV 5, 49 'nec tibi displiceat miles non factus amori'. Milites autem, qui in convivio res a se gestas praedicant, commemorantur a Nicolao comico et a Tibullo:

Nicol. frg. 1, 37 sq. K. III p. 384

παρατάττεταί τις καὶ ποιεῖ πάντας νεκρούς,
δειπνῶν σιωπῇ τοῦτον ὑπομυκτηρίσας
εἰς τὴν τράπεζαν καὶ σὺ τὴν χολὴν ἄφες.

Tibull. I 10, 29 sqq.

alius sit fortis in armis
sternat et adversos Marte favente duces,
ut mihi potanti possit sua dicere fata
miles et in mensa pingere castra mero.

Sequantur denique ex comicis personis duri illi patres, qui in Plauti Mercatore 46 sqq., Epidico 253 sqq., Pseudolo 415 sqq., Terentii Heautontimorumeno 103 sqq. pecuniam a filiis ad scorta delatam deplorant, cum ne hos quidem Ovidio et Propertio ignotos esse appareat ex

Prop. II 23, 17 sq.

differet haec numquam nec poscet garrula, quod te
astrictus ploret saepe dedisse pater,

et Ovid. remed. 563 sq.

cui durus pater est, ut voto cetera cedant,
huic pater ante oculos durus habendus erit.

Quoniam meretricibus ad perliciendos et spoliandos amatores neque minus iuvenibus ad cavendos scortorum laqueos multis dolis et artibus opus est, non miramur amorem apud Plautum et Terentium saepius ut artem difficillimam[1])

1) Cf. Leo, Plaut. Forsch. p. 131 sqq.

d e s c r i b i, cuius legibus atque praeceptis homines longo usu amatorio docti imperitos instruere soleant. Sic queritur Diniarchus in Plauti Trucul. 1 sq.

non omnis aetas ad perdiscendum sat est
amanti, dum id perdiscat, quot pereat modis eqs.

Postea dicit meretricis ancilla huic despoliato atque repudiato adulescenti v. 735 sqq.

litteras didicisti: quando scis, sine alios discere .
Din.: discant, dum mihi commentari liceat, ni oblitus siem
Ast.: quid erit interea magistrae, dum tu commentabere.

Similiter Cleareta cum Argyrippo altercatur in Plauti Asinaria v. 226 sqq.

haecine te esse oblitum, in ludo qui fuisti tam diu?
Argyr.: tua ista culpa est, quae discipulum semidoctum abs te amoves.
Clear.: remeato audacter, mercedem si eris nactus,

Quibus exemplis multa alia adiungi possunt:

Trucul. 131

mala tu femina es, oles unde es disciplinam.

Terent. Hecyr. 203 sqq.

in eodemque omnes mihi videntur ludo doctae ad malitiam.
ei ludo, si ullus est, magistram hanc esse satis certo scio.

Bacchid. 163 sqq.

peior magister te istaec docuit, non ego.
nimio es tu ad istas res discipulus docilior
quam ad illa, quae te docui, ubi operam perdidi.

De Scapha, quae Philematio praecepta amatoria dat, dicit iuvenis Most. 170 sq.

lepidast Scapha, sapit scelesta multum.
ut lepide omnes m o r e s t e n e t s e n t e n t i a s q u e a m a n t u m,

et v. 279

ut perdocte cunta callet. nihil hac docta doctius.

M a g i s t r a e a u t e m h u i u s a r t i s a m a t o r i a e s u n t p l e r u m q u e v e t e r e s e t a v a r a e m e r e t r i c e s, quae militia amoris defunctae iunioribus peritiam suam tradunt. Optimum specimen talis decrepitae lenae praebet Scapha in Plauti Mostellaria, quae v. 156 sqq. dominae suae explicat, quomodo pulchra mulier ornanda sit atque forma sua ad quaestum et lucrum faciendum uti debeat. Ut amatores spolientur et decipiantur, etiam in reliquis fabulis magistrae illae admonere solent. Imprimis matres, quae filiarum quaestu meretricio victum suum capiunt, eas edocent, quomodo argentum ab

amatoribus exigere possint. Memineris, si placet, Clearetae in Plauti Asinaria 504 sqq., lenae in Plauti Cistellaria 38 sqq., avarae matris in Terentii Eunucho 233 sqq. Praeterea praecepta meretricia in Luciani dialogis meretr. 3, 6, 7, 8 certe ex similibus Atticarum fabularum scenis fluxerunt. At non solum a veteribus illis meretricibus imperiti amantes artem amatoriam discunt, sed etiam meretrix maior natu sororem minorem, gnarus adulescens ignarum, meretrix amatorem hac disciplina imbuunt. Sic edocent in Plauti Poenulo Adelphasium minorem sororem, in Luciani dial. mer. 8 Ampelis aliud recens scortum, in Plauti Trinummo Lysiteles, qui 'omnes Amoris vias tenet', Lesbonicum, in Truculento Astaphium despoliatum Diniarchum. Quodammodo inter amoris magistros numerandi sunt servi quoque illi comici, qui eri filiis amantibus nequitiarum adiutores sunt.

Iam vero elegiaci Romanorum poetae similiter amorem quasi artem et disciplinam depingunt. Scilicet in elegis plerumque poeta ipse amoris magister exsistit, velut

Tibull. I 6, 9 sqq.

ipse miser docui, quo posset ludere pacto
custodes: heu! heu! nunc premor arte mea eqs.

Ovid. amor. II 18, 20

ei mihi! praeceptis urgeor ipse meis.

Tibull. I 4, 75 sq.

vos me celebrate magistrum,
quos male habet multa callidus arte puer eqs.

Tibull. I 8, 5 sqq.

ipsa Venus magico religatum bracchia nodo
perdocuit multis non sine verberibus.

Haud aliter Propertius peritiam suam nactus est:

Prop. I 9, 7 sq.

me dolor et lacrimae merito fecere peritum:
atque utinam posito dicar amore rudis!

Prop. III 8, 17 sq.

his ego tormentis animi sum verus haruspex,
has didici certo saepe in amore notas.

Adde Ovid. amor. II 5, 61 sq.

illa nisi in lecto nusquam potuere doceri.
nescio quis pretium grande magister habet.

Nimirum artis amatoriae poeta se ipsum multis locis amandi

praeceptorem et magistrum praedicat: art. I 1 sqq. art. II 12. art. II 173 sq. art. II 497 sq. art. II 744. art. III 57 sq. art. III 341 sq. remed. 43 sq.
Propertii autem magistra erat Cynthia, ut ipse dicit I 10, 19 sq.

Cynthia me docuit semper quaecumque petenda
quaeque cavenda forent. non nihil egit Amor.

Prima vero furta a Cynthiae ancilla se didicisse fatetur III 15, 3 sqq.

ut mihi praetexti pudor est sublatus amictus
et data libertas noscere amoris iter,
illa rudes animos per noctes conscia primas
imbuit, heu! nullis capta Lycinna datis.

Nonnumquam elegiaci poetae amicis suis nondum eruditis praecepta amatoria dant. Sic Propertius I 9 Ponticum primo amore captum amoris vim atque naturam docet. Idem Gallo I 10 demonstrat obsequio et blandimentis puellam amatam colendam esse. Porro Lynceo sero amore capto non Socraticam sapientiam aut epica carmina, sed elegos amatorios utilia esse demonstrat II 34. Denique carmine II 4 a perito poeta molestiae, quae puellarum amatoribus perferendae sunt, disseruntur et puerorum amor commendatur.[1]) Etiam Tibullus I 4 puerorum amatoribus, quomodo illi tractandi sint, praecipit. Cynthia autem a Propertio, ut supra demonstravimus p. 25 sqq., haud aliter ac Philematium a Scapha in Plauti Mostellaria admonetur, ne pulchritudinem naturalem fucato nitore perdat.

Verum enim vero Romanos poetas amorem ut artem tractantes iterum Alexandrinos auctores secutos esse eo verisimile redditur, quod apud inferioris aevi sophistas talia haud raro invenimus. Nam apud Achillem Tatium I 10 iuvenis recenti cupidine captus ab amico perito praecepta amatoria longa disputatione accipit. Et in Longi pastoralibus II 6 et 7 senex, cui nomen Philetas est, infantes de amoris natura et facie certiores facit. Neque vero praetermittatur Aristaenet. ep. I 4, ubi adulescens alteri se praedicat: *σὺ δὲ τούτων ἄπειρος ἔτι. ἀλλ' ἕπου καὶ μάνθανε, καὶ συναπόλαυσον ἐρωτικῷ διδασκάλῳ· τοῦτο γὰρ τὸ μάθημα παρ' ὁντινοῦν ποιοῦμαι δεινότατος εἶναι.* Huc pertinet etiam Aristaeneti epist. I 14, 4,

---

1) Cf. Birt. Mus. Rhen. XXXVIII p. 213 sqq.

in qua nova quaedam meretrix scribit: *ἀλλ' ἔγωγε παλαιᾷ συνοῦσα πορνοδιδασκάλῳ τῇ ἀδελφῇ καὶ τοῖς ἐκείνης ἐρασταῖς κατὰ πρόφασιν ὁμιλοῦσα οὐδὲν ἔδοξα δυσμαθής, ἀλλὰ τὸν ἑταιρικὸν ἤδη μεμελέτηκα βίον* eqs.

Quid quod etiam decrepitas illas meretrices, quas in comoediis artis amatoriae magistras vidimus, in elegis reperimus? Nempe Tibullus exsecratur talem callidam lenam I 5, 47 sqq., cuius praecepta Deliam commoverunt, ut poetam ipsum excluderet atque divitem amatorem reciperet. Idemque queritur II 6, 44 sqq. lenam sibi nocere et amicam perdere. Cuius calamitatis socium Ovidium habet, qui scribit amor III 5, 40 'ingenium dominae lena movebat anus'. Plane autem comicas lenas se praebent anus illae avarae et vinulentae, quas Propertius IV 5 et Ovidius I 8 describunt.

Quarum magistrarum praecepta nunc audiamus. Ac primum quidem pulchrae meretrices admonentur, ut forma et iuventute ad pecuniam comparandam et spoliandos iuvenes utantur, ne postea rugis obortis atque canis capillis ab omnibus amatoribus relictae in tristi paupertate vivant. Quibus de causis Scapha in Plauti Mostellaria Philematium ad avaritiam et quaestum faciendum incitare conatur:

Most. 194 sqq.

stulta es plane,
quae illum tibi aeternum putes fore amicum et benevolentem.
moneo ego te: te ille deseret aetate et satietate.

v. 200 sqq.

nihilo ego quam nunc tu † † † amata sum; atque uni modo gessi morem:
qui pol me, ubi aetate hoc caput colorem commutavit,
reliquit deseruitque me. tibi idem futurum credo.

v. 216 sq.

at hoc unum facito cogites: si illum inservibis solum,
dum tibi nunc haec aetatulast, in senecta male querere.

Cf. Plaut. Pers. 229 sqq.

temperi hanc vigilare oportet formulam atque aetatulam,
ne, ubi versicapillus fias, foede semper servias,

et Terent. Heautont. 389 sqq.

forma impulsi nostra nos amatores colunt;
haec ubi imminutast, illi suum animum alio conferunt,
nisi si prospectum interea aliquid est, desertae vivimus.

Eadem fere suadent Propertii et Ovidii lenae puellis:

Prop. IV 5, 57 sq.

dum vernat sanguis, dum rugis integer annus,
utere, ne quid cras libet ab ore dies.

Ovid. amor. I 8, 49 sqq.

labitur occulte fallitque volubilis aetas,
et celer admissis labitur annus equis.
aera nitent usu, vestis bona quaerit haberi,
canescunt turpi tecta relicta situ:
forma, nisi admittas, nullo exercente senescit,
nec satis effectus unus et alter habent.
certior e multis nec iam invidiosa rapinast eqs.

Veteres autem meretrices, quae sic, ut Scapha Philematio praedicit, iuventute et forma praeterita ab omnibus amatoribus desertae inopem vitam aegre sustentant, describuntur ab Horatio carm. I 25, IV 13; Tibullo I 6, 77 sq. Rufino anthol. Pal. V 21, V 27, V 28; Macedonio anthol. Pal. V 271; Paulo Silentiario anthol. Pal. V 272. Praeterea depinxit iam Epicrates hoc modo Laidem anum in Antilaide sua frg. 2. 3, K. II p. 283.

Sed praecepta meretricia enarrare pergam. Cleareta ergo in Plauti Asinaria filiae, quae pauperi iuveni se dedit, exprobrat v. 524 sqq.

quid dedit? quid ad nos iussit deportari? an tibi
verba blanda esse aurum rere, dicta docta pro datis?
ultro amas, ultro expetessis, ultro ad te accersi iubes,
illos qui dant, eos derides; qui deludunt, deperis.
an te id expectare oportet, si quis promittat tibi
te facturum divitem, si moriatur mater sua?

Quae verba repetenda esse ex comoedia aliqua Attica demonstrat Lucian. dial. mer. VII 1 *νῦν ὁρᾷς παρὰ τοῦ νεανίσκου ἡλίκα λαμβάνομεν, ὃς ὀβολὸν μὲν οὐδεπώποτέ σοι δέδωκεν, οὐκ ἐσθῆτα, οὐχ ὑποδήματα, οὐ μύρον, ἀλλὰ προφάσεις καὶ ὑποσχέσεις καὶ μακραὶ ἐλπίδες καὶ πολὺ τὸ 'ἐὰν ὁ πατὴρ ... καὶ κύριος γένωμαι τῶν πατρῴων καὶ πάντα σά'.* Cf. Terent. Phorm. 520 sq. Alciphron. epist. I 36, 1.

Plane eadem iubent Propertii et Ovidii lenae, nam Clearetae 'verbis blandis' et 'dictis doctis' in elegis respondent 'versus et carmina': Ovid. amor. I 8, 57 sqq.

ecce quid iste tuus praeter nova carmina vates
donat? amatoris milia multa leges.

ipse deus vatum palla spectabilis aurea
tractat inauratae consona fila lyrae.
qui dabit, ille tibi magno sit maior Homero:
crede mihi, res est ingeniosa dare.

Non discrepat, quod Propertii lena monet IV 5, 54 sqq.

versibus auditis, quid nisi verba feres?
'quid iuvat ornato procedere, vita, capillo
et tenues Coa veste movere sinus'?
qui versus Coae dederit nec munera vestis
istius tibi sit surda sine arte lyra.

Similia autem exstant in Aristaeneti epistula I 14 *οὔτε αὐλὸς ἑταίραν οἶδε προτρέπειν, οὔτε λύρᾳ τις ἐφέλκεται πόρνας ἀργυρίου χωρίς. κέρδει μόνον δουλεύομεν, οὐ θελγόμεθα μελῳδίαις. τί οὖν μάτην, ὦ νέοι, διαῤῥήγνυσθε τὰς γνάθους ἐμφυσῶντες τῇ σύῤῥιγγι; τί πράγματα παρέχετε ταῖς χορδαῖς; τί δὲ καὶ ᾄδοντες ἔφητε· 'οὐκ ἐπιθυμεῖς, ὦ παρθένε, γενέσθαι γυνή; μέχρι τίνος παρθένος καὶ κόρη, τὰ τῶν ἀνοήτων ὀνόματα'; ἦ ταῦτα μὲν ἴστε που πάντως, ὡς ἀνάργυρον οὐδὲν ταῖς ἑταίραις ἐστὶ πιθανόν.* Itaque fortasse Propertii et Ovidii carminibus idem exemplar Alexandrinum subest. Simul hoc Aristaeneti loco comparato effici credo versus apud Propertium duos, qui sunt 'quid iuvat' eqs. ex monobiblo repetitos non eiciendos esse, id quod editoribus placuit plurimis, sed a poeta ipso eadem ratione insertos, qua apud Aristaenetum illud '*οὐκ ἐπιθυμεῖς, ὦ παρθένε*' *κτλ.*

Praetereundo moneam Ovidii carmen 8 etiam cum Herondae mimiambo similitudinem quandam praebere, ibi enim dicit lena v. 50 sqq.

ὁ Ματακίνης τῆς Παταικίου Ψύλλος,
ὁ πέντε νικέων ἆθλα ... eqs.
πλουτέων τὸ καλόν, οὐδὲ κάρφος ἐκ τῆς γῆς
κινέων, ἄθικτος ἐς Κυθηρίην σφρηγίς,
ἰδών σε κατόδῳ τῆς Μίσης ἐκύμηνε
τὰ σπλάγχν' ἔρωτι καρδίην ἀνοιστρηθείς.

Haud aliter in Ovidii carmine lena orationem suam incipit v. 23 sq.

scis heri te, mea lux, iuveni placuisse beato?
haesit et in vultu constitit usque tuo.

Porro veteres meretrices iuniores adhortantur, ut turpissimum et foedissimum quemque amatorem admittant, dummodo

argentum afferat. Audias enim matris et filiae colloquium in Luciani dial. mer. VI 4 *Κόριννα: εἰπέ μοι, ὦ μῆτερ, οἱ μισθούμενοι πάντες τοιοῦτοί εἰσιν οἷος ὁ Εὔκριτος, μεθ' οὗ χθὲς ἐκάθευδον; Κρωβύλη: οὐ πάντες, ἀλλ' ἔνιοι μὲν ἀμείνους, οἱ δὲ καὶ ἤδη ἀνδρώδεις, οἱ δὲ καὶ οὐ πάνυ μορφῆς εὐφυῶς ἔχοντες. Κορ.: καὶ τοιούτους συγκαθεύδειν δεήσει; Κρωβ.: μάλιστα, ὦ θύγατερ· οὗτοι μέντοι καὶ πλείονα διδόασιν.* Congruenti autem ratione dicit Phronesium, quae in Plauti Truculento rudem illum quidem, sed largum agricolam amplectitur v. 934 'quamquam hic horret, scitus et bellust mihi'.

Iam vero eodem tendunt praecepta lenarum apud Propertium et Ovidium:

Prop. IV 5, 49 sqq.

nec tibi displiceat miles non factus amori,
nauta nec attrita si ferat aera manu,
aut quorum titulus per barbara colla pependit,
caelati medio cum saliere foro.
aurum spectato, non quae manus afferat aurum.

Ovid. amor. I 8, 63 sq.

nec tu, siquis erit capitis mercede redemptus,
despice: gypsati crimen inane pedis.

Ovid. art. II 276

dummodo sit dives, barbarus ipse placet.

Quibuscum optime concordant, quae in Philostrati epistula XXXVIII legimus: *μισθώματα λαμβάνεις. καὶ γὰρ ἡ Δανάη χρυσόν· καὶ στεφάνους δέχῃ· τοῦτο μὲν καὶ Ἄρτεμις ἡ παρθένος καὶ γεωργοῖς παρέχεις σεαυτήν· ἡ δ' Ἑλένη καὶ ποιμέσι καὶ κιθαρῳδοῖς· μηδὲ δούλων καταφρονήσῃς, ἵνα κἂν διὰ σὲ δοκῶσιν ἐλεύθεροι. ἀλλὰ μηδὲ ναυτῶν* eqs. Quam ob rem talia quoque ex comoediis Atticis ad Romanos pervenisse verisimile est.

Tum in Plauti Truculento interrogat miles Phronesium, quae cum agresti iuvene accubat v. 933

hunc*ine* hominem te amplexari tam horridum ac tam squalidum?

Ovidius vero iisdem fere verbis Corinnam vituperat, quae se equiti dedit amor. III 8, 11 sq.

hunc potes amplecti formosis, vita, lacertis?
huius in amplexu, vita, iacere potes?

Etiam de simulati amoris utilitate convenit Ovidii mere-

tricibus cum Plautinis. In Cistellaria enim suadet lena puellae vero amore captae v. 96 sq.

> adsimulare amare oportet. nam si ames, extempulo
> melius illi multo, quem ames, consulas quam rei tuae.

Corinnae autem a lena praecipitur amor. I 8, 71 sq.

> nec nocuit simulatus amor, sine credat amari
> et cave, ne gratis hic tibi constet amor!

Denique usitatissimum scortorum artificium est, ut excludendo et contemnendo aemulationem atque iram amatorum concitent, cum hoc modo maiora munera elici possint. Ita legimus in Terentii Heautont. 366 sq.

> haec arte tractabat virum,
> ut illius animum cupidum inopia incenderet.

Phronesium vero in Plauti Truculento tres simul amatores aemulatione impellit, ut certatim rem suam perdant et profundant. Tum id ipsum artificium commendat ad spoliandos amatores perita meretrix iuniori in Luciani dial. mer. VIII. Etiam Alciphronis epistulae huc arcessi possunt, ex quibus adscribam II 1, 6 *μέγα τῶν ἑταιρουσῶν ἐστι σόφισμα ἀεὶ τὸ παρὸν τῆς ἀπολαύσεως ὑπερτιθεμένας ταῖς ἐλπίσι διακρατεῖν τοὺς ἐραστάς* eqs. ... *ἵνα μᾶλλον ἐξάπτωνται τοῖς διαστήμασιν ἁπλούστεραι αὐτῶν αἱ ψυχαί, φοβουμένων, μὴ ἄλλο πάλιν γένηται τῆς ἐν τῷ παρόντι τύχης κώλυμα.* Adde Alciphr. I 37, 3; III 50, 1. Ecce neque Propertio neque Ovidio ignotum videtur hac arte amorem augeri et produci, cum ipsi iuvenibus similia suadeant:

Prop. II 14, 19 sq.

> hoc sensi prodesse magis! contemnite, amantes:
> sic hodie veniet, si qua negavit heri.

Ovid. art. II 435 sq.

> sunt, quibus ingrate timida indulgentia servit
> et, si nulla subest aemula, languet amor eqs.

Neque vero in elegiacarum lenarum adhortationibus talia desunt:

Prop. IV 5, 29 sqq,

> et simulare moram pretium facit: utere causis:
> maior dilata nocte recurret amor.
> si tibi forte comas vexaverit utilis ira,
> post modo mercata pace premendus erit.

Ovid. amor. I 8, 95 sq.

ne securus amet nullo rivale, caveto:
non bene, si tollas proelia, durat amor eqs.

Se ipsum hoc modo capi ac teneri posse a puellis profitetur Ovidius amor. II 19, 5 sqq. cf. Auson. epigr. 36. Tales autem sententias Propertio et Ovidio iterum ab Alexandrinis auctoribus traditas esse non negabis, si hos locos perlustraveris: Asclepiadae epigr. anthol. Pal. XII 153

πρόσθε μοι Ἀρχεάδης ἐθλίβετο· νῦν δὲ τάλαιναν
οὐδ' ὅσσον παίζων εἰς ἔμ' ἐπιστρέφεται.
οὐδ' ὁ μελιχρὸς Ἔρως ἀεὶ γλυκύς· ἀλλ' ἀνιήσας
πολλάκις ἡδίων γίνετ' ἐρῶσι θεός.

Heliodor. VIII 5, p. 359 v. 24 *πεφύκασι γὰρ οἱ νέοι θεραπευόμενοι μὲν ὑπερφρονεῖν, βιαζόμενοι δ' ὑπείκειν.* Aristaenet. ep. II 1, v. 20 *χαριέστατον οἶδα τὸ σμικρὸν ὑποκνίζειν τοὺς νέους· τοῦτο γὰρ τῶν ἀφροδισίων προαναστέλλει τὸν κόρον, καὶ τὰς ἑταίρας ἀποδείκνυσιν ἀεὶ ποθεινὰς τοῖς ἐρασθεῖσι.*

Nunc vero de nonnullis praeceptis vel artibus meretriciis loquar, quae ad ornatum et habitum puellarum pertinent. In Luciani ergo dial. mer. VI 3 mater filiam edocet, quomodo scortum in convivio lepidissimis moribus viros delectare et capere possit, et aliam meretricem ei quasi exemplar proponit, in qua haec laudat: *ἢν δέ ποτε καὶ ἀπέλθῃ ἐπὶ δεῖπνον λαβοῦσα μίσθωμα, οὔτε μεθύσκεται — καταγέλαστον γάρ, καὶ μισοῦσιν οἱ ἄνδρες τὰς τοιαύτας — οὔτε ὑπερεμφορεῖται τοῦ ὄψου ἀπειροκάλως, ἀλλὰ προσάπτεται μὲν ἄκροις τοῖς δακτύλοις, σιωπῇ δὲ τὰς ἐνθέσεις οὐκ ἐπ' ἀμφοτέρας παραβύεται τὰς γνάθους, πίνει δ' ἠρέμα, οὐ χανδόν, ἀλλ' ἀναπαυομένη.* Quae verba originem ex fabulis Atticis ducere inde concludere possumus, quod iam in Eubuli fragmento 42, K. II p. 178 similis scorti venuste edentis laudatio occurrit:

ὡς δ' ἐδείπνει κοσμίως,
οὐχ ὥσπερ ἄλλαι τῶν πράσων ποιούμεναι
τολύπας ἔσαττον τὰς γνάθους καὶ τῶν κρεῶν
ἀπέβρυκον αἰσχρῶς, ἀλλ' ἑκάστου μικρὸν ἂν
ἀπεγεύεθ' ὥσπερ παρθένος Μιλησία.

Cum quibus componere licet ea, quae Ovidius monet. art. III 756 sqq.

carpe cibos digitis: est quiddam gestus edendi,
ora nec immunda tota perunge manu
neve domi praesume dapes, sed desine citra
quam capis: es paulo, quam potes esse, minus eqs.

De bibendo autem praecipit v. 763 sqq.

hoc quoque, qua patiens caput est, animusque pedesque
constant! ne, quae sint singula, bina vide!
turpe iacens mulier multo madefacta Lyaeo:
dignast concubitus quoslibet illa pati.

Unde turpe illud Luxorii anthol. lat. 363. Quodammodo huc spectant etiam Phronesii verba in Plauti Trucul. 854 sq.

blitea et luteast meretrix, nisi quae sapit in vino ad rem suam,
si alia membra vino madeant, cor sit saltem sobrium.

Denique artes, quibus Ovidius puellas ad corporis vitia occultanda instruit, magnam ostendunt similitudinem cum artibus meretriciis, quas enumerat Alexis in Isostasii fragmento 98, K. II p. 329; cuius fragmenti versus hic adscribam Ovidii verbis congruentibus suo quoque loco insertis: v. 5 sqq.

εὐθὺς ἀναπλάττουσι ταύτας, ὥστε μήτε τοὺς τρόπους
μήτε τὰς ὄψεις ὁμοίας διατελεῖν οὔσας ἔτι.
τυγχάνει μικρά τις οὖσα, φελλὸς ἐν ταῖς βαυκίσιν
ἐγκεκάττυται· μακρά τις, διάβαθρον λεπτὶν φορεῖ
τήν τε κεφαλὴν ἐπὶ τὸν ὦμον καταβαλοῦσ᾽ ἐξέρχεται.
τοῦτο τοῦ μήκους ἀφεῖλεν.

Etiam Ovidius art. III 263 sqq. feminis artificia subicit, quibus nimiam figurae brevitatem celare possint, sed paulo ab Alexidis differunt. Magis vero congruunt:

Alexidis v. 10 sq.

οὐκ ἔχει τις ἰσχία,
ὑπενέδυσ᾽ ἐραμμέν᾽ αὐτήν, ὥστε τὴν εὐπυγίαν
ἀναβοᾶν τοὺς εἰσιδόντας.

Ovid. art. III 267 sq.

quae nimium gracilis, pleno velamina filo
sumat, et ex umeris laxus amictus eat.

Ovid. art. III 272

arida nec vinclis crura resolve suis.

Alexis v. 13 sq. et Ovidius v. 273 sqq. exponunt, quomodo pectoris forma melior videri possit, sed uterque alia auxilia suadet. At plane consentiunt:

fragmenti v. 16

τὰς ὀφρῦς πυρρὰς ἔχει τις, ζωγραφοῦσιν ἀσβόλῳ·

et Ovidii v. 203

nec pudor est oculos tenui signare favilla;

fragmenti v. 17 sq.

συμβέβηκ᾽ εἶναι μέλαιναν, κατέπλασε ψιμμυθίῳ·
λευκόχρως λίαν τίς ἐστι, παιδέρωτ᾽ ἐντρίβεται·

et Ovidii v. 199 sq.

scitis et inducta candorem quaerere creta.
sanguine quae vero non rubet, arte rubet;

fragmenti v. 19

καλὸν ἔχει τοῦ σώματός τι, τοῦτο γυμνὸν δείκνυται·

et Ovidii v. 306 sqq.

pars umeri tamen ima tui, pars summa lacerti
nuda sit a laeva conspicienda manu:
hoc vos praecipue, niveae, decet;

fragmenti v. 20 sq.

εὔφυεῖς ὀδόντας ἔσχεν, ἐξ ἀνάγκης δεῖ γελᾶν,
ἵνα θεωρῶσ᾽ οἱ παρόντες τὸ στόμ᾽ ὡς κομψὸν φορεῖ·

et Ovidii v. 281 sq.

quis credat? discunt etiam ridere puellae,
quaeritur atque illis hac quoque parte decor.

Quae praecepta iterum per Alexandrinorum elegos in artem amandi fluxisse neque ex fabula quadam Graeca ab Ovidio deprompta esse puto, nam praeterquam, quod iam demonstratum est multa huiusmodi praecepta et artes hac circuitione in elegos Romanos pervenisse, recte monuit Fridericus Leo Plautin Forsch. p. 131 Ovidium in arte saepissime res tractare, quae iam in elegis occurrunt, neque ipsum trist. II 445 sqq., ubi suam lascivam artem aliorum artibus amatoriis excusare conetur, ullos scriptores nisi poetas elegiacos nominare.

Quamquam iuvenibus, qui cum scortis versutis consuetudinem habent, tot tantisque opus est dolis, laboribus, artibus, tamen meretricum amorem, cum amanti multo facilior aditus sit, periculoso superbarum matronarum amori praeferendum esse comici poetae saepius affirmant, velut Eubulus in Nannii fragmento 67, K. II p. 187 et Pannychidis fragm. 84, K. II p. 193, Amphis in Athamantis fragm. 1, K. II p. 236, Xenarchus in Pentathli fragm. 4, K. II p. 468, Plautus in Curcul. 31 sqq. Quae eadem eisdem fere de causis contendit Propertius in carmine II 23, Horatius in satura I 2, Martialis in epigrammate IX 32, quos hanc quoque sententiam

ab Alexandrinis poetis accepisse credam, cum etiam Rufinus similia dicat. anthol. Pal. V 18. Longum est tota illa fragmenta et carmina hic adscribere, quare paucos modo versus afferam, qui ex omnibus maxime consentiunt. De difficultatibus et periculis, quae nuptarum vetitus amor contineat agunt haec verba:

Xenarchi fragm. 4, 19 sqq.

ἃς δ' οὔτ' ἰδεῖν ἔστ' οὔθ' ὁρῶντ' ἰδεῖν σαφῶς,
ἀεὶ δὲ τετρεμαίνοντα καὶ φοβούμενον,
δεδιότα ἐν τῇ χειρὶ τὴν ψυχὴν ἔχοντα.

Horat. sat. I 2, 18 sq.

desine matronas sectarier, unde laboris
plus haurire mali est quam ex re decerpere fructus.

Martialis epigr. IX 32, 5 sq.

poscentem nummos et grandia verba sonantem
possideat crassae mentula Burdigalae.

Prop. II 23, 7 sqq.

deinde, ubi pertuleris, quos dicit fama, labores
Herculis, ut scribat 'muneris ecquid habes'?
cernere uti possis vultum custodis amari,
captus et immunda saepe latere casa? eqs.

Rufin. v. 3 sq.

ταῖς μὲν χρὼς ἀπόδωδε μύρον, σοβαρόν τε φρύαγμα
καὶ μετὰ κινδύνου † ἑσπομένη σύνοδος.

De meretricibus contra haec loquuntur:

Xenarchi frg. 4, 4 sqq.

ἃς ἔξεσθ' ὁρᾶν
εἱληθερούσας, στέρν' ἀπημφιεσμένας,
γυμνὰς ἐφεξῆς τ' ἐπὶ κέρως τεταγμένας.

Prop. II 23, 13 sqq.

contra, reiecto quae libera vadit amictu,
custodum et nullo saepta timore placet.

Martialis epigr. IX 32, 1 sq.

hanc volo, quae facilis, quae palliolata vagatur,
hanc volo, quae puero iam dedit ante meo.

Rufin. v. 1

μᾶλλον τῶν σοβαρῶν τὰς δουλίδας ἐκλεγόμεσθα.

Praecipue autem scortorum concubitum tutiorem esse et multo minoris constare quam matronarum asseverant:

Eubuli frgm. 84, 6 sq.

παρ' ὧν βεβαίως ἀσφαλῶς τ' ἔξεστί σοι
μικροῦ πρίασθαι κέρματος τὴν ἡδονήν.

Horat. sat. I 2, 47 sqq.

tutior at quanto merx est in classe secunda,
libertinarum dico.

Prop. II 23, 17 sq.

differet haec numquam nec poscet garrula, quod te
astrictus ploret saepe dedisse pater.

Martial. IX 32, 3 sq.

hanc volo, quam redimit totam denarius alter,
hanc volo, quae pariter sufficit una tribus.

Rufin. v. 5 sq.

ταῖς δὲ χάρις καὶ χρὼς ἴδιος καὶ λέκτρον ἑτοῖμον
δώροις ἐκ σπατάλης οὐ σελαγιζόμενον.

Neque amatorem vanis dilationibus frustrantur, ut Xenarchus dicit fragm. 4, 13

αὐταὶ βιάζονται γὰρ εἰσέλκουσί τε.

Quem meretricum morem laudat Horatius Philodemum imitatus sat. I 2, 121 sq.

hanc Philodemus ait sibi, quae neque magno
stet pretio, neque cunctetur, cum est iussa venire,

et Prop. II 23, 16 sq.

nec sinit esse moram, si quis adire velit:
differet haec numquam eqs.

Denique respondent Eubuli verbis fragm. 67, 5 et 84, 5 *οἵας Ἠριδανὸς ἁγνοῖς ὕδασι κηπεύει κόρας* Propertii II 23, 21 'et quas Euphrates et quas mihi misit Orontes, me capiant'.

Haec quidem hactenus, iam disputandi finem faciam, non quo omnes res, quae inter elegiacos et comicos poetas consentiant, dissertae sint, sed ne terminos huiusmodi disputatiunculis concessos transgrediar. Restat enim, ut praeter nonnullas alias res imprimis exponam, quomodo etiam felices amantes, quibus Amor dulcia dedit, ab utriusque generis scriptoribus congruenti ratione describantur. Haec vero alteri huius quaestionis parti reservavi, quam me aliquando alio loco editurum esse spero. Sed ut eorum, quae dixi, summam faciam, exemplis, quae congessi, probatum mihi videtur ex comoediis Atticis non solum sententias aut argumenta amatoria, sed etiam certas comicas personas, velut exclusi amatoris, callidae lenae, militis gloriosi, in Alexandrinorum et deinceps in Romanorum